

Âsitâne

9

Eylül 2010

Mevlevî Kültür Dergisi

4

Prof. Dr. Mustafa USTA
Eğitim Anlayışı
ve Mevlânâ

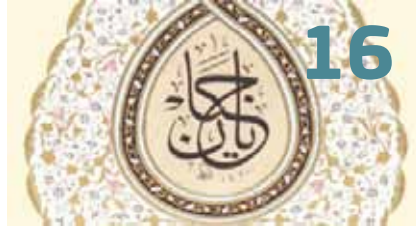
8

Dr. Celâleddin Bâkır Çelebi
Mevlânâ ve İlim

10

Doç. Dr. Himmet KONUR
Mesnevî'de Mürîd-Mürşid
ilişkisi

16

Cemalnur Sargut
Hz. Mevlâna ve Eğitim

22

Ö. Tuğrul İnancer'den Sohbetler
Tefekkür

26

Yard. Doç. Dr. Sezai Küçük
Mevlevîlerde Manevî
Eğitim

34

Vefâtının 99. Yılında;
Hüseyin Fahreddîn Dede

46

Dr. Sâfi Arpaguş
Manevî Eğitim olarak
Mesnevî Dersleri

Âsitâne

Mevlevî Kültür Dergisi

Yıl 1 Sayı 9

Eylül 2010

Yayın Tarihi: 16Eylül 2010

Semazen Yayın Grubu Adına

İmtiyaz Sahibi ve

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmet Emin Holat

Yazı İşlerinden Sorumlu

Selin Turan McCallum

Dergi Tasarımı

Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Fotoğrafı

Semazen Arşiv

Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi

www.semazen.net

Semazen Yayın Grubu

E-Dergisidir.

Aziz dostlar,

Îd-ul fıtr ile orucumuzu açtık, helâlleştik de geçtik şehr-i Ramazandan. Kamu âlemin hakikat nûruyla ziyâlandığı mübârek oruç ay'ının feyzi ve bereketiyle şevval'e göç eyledik. Yüce Mevlâmız yolundan ayırmasın Gayret bizden, tevfik Allah'tandır diyerek sefer-i ahirete bir dem daha yol eyledik. İrfan sahipleri bilirler ki yolcunun yoldaşı âmelidir. Bu seyr-ü seferde gönül süveydası'nın kandilini daim uyanık tutmak ve terakki edebilmek için ilm-i naîf (faydalı ilim) çerâğına ihtiyaç vardır. Nitekim şems'i ardına alanın kendi gölgesi yolunu karartır. Kalb-i pâk-i Muhammedîye inen Hz. Kur'ân'ın ilk âyeti lâfzî mutlak "İkra Bismi Rabbike" derûnundaki hikmeti gönle indirip bu emr-i ilâhînin sırrıyla çerâğı elinde tutanın, bir fatiha uzunluğundaki şu kısa ömrü kıssa-ı ömr eyleyip El Âlîm elinden cümle eşyayı, kühü yani aslıyla ve aslından okuyanın, işittiği her sedâ'da sırr-ı Sübhân duyan ve dinleyeninin, gözün ile görüp vech-i Rahmân'a bakanın , gönül ve aklını "ilm-i nâfî" ile rızıklandırmanın ise gölgesi ardından gelir. O yol ki aramaya değil, varmaya yoldur. "Cenâb-ı Hak hepimizi, ilmini irfan ile kanatlandırıp mârifetullâh semâlarına yükselerek ebedî mîrâca vâsıl olan bahtiyarlardan eylesin..."

Mevlâna hazretleri ve daha nice sâlih Hak dostları ma-sâdak olarak faydasız ilim'den, kalbi ve aklı israfa düşürmekten Allah'a sığınıp, takvâ ve hakikat yolunda hizmeti âmel eylemişlerdir. Hazreti Pîr, Mesnevî-i şerîflerinin başında gönlü temiz ve rakîk olanlardan ve hakîkate âşinâ olanlardan başkalarının Mesnevî'ye dokunmalarına müsâade olmadığını, sözlerini yanlış anlayıp aktaran kimselerden de bîzâr olduklarını buyururlar. Bilenle bilmeyen bir olur mu hiç? Sûret kabuğunun içi mânâ tohumuyla doludur. Aslına talib olmayana âtıldır.

İste Allah yolunda çerâğ olmuş, Hazreti Kur'ân bendesi, Muhammed Muhtâr -sallâllâhu aleyhi ve sellem-in yolunun toprağı Cenâb-ı Pîr-i Dest-gir-i Mevlâna Muhammed Celâleddin-i Rumi Kaddesallahu sırrahü's-sâmi Hazretlerinin cihana teşriflerinin sekizyüzikinci sene-i devriyesini kutlayacağımız yine kutlu bir arefe'nin eşîğinde bizlere bir hakikat kılavuzu, hidâyet rehberi olarak bıraktıkları Mesnevî-i Manevî'nin "Bışnev" dinle nasihatine riâyet ederek, ilim ve irfân konusunda sözü olanların sofrasından, fikre yol olsun deyu azık talep eyledik. İrşâd ömürlerini keyfiyet-i zikri hayalata kapılmadan, lâfz-ı sûrette kalmadan îmânı aşkla yaşayarak, vecd ve istiğrak ile doldurmuş, Yaradan'ın sıfat tecellileriyle meydana gelmiş olan kâinatın hikmetini ilim ve âmel bütünlüğü içinde kalbe indirmiş ve hatmeylemiş Mevlâna Hazretlerinin aziz ruhâniyetinden istimdât ile , Cenâb-ı Hakk'tan ilmimizi arttırmasını,gönül çerâğımız daim ruşen kılmasını ve istikâmetten ayırmamasını niyâz ederiz. Ateş-i aşkınız ve ilminiz ziyade ola efendim.

La maksûde illa Hû

Bilenle bilmeyen bir olur mu hiç? Sûret kabuğunun içi mânâ tohumuyla doludur. Aslına talib olmayana âtıldır.

Eğitim Anlayışı ve Mevlânâ

» Prof. Dr. Mustafa USTA

Her boyun aşk kılıcına layık değildir; benim kanlar içen arslanım, köpeklerin kanını içer mi hiç. Benim ucu bucağı olmayan denizim, her geminin tahtasını taşır mı ? Senin çorak yerin, benim inciler yağdıran bulutumdan oklayıp yeşerir mi hiç?

Evet, gönül telinizdeki bir titreşim ile anladı iseniz, hitap Mevlânâ'dandır. İslam aleminin yetiştirdiği en önemli düşünürlerden biri Mevlânâ'dır. Eğitim olgusu gibi önemli bir alanda orijinal düşünce ortaya koyan ender sîmalardan olan Mevlânâ, Kur'an'dan aldığı ilhamla asırların eskitemeyeceği fikirleri bizlere bırakmıştır.

Mevlânâ, düşüncesinin ve eğitim anlayışının temeline insan fıtratını koymuştur. Fıtrat kanununa ters düşen ve onu esas olarak almayan eğitim uygulamalarının doyurucu ve verimli neticeler veremeyeceğine dikkat çekmiştir.

Mevlânâ, insanın ham kabiliyetlerle dünyaya geldiğini ve bu kabiliyetlerin potansiyel bir güç taşıdıklarını görmüş, bu gücün kendiliğinden değil de eğitimle ortaya çıkacağına inanmıştır. Eğer insandaki bu hamlık olmasaydı eğitime temel bulmamız imkansız olacaktı. O, bitkinin yağmura olan ihtiyacını, insanın eğitime olan ihtiyacına benzetmiştir.

Hamlik noksanlığı ifade eder; noksanlık da giderilme ihtiyacını doğurur. Hamlik ancak bilgi ve sevgi sayesinde olgunlaşır. Onu da ancak eğitim verebilir. İnsan olgunlaştıkça, eğitime ne kadar ihtiyacı olduğunu hisseder ve anlar. İnsanı yüceltmek, karakterine şekil vermek, benliğinden sıyırmak dediğimiz eğitimin hedefleri ancak eğitim sayesinde gerçekleşebilir.

Eğitim imkanından yararlanmak isteyen kişi , "marangoza teslim edilmiş olan bir tahta gibi yetiştiricisine teslim olmalıdır" diyen Mevlânâ, bu düşüncesiyle, şekil almayı, ama asla benliğini kaybetmemeyi vurgulamak istemiştir. Tahta şekilendirilir, ama gerçek benliği ortaya çıkartılarak baş köşeye oturtulur eşya arasında. İnsanlara faydalı olacak bir yere yerleştirilir. İnsan da eticisinin vereceği iyi şekli alınca, kabalıklardan sıyrılır, incilir ve ham benliği gider yerine gerçek benliği çıkar. "Bir ben var bende benden içeri " diyen Yunus'un işaretindeki, içteki gerçek benliği ortaya çıkarmak için eğitim faaliyeti insanı etkiler ve ona şekil verir.

Bu noktadan sonra devreye ilahi aşkı koyan Mevlânâ, insanı ilahi aşk okulunda pişirir, inceltir, kaba benliğinden geçirir, nazikleştirir ve yüceltir. Bu noktada O, batılı eğitimcilerde ve filozoflarda görülmeyen bir yaklaşımla eğitimin gücünü açıklamaya çalışır.

Kur'an-ı Kerim'de de çeşitli nefis merhalelerine işaret edilmesi bize insanın gelişime açık olduğunu, gelişimin de eğitim sayesinde olacağını ifade etmektedir. Kötüyü emreden emmare nefsten , kendini kınayan levvame nefse, oradan, ilham alan mülhime nefse, oradan da doyuma/tatmine ulaşmış mutmainne nefis seviyesine ulaşmak bir eğitim işidir. Bu eğitim sayesinde insanın hamlıkları olgunlaşıyor, hafifliyor ve yüceliyor.

İranlı büyük şair ve edip Şeyh Sadi'nin şu görüşleri dikkat çekici ;”kurdun yavrusu kurt olur, insanla büyüye bile “, “İnsan, kötü demirden iyi kılıç nasıl yapabilir? Ey bilge kişi, soysuz terbiye olmaz. Yağmurun latif bir özelliğe sahip olduğu tartışılmazdır. O yağmur, verimli arazide lâle bitirir , verimsiz (tuzlu) toprakta diken bitirir. Çorak toprakta başak bitmez. O arazide , tohum ve emeğini boşuna harcama.” Yine Sadi , Külliyyatında, bizzat eğitimin etkisi başlığı altında bu konuda şunları söylemektedir : “ İnsan kabiliyetli bir cevhere sahipse, ona eğitim etki eder. Kötü asıllı demir ne yapılsa da parlatılamaz. Köpeği yedi kat denizde yıkama, ıslandıkça daha murdar olur. Hz. İsa'nın eşeğini, Mekke'ye götürseler, döndüğünde yine eşektir “

“Kul, küllün ya'melü âlâ şâkiletihi = deki, her biri yaratılış doğrultularında amellerde bulunurlar” ayeti, eğitimin temelinde yer alan insan doğasını ve onun karakterini dile getirmektedir.

Ünlü psikologlardan J. Piaget' nin , “zihinsel gelişim kuramı” nın son merhalesi , Mevlânânın , “benlik ve gurur kafesinde insan, uzun vadeli düşünemez ve uzağı göremez, eğitim onu bu kafesi kırarak hale getirir ve ona uzun vadeli görüş ve uzun vadeli düşünme sanatını öğretir” görüşüne yaklaşımdır.

İNSAN, Mevlânâ için en büyük değerdir. O'na göre insan, taşıdığı ruh gereği en büyük değere sahiptir. O, her şeyin değerini hürriyet içinde yapılmasında aramıştır. Hürriyeti insanın iç aleminde görmeye çalışan Mevlânâ, sahte ve geçici bağlarla bağlanmanın insanın hürriyetini zedeleyeceğini savunmuştur. İç ve dış bağlardan sıyrılma şeklinde tanımladığı hürriyetin düşünce için çok önemli bir değer olduğunu görmüştür.

Mevlânâ'nın eğitim anlayışını algılamaya çalışırken biz, onun alışılmışın dışında düşünceler ürettiğini müşahade ettik. O , "benliğinden sıyrılma" anlayışını eğitime sokan öncülerdendir. Tâhâ Sûresi'nin 12. ayetinde geçen "nalınlarını/ayakkabılarını çıkar" ifadesini, her iki alemi terketme şeklinde izah eden ilk düşünür olabileceğini tahmin ediyoruz. Yine aynı suredeki " asanı bırak" ibaresinin, benliğinden sıyrılma olarak, izâh etmesi, onun ne denli derin bir düşünür olduğuna ve eğitim ağırlıklı fikir ürettiğine delil teşkil etmektedir. Kendine yönelmek, kendini hissetmek, kendini arındırmak/tezkiye, ve dua gibi metodları eğitime sokmuştur. Herkese anlayışına göre hitabetme metodunu benimsemiştir. Gözlem ve şüpheyi de metodları arasında saymaktadır. Hakikate ulaşmak için şüphenin zaruri olduğunu gören belki de ilk düşünürdür. Değişim, yenilik, gelişme ve yücelme gibi çok çağdaş olan hedefleri , yaşadığı çağdaş eğitime gaye olarak tayin etmesi, ne denli ileri görüşlü bir düşünür olduğunun göstergesidir.

O'na göre ilahi lûtûfla, O'nun yol göstermesiyle, insanın çok sivri ve birbirine zıd hallere girmesi belli ölçüde önlenabilir. İlâhi eğitim onu sabah güneşi gibi, kendi rengine boyar. Neticede o, ilahi aşk denizini vatan edinir. "Allah boyası" ile boyanır. İlâhi boya ile boyanmayı, ilâhi eğitimin hedefi olarak gören Mevlânâ, bu rengi alan kişinin çok sivri ve birbirine zıd hallerden kurtulacağını, onda bir ağırlık, bir durulma ve bir denklik oluşacağını ileri sürmektedir.

Mevlânâ gibi bir düşünürü hata yapmadan ve eksik bırakmadan incelediğimizi söylememiz çok subjektif bir iddia olur. Hata ve eksikliklerimizi peşinen kabul ederek, Yüce Allah tan gayretimizdeki samîmiyetin bize yoldaş olmasını ümit ve niyâz ediyoruz. Ve yine seslenişe kulak veriyoruz;

"Gönül, sevgilinin bulunduğu yere gitmek için evini- barkını bıraktı; fakat bir de baktı, gördü ki, sevgilinin evi meğer GÖNÜLmüştü".

Mevlânâ ve İlim

» Dr. Celâleddin Bâkır Çelebi

Hz. Mevlânâ'nın insanlığa bıraktığı mirası olan, 26 bin beyit Mesnevî, 7 bin beyite yakın Dîvan-ı Kebîr, Fîhi-mâ-fîh, Me-câlis-i Seb'a ve Mektûbât gibi eserlerini her yönüyle anlayıp, anlatmanın imkansız olduğu inancındayım. Bu, asırlarca da mümkün olmamıştır. Çağımızın elektronik ve bilgisayar devrinde dahi, her türlü çalışmaya rağmen, neticenin analizi ve senteziyle birlikte, bir insan beynine tamamen sığacağına inanmıyorum. Hz. Mevlânâ'yı incelerken, bir bilgi, bir duygu ummanı ile karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Bu ummandan, her ilgilenen, ancak kendi bilgisine göre ma'nalandırır, kendince anladım sanır. Kimi de karşılaştığı azamet karşısında, aczini anlar, yüce Yaratana, hayranlıkla secde etme ihtiyacını duyar.

» Coopernik (1473-1543) ve Galile'den (1564-1642) asırlarca önce, Hz. Mevlânâ (1207-1273): "Dünyamız fezada, yumurtanın akının içinde yüzen sarısı gibidir" der. Böylece hem dünyanın yuvarlaklığını, hem de daha yeni keşfedilen atmosferin yumurta gibi beyzi olduğunu söylemektedir.

» **Descartes** (1596-1650) "Düşünüyorum demek ki varım"

H. Mevlânâ: A kardeş, sen şu andaki düşünceden ibaretsin. Arta kalanı biraz et, biraz kemik ve biraz saç.

» Manyetik alanı keşfeden, Newton'dan (1642-1727) önce Hz. Mevlânâ'mızı "Mıknatıstan bir kürenin içine bir demir parçası koysan, her taraftan çekileceğinden, o kürenin ortasında durur."

» Edward Jenner (1749-1823) Aşığı bulan âlim.

Hız. Mevlânâ'yı incelerken, bir bilgi, bir duygu ummaniyle karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Bu ummandan, her ilgilenen, ancak kendi bilgisine göre mânalandırır.

Hız. Mevlânâ'mız: "Allah hakim-i mutlakdır, ne dilerse yapar. Derdin aynından deva yapar." Başka bir deyişle... "Hastalığı yaratır, ondan da ilacını verir."

❧ Freud (1856-1939) günümüzde "Metod Freudien" dediğimiz, psikanaliz ve psikoterapik sistemi aynen Mevlânâ'mızın, Mesnevisinin ilk hikayesinde görüyoruz: Padişah ile cariye hikayesinde, cariyenin tedavisinde çağrılan tabib'in (doktor'un) hastanın nabzını tutarak illetinin sebebinin bulup tedavi etmesi...

❧ Einstein (1879- 1955) ve atom nazariyesi.

Hız. Mevlânâ'mız: "Her bütün parçalanır." Bu yerde ve gökte ne varsa, herbiri zerre zerre, kendi cinsine kehruba (mıknatıs) gibidir."

Zamanın izafiyetini "Ezel ile ebed birleşirler, fakat akıl aczinden, yetersizliğinden bunu kavrayamaz" Şu yazıyı okumaya başladığınızdan beri, zaman su gibi akıp gitti. Gelecek geçmiş oldu ve biz hiç farkına varmadık.

❧ Picasso (1881 - 1973), bir an bu büyük ressamın tablolarını hatırlayıp gözünüzün önüne getirin.

Bakın Mevlânâ'mız ne diyor: "O güzel, ansızın kapımdan içeriye girdi; lal renkli kadehi içerek oturdu... Oltaya benziyen saçlarını seyre daldım da, yüzüm tümünden göz kesildi, gözlerim de tümünden el oldu gitti."

❧ Paraşüt fikrini de şu sözleri ile Hız. Mevlânâ'da buluyoruz:

"Birisi minareden düşse; Kadir-i mutlak olan Allah'ta o kulunu korumak istese, eteklerine rüzgar doldurur sağ-salim yere indirir"

❧ Son senelerde hepimizi heyecanlandıran, insanın aya

seyahati. İnsanın aya ayak basmasını, Hız. Mevlânâ şöyle ifade ediyor: "Hız. Peygamberin miracı, insanın aya, ayak basmasına benzemez."

❧ Hız. Mevlânâ, o devirde hiç bilinmeyen irsiyet GEN'lerini hatırlatması. Bunu mûsikî hakkında ki sözlerinde buluyoruz. "İlk atamız Adem'in cennetten kovulmadan orada duyduklarını, biz onun zerrelerini taşıdığımızdan hatırlamaktayız."

❧ Mevlevîler'in dönmesi "Semâ"sı ise! Modern ilmin tesbit ettiği en ufak zerreten, gökyüzündeki en uzak yıldızlara kadar, herşeyin ve kendisinin bünyesinde var olan atomların tabii dönme hareketine, akli da katmayı sembolize ediyor diyebiliriz...

"Şu pencereden gelen güneş ışığına bak, içinde ki zerreler sûfiler gibi dönüp durmada. Hangi vuruşla, hangi nağmeyle, kimsecikler bilmez. Oynayanlar apaçık meydanda, çalgıcılar sır gibi gizli... Hepsinden üstün bizim iç semâmız, yüz çeşit şevkle, yüz çeşit nazla Onun huzurunda dönüp durmada..."

❧ Hız. Mevlânâ'nın bu hakikatları nasıl bildiği sualinin cevabını, Mesnevi'nin şu beyitlerinde buluyoruz:

"Şu derede akan suya bakın, güneş, ay ve yıldızlar onun yüzünde yansımada. Su akar durmadan değişmede, amma suyun yüzünde ki yansıma devam etmede. Bu dünyadaki insanlara da düşünceler ve hakikatler yansımada. İnsanlar su gibi durmadan değişmede fakat hakikatler, bilgiler ve düşünceler yeni gelenlere yansımada"

Asırlar sonra, Lavoisier'nin (1743 - 1794) Her şeyin yaratılmış olduğunu tasdik eden "Hiç bir şey yok olmaz, hiç bir şey yoktan var olmaz" cümlesinin manasını, Hız. Mevlânâ'nın yukarıdaki ifadelerinde görebiliriz...

Mesnevî'de Mürîd-Mürşid ilişkisi

» Doç. Dr. Himmet KONUR

Mevlânâ “insanoğlunun yetiştirdiği en üstün mutasavvıf şair”, Mesnevî de tasavvufî hakikatları en güzel anlatan nadir kitaplardan biri olarak nitelendirilir.¹ Mevlânâ'yı mânen besleyip büyüten, yoğurup şekillendiren ve pişirip olgunlaştıran ana unsur tasavvufur.² Tasavvuf, olgun insan yetiştirmeyi;³ Mevlânâların sayısını artırmayı amaçlar. Bunu gerçekleştirebilmek için de tasavvufî hayatta mürîd-mürşid ilişkisi kaçınılmazdır. Mevlânâ, Mesnevî'sinde pek çok yerde bu konuya temas etmiştir. Biz bu çalışmamızda onun, Mesnevî'deki ifadelerinden hareketle, tasavvufta mürîd-mürşid ilişkisine dair görüş ve açıklamalarını ortaya koymaya çalışacağız.

Tasavvuf insanı Allah'a götürmeyi hedefler. Bunun için ise seyr ü sülûk denilen manevi bir yolculuk gerekir.⁴ Mutasavvıflar bu yolculuğu gerçekleştirebilmek için bir mürşide bağlanmak gerektiği hususunda hemfikirdirler.⁵ Hiç kimse bir mürşide bağlanmaksızın bu yolda manevi bakımdan sağlıklı olarak mesafe katedemez. Buna işaretlerle Bâyezîd el-Bistâmî (261/874) “Üstadı olmayanın şeyhi şeytandır.” der.⁶

Tasavvuf her şeyden önce maddî-manevî bir eğitim işidir. Eğitilmeye muhtaç insanın ilk işi, kendisine yol

¹ Şefik Can, Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi, İstanbul 2002, I-VI, (Arka kapak.).

² Bu konuda bkz. Mehmet Demirci, Mevlânâ'dan Düşünceler, İzmir 2002, 15-21.

³ Hasan Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul 1994, 61.

⁴ Seyr ü sülûk: Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevi yolculuk. Bkz. Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ankara 1997, 637.

⁵ Mehmet Demirci, “Gazâlî'nin Tasavvuftaki Üstadları”, DEÜİFD, İzmir 1985, II, 75. Bu anlayış tarihte olduğu gibi günümüzde de aynen devam etmektedir. Örnek olarak bkz. Llewellyn Vaughan-Lee, Çağrı ve Yankı [Sufilerin Rüya Çalışmaları ve Ait Olma Psikolojisi], İstanbul 2002, 147-176.

⁶ Abdülkerim Kuşeyri, Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, 592; Şihâbüddîn Sühreverdî, Gerçek Tasavvuf [Avârifül-Meârif], (Terc: Dilaver Selvi), İstanbul 1999, 119. Tasavvufta mürîd-mürşid ilişkisi için ayrıca bkz. Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el-Lüma' İslam Tasavvufu, (Haz: H. Kamil Yılmaz), İstanbul 1996, 208-211; Ebu Abdîrahman es-Sülemî, Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risaleleri, (Çev: Süleyman Ateş), Ankara 1981, 9-19, 47, 56, 77, 107-108; Kuşeyrî, age, 589 vd.; Ebu'n-Necîb Ziyâüddîn Sühreverdî, Âdâbü'l-Mürîdîn, (Tah: Fehîm Muhammed Şeltût), Kahire ty., 52, 64, 66, 77-78; Necmüddin Kübrâ, Tasavvufî Hayat [Risâle ile'l-Hâim], (Haz: Mustafa Kara), İstanbul 1980, 87-88; Sühreverdî, Avârif, 102-112, 520-544.

“Ey Hakk yolunun yolcusu! Kendine pîr seç; çünkü bu yolculukta pîr’siz olursan, pek büyük afetler, korkular, tehlikeler vardır.”

göstermeye muktedir (mürşid-i kâmil) birini bulmaktır.⁷ İnsanlar farklı mizac ve tabiatlarda yaratılmışlardır. Bu nedenle onların eğitim yolları da farklılık arz eder. Bilhassa bu bakımdan bir rehber ve üstâda olan ihtiyaç üzerinde ne kadar ısrar edilse yeridir. İnsanoğlu kendi noksanlarını nadiren görebilir, hele noksanlarını derhal düzeltmesi haline daha az rastlanır. Bu işi sağlıklı bir şekilde yapabilmek ve çabuklaştırmak için bir üstad lazımdır. İnsanda var olan devamlı tekâmül sırasında üstad onu bir çok lüzumsuz gayretlerden alıkoyacaktır. Yalnızca okumak ve dinlemekle öğrenilemeyecek nice hususların tecrübeli bir üstadın nezâreti altında pratik olarak tatbîk edilmesi faydalı, hatta zarûrîdir. Çünkü bilmek kâfî değildir, onun hazmedilmesi ve tabiat-ı sâniye yani huy ve alışkanlık haline getirilmesi lazımdır.⁸

Diğer mutasavvıflara göre olduğu gibi, Mevlânâ'ya göre de manevî bir yolculuğa çıkma irâdesi gösteren, yani mürîd olan kimse için mutlaka bir yol göstericiye, mürşide ihtiyaç vardır. Bu yolculuğu tek başına gerçekleştirebileceğini sanan yanılır. O şöyle der:

“Ey gamlı, ey perişan adam, ya bizim gemimize gir, ya o gemiyi bu gemiye bağla. Yani; ey kendini bir şey zanneden kişi, ya bir mürşide bağlan, yahud da gemini mürşidin gemisine bağla da sana rehberlik etsin. Böylece doğru yolu şaşırma.”⁹

Mevlânâ insanı bu yolculuktan alıkoymaya çalışan iki büyük düşmandan; nefis ve şeytandan bahseder. Bunlar, Hakk yolundaki kişinin önüne, çok sayıda engeller koyup tuzaklar kurarlar. Bu tuzak ve engeller hakkında bilgi ve tecrübesi olmayan kişi, pek büyük afetlere, korkulara ve tehlikelere maruz kalır.

“Ey Hakk yolunun yolcusu kendine pir seç; çünkü bu yolculukta pirsiz olursan, pek büyük afetler, korkular, tehlikeler vardır.”

Çok defa geçtiğin bu yolda bile kılavuzsuz geçersen şaşırır kalırsın.

Ya hiç görmediğin yolda ne olursun? Aklını başına al da kılavuzsuz olarak yola düşme. Ey ahmak, eğer başında mürşidin gölgesi olmazsa, gulyabani sesleri seni şaşırtır, yolunu saptırır.

Gulyabani sesleri, seni yoldan çıkarır ve tehlikeye düşürür. Bu yola düşmüş, senden daha akıllı kişiler vardır ki hepsi de pirsiz sapittılar.

Yalnız, yanlış gidenlerin nasıl yoldan şaşırdıklarını Kur'an'dan dinle; kötü ruhlu şeytanın, onları ne hale getirdiklerini anla.

Şeytan onları doğruluk yolundan, insanlık yolundan yüzbinlerce yıl uzaklara düşürdü, felaketlere uğrattı, çırpıplak bıraktı.”¹⁰

Nefis de, Hakk yolundaki en tehlikeli düşmanlardan biridir. Onunla başedebilmek için de bir mürşide ihtiyaç vardır. Nefis, her fırsatta insanın yoluna, akla hayale gelmedik tuzaklar kurar. Bazan dince kutsal sayılan şeyleri de tuzak olarak kullanır. Kişinin okuduğu Kur'an'ı, çektiği tesbihi, aldığı abdesti, kıldığı namazı bir anda tuzağa dönüştürür.

“Nefsin sağ elinde tesbih ve Kur'an vardır. Ama yeminde ise hançer ve kılıç saklıdır.

Onun mushafına, onun gösterişine bakma, kendini onunla sırdaş ve dost yapma.

Nefis seni abdest almak için havuza götürür, sonra seni iter, havuzun dibine atar.”¹¹

⁷ Erol Güngör, İslam Tasavvufunun Meseleleri, İstanbul 1982, 98.

⁸ Muhammed Hamîdullah, İslama Giriş, (çev: Kemal Kuşçu), Ankara 1965, 119-120; Mehmet Demirci, agm, 76.

⁹ Şefik Can, Mesnevi Tercümesi, VI, 674-675, (Beyit: 4106). Bundan böyle cilt ve sayfa numarasından sonra parantez içerisinde beyit numaraları verilecektir.

¹⁰ Şefik Can, age, I, 188, (2940 vd.).

¹¹ Şefik Can, age, III, 202, (2554 vd.).

Nefisle başedebilmenin yolu ise, onunla başetmeyi başarmış olan bir rehberle birlikte hareket etmekten geçer. Mürşidin bu konudaki başarısını bilen nefis, onunla beraber olduğu sürece müride meydan okuyamaz ve onu altemez.

“Çalışıp çabalamakla, can gıdasını nasıl elde edeceksin? Onu ancak sana bir şeyhin himmeti bağışlar.

Nefis şeyhe uyduğunu, şeyhle beraber adım attığını görünce, ister istemez senin buyruğun altına girer.

Şeyh senin dostun olunca, akıl o vakit köpek nefisini yener.

Nefis yüzlerce gücü, kuvveti ile yüzlerce hüneri ile, marifeti ile bir ejderhadır. Şeyhin yüzü, ona karşı göz çıkaran zümrüddür.

Nefis Allah velisinin huzurunda bulunursa onun yüz arşın uzunluğundaki dili kısılır, yani kötülüğe cür’eti kalmaz.”¹²

Mürşidte Bulunması Gereken Özellikler:

Mürşid olabilmek kolay bir iş değildir. Bunun için kişide bazı özelliklerin bulunması gerekir. Eskiler bunları kamil ve mükemmil olmak diye hülasa etmişlerdir. Kamil olgun, mükemmil ise olgunlaştıran kimse demektir. Tasavvufta bilmek ve olmak kadar bildirmeye ve olgunlaştırmaya da önem verilir; bu işin ehliyetli ve liyakatli ellerde yapılması şarttır.

Mürşidin her şeyden önce olgunlaşmış olması gerekir. Olgunlaşmak demek yaşlanmak demek değildir. Mevlana şeyh, pir veya mürşid deyince “yaşça büyük, ihtiyar olanı değil, akıl ve marifet bakımından, anlayış bakımından üstün, büyük olanı” kasteder.¹³ Bu işte saçı sakalı ağarmış olmak, ihtiyarlamak o kadar önemli değildir. Önemli olan saçın sakalın ağarması, rengini yitirmesi değil, kişinin benliğinin yok olmasıdır.

“Şeyh kimdir? Şeyh; pîr, ihtiyar, yani saçı sakalı ağarmış kişi demektir. Fakat ey yanlış düşüncelere kapılan; bu beyaz kılın anlamını bil.

Siyah saç, onun benliğinin sembolüdür. Saçların ağarması, şeyhin benliğinden, varlığından kurtulmasını gösterir. Saçı sakalı bembeyaz olunca, onun varlığından, benliğinden bir kıl bile kalmamıştır, demektir.

Bu yüzdendir ki herhangi bir kişinin varlığı, benliği kalmayınca o pir olmuş, şeyh olmuş demektir. Onun ister saçı siyah olsun, ister kır, önemi yoktur.

O siyah saç; insan vasfıdır, insan sıfatıdır. Nefsani

arzulara bağlılığı gösterir. Söylediğimiz kıl, sakal, bıyık kılları; söylediğimiz saç, baştaki saç değildir.

Hız İsa beşikte iken daha genç yaşına gelmeden; “Biz şeyhiz, biz piriz” diye bağırırdı.

Oğul! Eğer bir kişi bazı beşeri vasıflardan, nefsanî duygulardan kutulur da bazıları kalırsa, o kamil bir şeyh olmaz. Sadece seneleri saymış, yaşlı bir insan olur.

Bizim bedene ait vasıflarımızdan, beşeri duygularımızdan siyah bir kıl kalmamış ise, işte o kişi Allah’ın makbulü bir şeyhdir.

Fakat bir kimse sadece yaşlansa, ihtiyarlasa, saçı sakalı da ağarsa, bembeyaz olsa, o ne şeyhtir, ne de Allah’ın has ve makbul bir kuludur.”¹⁴

“Oğul; ne kadar siyah sakallı gençler vardır ki onlar, akıl ve idrak yönünden tecrübeli ihtiyarlar gibidir! Ne kadar da ak sakallı kişiler vardır ki, onların akılları dönmüş, gönülleri de zift gibi simsiyahtır.

İblisten daha ihtiyar kim var? Ama, değil mi ki akli yok, hiçbir işe yaramaz!”¹⁵

Mürşid olmak için kâmil; olgun olmak da yetmez. Mürşid aynı zamanda mükemmil yani olgunlaştırabilme becerisine de sahip olmalıdır. O kime, neyi, nerede, nasıl öğreteceğini bilir; herkese anlayacağı dille hitab eder.

“Şu halde, bütün halk mürşidin çocukları sayılır. O mürşidin de öğüt verirken onların anlayacakları şekilde konuşması, onların anlayışlarına inmesi lazımdır.”¹⁶

Mürşid olan kişi küçük hesaplar peşinde olmaz. Birilerini memnun edeyim düşüncesiyle veya birileri tarafından eleştirilir miyim endişesiyle konuşmaz; sadece ve sadece hak bildiğini söyler.

“O yalnız Allah’ı düşünür. Ne kimseyi görür ne kimsenin hasedine bakar. Her şeyden gözünü yummuştur. Ateş gibi kuruyu da yakmıştır, yaşı da.”¹⁷

Bu uğurda her türlü tehlikeyi göze alır; gerekirse canını bile feda etmekten çekinmez. İnsan-ı kamili gözünü budaktan sakınmayan Türk’e benzeten Mevlana şöyle der:

“Ne mutlu o Türk’e, yani kamil insana ki çekinmeden, korkmadan konuşmasına devam eder ve atını ateşle dolu hendekten sıçratıverir. Yani ölümü göze alarak çok tehlikeli bir iş olan hakikatleri söylemeyi başarır.”¹⁸

¹⁴ Şefik Can, age, III, 158-160.

¹⁵ Şefik Can, age, IV, 529, (2163 vd.).

¹⁶ Şefik Can, age, II, 507, (3316.).

¹⁷ Şefik Can, age, III, 286, (3615.).

¹⁸ Şefik Can, age, III, 286, (3613.).

¹² Şefik Can, age, III, 201, (2544 vd.).

¹³ Şefik Can, age, II, 158-160, (1790 vd.).

Gerçek mürşid sapasağlam bir iradeye sahiptir.
Karşılaştığı zorluklar onu yıldırmaz.

"Eğer niçin söyledin diye bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa, o gece o pişmanlığı ateşe atar, yakar.

*Kamil insan bir işte sebat edince, ayak direyince yokluktan pişmanlık baş göstermez. Çünkü Allah'ta fani olmuş, yokluk manasına ulaşmış bir velide pişmanlığın yeri yoktur."*¹⁹

Tasavvuf yolunda kendini aşmış, başkalarının derdine derman olmaya, onlara yol göstericilik yapmaya çalışan mürşide verilen isimlerden biri de "hekim"dir. Ancak bu isim bir yanlış anlamaya sebebiyet vermemelidir. Onlar bedensel hastalıkları değil manevi hastalıkları tedavi ederler. Manevi hekimliğin mahiyeti ve işlevi tip hekimliğininkinden tamamen farklıdır.

"O hekimler hastaya gıda verirler, meyve verirler; böylece hayvani ruh onların ilaç ve gıda tedavisi ile bedenle beraber canlanır, kuvvetlenir.

Biz ise iş hekimleri, söz hekimleriyiz. Biz hastalarımıza ilaç vermeyiz. Bize ilham veren Allah'ın celal ve büyüklük nurunun aksidir.

Hastaya deriz ki: 'Şöyle bir iş sana yararlıdır, böyle bir iş ise zararlıdır. Zararlı olan iş senin Allah'a giden yolunu keser'.

Bu çeşit söz seni ileri götürür, bu çeşit söz seni yaralar.

*O hekimler hastalığı anlamak için hastanın idrarına bakarlar. Halbuki bize delil olan hastalığın anlaşılması için yol gösteren, Allah'ın yüce vahyidir."*²⁰

Bir de mürşidlik iddiasında olan sahte şeyhler vardır ki onlardan olabildiğince uzak durmak gerekir. Bunlar gerçek şeyhlerin tecrübelerini kendi başlarından geçmiş gibi anlatarak insanları kandırırlar. Şüphe içinde oldukları halde yakîne erdikleri, tam ve sağlam bir inanca sahip oldukları iddiasında bulunurlar.

"O şeyhlik dava eden, yani etrafına kendini mürşid ve şeyh olarak tanıtan kişi, kendi malı olan şeyle başkasından naklettiği şeyi fark edemeyen bir sapıktır. Aklını başına al da, üstün bir insan, mana adamı sanılsa bile ondan kaç.

*Onun görüşüne göre, korunulmuş hür kişi ile, bağlanmış esir bir kişi, birdir. O yakine erdim, tam inanca vardım davasında bulunsa bile şüphe içindedir."*²¹

Mevlânâ, manevi eğitimini tamamlamadan şeyhlik davasında bulunanları vakti gelmeden koparılan ham meyveye benzetir. Böyle bir kimse yaşı başı ne olursa olsun hamlıktan kurtulamayacaktır. *"Vaktinden evvel ağaçtan koparılmış meyve ne kadar bekletilirse bekletilsin, olmadıkça, kemale ermedikçe ona ham derler."*²²

O kimin gerçek, kimin sahte şeyh olduğu hakkında ipucu da verir. Ona göre gerçek mürşidler, müridlerinden veya sair insanlardan maddî bir beklenti içinde olmazlar; ecirlerini Allah'tan beklerler. Şöyle derler:

*"Biz kimseden tedavi ücreti almayız, emek karşılığı bir şey istemeyiz. Bizim ücretimiz Hakk'tan gelir; bu da bize yeter."*²³

*"Onlar dilenci değildir ki, hizmetlerine karşılık senden bir şey beklesinler, senin minnetinin altında kalsınlar."*²⁴

Sahte şeyhlere kapılmamak için mürid hassas davranmalı, ince eleyp sık dokumalıdır. Bu aynı zamanda müridin bu yolculuğa atfettiği önem ve özenin de bir göstergesidir.

*"Mürşide, yol göstericiye karşı içinde bir şüphe ve tereddüt uyandı ise, doğru bir yol seçebilmek endişesi ile bu tereddüt ve şüphe, sana Allah'ın rahmeti, lütfu ve ihsanıdır."*²⁵

Tasavvufta mürşide atfedilen önem ve mürid-mürşid ilişkisi, bazı yanlış anlamalara ve eleştirilere de konu olmuştur. Özellikle, şeyhi karşısında *"müridin gassâl elinde meyyit gibi olması"* anlayışının müridi zelil, iradesiz ve düşüncesiz kılacağı öne sürülmüştür.²⁶

Bu yanlış anlama ve eleştiriler büyük ölçüde manevi yolculuk esnasında mürşidin nasıl bir rol oynadığını, niçin ve nereye kadar gerekli olduğunu dikkate almamaktan kaynaklanmaktadır. Şeyhi karşısında *"müridin gassâl elinde meyyit gibi olması"*, iradesiz ve düşüncesiz bir varlık olarak hareket etmesi anlamına gelmez. Bu sözle kastedilen müridin mürşidine tam olarak bağlanması gerektiğidir. "Mürîd" kelimesinin sözlük anlamı iradesi olan, isteyen demektir. Mürid kendi iradesiyle tasavvufî hayata yönelir ve mürşidini seçer.

Bir eğitim işi olması hasebiyle tasavvuf bir usta-çırak, öğretmen-öğrenci ilişkisi içinde başlayıp devam eder

²² Şefik Can, age, VI, 665, (4736).

²³ Şefik Can, age, III, 211, (2707). Burada, Şuarâ', 26/109, 127, 145, 164, 180 âyetlerine telmihte bulunulmuştur.

²⁴ Şefik Can, age, III, 286, (3610).

²⁵ Şefik Can, age, I, 177, (2504).

²⁶ İbrahim Sarmış, Teorik ve Pratik Açından Tasavvuf ve İslam, İstanbul 1995, 175.

¹⁹ Şefik Can, age, III, 286, (3617.).

²⁰ Şefik Can, age, III, 211, (2703).

²¹ Şefik Can, age, III, 203, (2566 vd.).

ki çırağın ustasından, öğrencinin öğretmeninden tam olarak istifade edebilmesi için ona iyice güvenmesi ve onu benimsemesi icab eder. Burada bir kişilik kaybı söz konusu değildir. Aksine kişiliğin olgunlaşması, gelişmesi ve özgürlüğe kavuşması amaçtır. Tasavvufta **“Gerçek hürriyet kulluktur.”** sözü meşhurdur. Bir tek kapıya, Allah’a kul olan, başka kulluklardan; paraya, mevkiye, insana, şöhrete kul olmaktan yakasını kurtaracaktır. Tasavvufun gerçekleştirmeyi hedeflediği korkusuz, çıkar kaygılarından uzak, sadece yüksek değerlere itibar eden özgür bir kişiliktir. Mürşidin görevi bu kişiliğin oluşmasında müride yardımcı olmaktır.²⁷

Tasavvufta mürşide yüklenen bahsettiğimiz fevkalâde role rağmen, acaba o, kemal yolculuğunda olmazsa olmazlardan mıdır? Unutulmamalı ki esas olan kemâle doğru ilerlemektir. Bu sırada mürşid de bir araçtır.

Bu durumun tamamen farkında olan Mevlânâ, **“Simyacı”**²⁸ romanına da konu olduğu söylenen hikayesinde, Hakk ve hakikate ulaşmak için manevî bir yolculuğun ve bu yolculuk esnasında insana rehberlik edecek bir mürşidin gerekliliğine işaret eder.²⁹ Adı geçen romanda da, kişisel menkıbesini gerçekleştirmek isteyen **“Çoban”**a yani müride bir **“Çingene kadın”**, bir **“Kral”**, bir **“Kervancı”** hatta hayvanlar ve cansız varlıklar (koyunlar, kristaller, çöller) vs. rehberlik eder ve o bunlar sayesinde amacına ulaşabilir.

Mevlânâ’ya göre de aslında mürşid her yerdedir ve hatta her şeydir. Şöyle diyor Mevlânâ:

*“Eğer senin gönül ve yakîn gözün açık ise, her yönde, her yerde bir veliyi görebilirsin.”*³⁰

Her şeyin müridin amacına ulaşması için seferber edildiği böyle bir ilişkiler yumağı içinde, müridin zelim kılındığı hükmüne nasıl varılabilir! Tasavvufta mürşid müridin rehberidir; bütün imkan ve enerjisini onun şahsiyetini kaybetmesi için değil, şahsiyet kazanması için seferber eder. Başta Mevlânâ olmak üzere tasavvuf tarihi içerisinde yerini almış bulunan yüzlerce sufi bunun en açık delilidir.

Mevlânâ, müridin yetişmesinde mürşidin rolünü izah için papağana nasıl konuşma öğretiltiğini anlatır. Bildirdiğine göre, papağana konuşma öğretmek için karşısına bir ayna konulur. Aynanın arkasına bir adam gizlenir ve güzel-edebî sözler söyler. Papağan bu sözleri aynadaki hemcinsinin söylediğini sanır. Onunla iletişim kurabilmek için, o da aynı sesleri çıkarmaya başlar ve böylece konuşmayı öğrenmiş

olur. İnsana Hakk ve hakikati öğretmenin yolu da hemcinsi olan varlıkları bu işe araç kılmaktan geçer. Mürşid, mürid için Hak ve hakikati göstermeye yarayan bir aynadır. Hakk ve hakikatin kendisi değil.

“Önüne bir ayna konan papağan, aynada kendi aksini görür, kendi yüzü ile karşılaşır.”

Aynanın arkasında bir adam gizlenmiş, güzel bir ifade ile edibâne sözler söyler.

Papağancık, bu yavaşça söz söyleyeni, ayna içinde gördüğü papağan söylüyor sanır.

*Kendine söz söyleyen adamın, o eski kurdun hilesinden haberi bile olmaz. Böylece kendi cinsinden olan bir başka papağandan söz söylemeyi öğrenir.”*³¹

Allah da insana Hakk ve hakikati öğretebilmek için, bazı kullarını ayna olarak tutar. İnsana yaraşan aynanın sırrının farkına varmaktır. Papağandan belki böyle bir şey beklenemez ama hakikate talip olan kulun, bu durumun farkına varması ve gerçeği kavraması gerekir.

“O hünerli kuş, söz söylemeyi öğrenir ama sözün manasından da sırrından da haberi yoktur.”

Söz söylemeyi, bir bir insandan öğrenir. Fakat zavallı papağan insandan bir iki kelime öğrenmeden başka ne elde edebilir ki...

Benlikle, noksanlarla, kusurlarla, günahlarla dolu olan mürid, papağan gibi velinin manevi beden aynasında kendini görür, kendinden başka bir şey görmez. (...)

*O sanır ki bu sözleri insan söylüyor. Halbuki bu başka bir sırdır. Onun bundan haberi bile yoktur.”*³²

Bir türlü işin farkına varamayan, hâdisata veya mürşide takılıp kalan kimse hakikate eremez; Mevlânâ’nın ifadesiyle sır dostu olamaz. **“Çünkü o bir papağandır, gizli sırları bilen sır dostu değildir.”**³³

Tasavvufta insanın asıl hedefi Hakk’a ulaşmaktır. Bu hedef asla unutulmamalıdır. Hakk yolunda bazan kötü ve çirkin şeyler insanın karşısına çıkıp ona engel olmaya çalışır, bazan da iyi, doğru ve güzel şeyler ona ayak bağı olur. Mevlânâ konuyla ilgili görüşünü Hakîm Senâî (ö.525/1131)’den naklettiği **‘Küfür olsun, iman olsun, seni yoldan alıkoyan, geri bırakan her şey birdir. Aralarında fark yoktur. Seni dost’tan uzaklaştıran ister çirkin olsun, ister güzel; ikisi de birdir.’** sözleriyle başlayan beyitleriyle açıklar. Ona göre Allah’tan başka şeylere takılıp kalmak

²⁷ Mehmet Demirci, Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul 2001, 53-55.

²⁸ Paulo Coelho, Simyacı, (Türkçesi: Özdemir İnce), İstanbul 1997.

²⁹ Bu hikaye için bkz. Şefik Can, age, VI, 641-646, (4206 vd.).

³⁰ Şefik Can, age, II, 438, (2346.)

³¹ Şefik Can, age, V, 115, (1430 vd.).

³² Şefik Can, age, V, 115, (1435 vd.).

³³ Şefik Can, age, V, 116, (1440.).

Mevlânâ ısrarla yol göstericiye değil, gösterdiği yola ve yöne bakmak gerektiğini bildirir. Mürşid müridin yolunu aydınlatan bir nur, ışıktır. Işığa değil, ışığın gösterdiği tarafa bakılmalıdır.

gayretullaha dokunur.³⁴ Bu nedenle mürid hiçbir zaman asıl gayesinin Allah'a varmak olduğunu unutmamalıdır.

Mevlânâ ısrarla yol göstericiye değil, gösterdiği yola ve yöne bakmak gerektiğini bildirir. Mürşid müridin yolunu aydınlatan bir nur, ışıktır. Işığa değil, ışığın gösterdiği tarafa bakılmalıdır. Zira ışığa bakmak bazan gözlere zarar verir; onları kör eder.³⁵

Mevlânâ müride, nihai olarak ötelere ötesini görmeyi öğütler. Bu manada mürşid son tahlilde bir yol göstericiden ibarettir; ona takılıp kalmamak gerekir. İnsan, yönünü sebepler sebebi olan Allah'a çevirmeli, O'na dayanmalı, O'na güvenmelidir. Zaten velilerin ve insanlara yol göstericilik yapan mürşidlerin görevi, onları Hakk'a yöneltmektir. Onların yolundan giden ve söylediklerine kulak veren kimseler esbâb perdesini yırtarak sebepler Sebebi'ne yönelebilir. Mevlânâ mucizelerin gösteriliş sebebinin de, insanlığa esbâb perdesinin nasıl yırtıldığını öğretmek olarak takdim eder.

"Gerçeği gören gözlerden güzel bakmayı öğrendin ise; yani nebilerden, velilerden bakmak, görmek dersini aldınsa ne diye sebeplere göz dikip kalıyorsun!

Sebepler üstünde başka sebepler de vardır, sen zahiri görünen sebeplere bakma, batini ve hakiki sebeplere bak.

Peygamberler, sebepleri gidermek için geldiler. Mucizelerini zuhal yıldızına kadar çıkardılar.

Sebepsiz olarak denizi yardılar, ekin ekmeden buğday yığını buldular."³⁶

Mevlânâ'nın hayatı da mürşid-mürid ilişkisine dair güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hayatı okunduğunda mürşid ile mürid birbirine karışır. Çelebi Hüsameddin mi onun mürididir o mu Çelebi'nin belli değildir. O şöyle der:

"Ey Hüsameddin, ben aşk Cebraili'yim, Sidre'm sensin, ben hastayım, Meryem oğlu İsa sensin."³⁷

Tasavvufta ve Mevlânâ'da gördüğümüz bu yaklaşım aslında Kur'an'da takdim edilen anlayıştan başkası değildir. Hiçbir şeyin varlığı veya yokluğu insanı Allah yolundan alıkoymamalıdır. Peygamberler bile bu yolda birer vâsıta. Nitekim bir âyet-i kerîmede "Muhammed bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. O ölür veya öldürülürse siz toplumlarınız üzerinde dönüverecek misiniz?"³⁸ buyrulur.

Sonuç

Mevlânâ, Mesnevî'de pek çok yerde mürid-mürşid ilişkisinden bahseder; mânevî tekâmül sürecinin sağlıklı olarak sürdürülebilmesi için bu ilişkinin mutlaka gerekli olduğu üzerinde durur. Bu süreçte hem mürid hem de mürşid etkin rol oynar.

Mürşid olabilmek için, yeterli tecrübe ve birikim yanında bu tecrübe ve birikimi başkalarına aktarabilme gücüne de sahip olmak gerekir. Mürid, mürşidini seçerken, bu evsafa olmasına dikkat etmeli, bu özellikleri taşıdığına emin olup irşadına uymayı kabul ettikten sonra ise onun söylediklerine uymada tereddüt göstermemelidir.

Mürşidin talimatlarına gereken bu mutlak itaat, istismarı da beraberinde getireceği ve müridi zehir kılacağı gibi endişelerle, eleştiri konusu yapılmıştır. Ancak, tasavvufta mürşidin rolü ve mürşidte bulunması gereken özellikler dikkate alındığında, bu endişelerin yersiz olduğu anlaşılır. Zira çıkarıcı ve istismarcı bir kimsenin mürşid olabilmesi mümkün değildir. Mürşid manevi yolculuğun rehberi, yol göstericisidir. Asıl yolcu mürid, asıl amaç da Hakk'a ermektir.

³⁴ Şefik Can, age, I, 125, (1763 vd.).

³⁵ Şefik Can, age, I, 46, (677 vd.).

³⁶ Şefik Can, age, III, 199, (2515 vd.).

³⁷ Şefik Can, age, VI, 482-483, (1998).

³⁸ Ali İmran, 3/144.

Hiz. Mevlâna ve Eğitim

» Cemalnur Sargut

i“İsâ Peygamber, bir küpe, aynı renkte giyecekler doldurur, onları aynı küpten başka başka renklere boyanmış olarak çıkarırdı.

Buna mukâbil, yüz renge boyanmış bir giyeceği, yine aynı küpten tek renk olarak çıkardığı görülürdü.

Burada yüz renkli giyecekten murat, insanın vücûdu elbisesiydi. İnsan vücûdu beşerî ahlâk renkleriyle boyalıydı. Onda nefis varlığının türlü hevesleri, ihtirasları ve dünya istekleri başka başka renklerde görünürdü.

Fakat bu değişik ve çok sayıda renkler, Hazret-i İsâ'nın mizâcî küpünde tek renge boyanır, onun gösterdiği hakîkate uyanların vücûdunda nefis ihtiras ve ihtilâflarının zıt renkleri kalmaz, o vücutlar birlik nûruyla aydınlanarak, ilâhî aydınlığın saflığına bürünürlerdi.

Bu tek renk oluş, hiçbir zaman bir yeknesaklık değildir. Su altında ve tek renkli bir âlemde yaşayan balıklar nasıl bulundukları deryâdan haz alır ve onun dışında yaşayamazlarsa, tıpkı bunun gibi, aslında vahdet ifâde eden ilâhî rengin de terkinde, o nûru tadabilenler ve o renge bürünebilenler için sonsuz bir haz mevcuttur.

Bir bakıma o birlik denizinin balıkları olan Allah âşıklarının sûret ve kesret âleminde ve bir renk ve şekil çokluğu içinde gördükleri göz alıcı ve keskin kuruluk'la mücâdele hâlinde olmaları, birlik rengindeki büyük lezzetin tadını almış bulunmalarındandır.”¹

¹ Ken'an Rifâî, Şerhli Mesnevî-i Şerif, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul, 2000, s.75.

“Bir insan ne kadar güçlü olursa olsun her zaman mânevî bir öğretmene muhtaçtır.”

“Allah’ın öz kulları, insanların küfür ve isyan mâdenlerini eritip onların gönüllerini îman nûruyla aydınlatan bir nev’i mânevî kimyâgerlerdir. Nice insan gönlündeki küfür ve isyan bakırını irfan iksiriyle aydınlatıp hâlis altın yapanlar onlardır. Ben onları senâ ediyorum.”²

Hız. Mevlânâ, mânevî eğitimi böylesine sanatkârane bir biçimde derinlemesine anlatırken bu âleme gelmenin maksadının bu eğitimden geçip nefsinden arınıp ilâhî birliğe ermek olduğunu da vurgular. Dîvân-ı Kebir’de “İhtiyaç elini aç, ilahi kadehi al; al da can şarabının parıltısı yüzüne de vursun, gözüne de”³ derken ya da “Ekinlere benziyoruz cancağızım; şu meydana bitmişiz, dudaklarımız kupkuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp beklemekteyiz”⁴ diye buyururken insanın bu tür bir eğitime ihtiyaç içinde olduğunu ve ömrünce bu ihtiyâcın tesiriyle arayış içinde olduğunu hatırlatır.

Fîhi Mâfih’te, “Söz, dinleyenin anlayışı nisbetinde gelir” der Hız. Mevlânâ. “O, hikmeti çekmedikçe hikmet de çıkmaz. Onu ne kadar çeker ve ondan ne kadar gıda alırsa hikmet de ona o nisbetle gelir (ilham olur). Yoksa ‘Bana niçin söz ilham olmuyor’ derse, o zaman ona ‘Allah, Allah! Sen niçin çekmiyorsun, istemiyorsun?’ cevabı verilir” diyerek bu gerçeği vurgular.⁵ Görülüyor ki Hız. Mevlânâ, insanı ekine benzetmektedir. Bitkinin ekine ihtiyâc ne ise, insanın da ilâhî aşk ve bilgi bulutlarına ihtiyâcı odur. Bu da ancak mânevî öğretmen (mürşit) ile mümkün olacaktır. Zirâ mânevî öğretmen dâimâ bildiklerini paylaşmak ihtiyâcı içindedir. O, Allah’ın verdiği vazifeyi mecbûrî bir görev gibi addetmeyip zevk hâline getirenlerdendir.

Ken’an Rifâî (20. yüzyılı aydınlatan, Mesnevî’yi şerh eden büyük mutasavvıf) bu konuyla ilgili olarak talebelerinden birine şu nasihati veriyor: “Benim bir zevkim var, bu da sana irfan öğretebilmektir. Nefsini arkaya atmayı öğren, bir yudumda doyanlardan olma! Resûlullah ‘mâ arefnâke hakka mârifetik’ (Ya Rabbi senin marifetini hakkıyla bilemedik) diyor.. Onun için sen de durma ilerle. Bütün insanları, aşkı, Allah’ı sev.”⁶

Hız. Mevlânâ ise “Bir insan ne kadar güçlü olursa olsun her zaman mânevî bir öğretmene muhtaçtır. Âlemin dayancı, güvenci olsan gene de yüzümüze muhtaçsın; apaydın sabah kesilsen, gene bir güneşe ihtiyacın var” buyuyor.⁷ Zirâ bu âlem, Allah’ın zıt isimleriyle ifâde olduğundan ve küfür dâimâ var olduğundan gönlü uyanık tutmak için bir eğiticiye ihtiyaç duyulur.

Hız. Mevlânâ diyor ki “İsa, bakırını altın eder, altının varsa mücevher yapar, mücevherin varsa onu daha da güzelleştirir, aydan da, güneşten de daha güzel bir hâle sokar.”⁸

“Şeytan bile olsan biz, şeytanı melek yaparız; kurt bile olsan biz, kurda çobanlık ettiririz.”⁹

Bu durumda mânevî öğretmen (mürşit) insanı hayâta kavuşturan su gibidir; öğrenci de toprak olmalıdır ki suyla mânâ ekini zuhur etsin. Öğrencinin toprak kadar mütevâzı olması gerekir ki, öğretmen onu eğitebilsin. Zirâ boş deftere yazı yazılır. Dolu sayfaya ne yazılır?

Hız. Mevlânâ diyor ki: “Kendimizi kontrol ederek, Cenab-ı Hakk’tan, edebli bir insan olmak hususunda bizi

² Ken’an Rifâî, Şerhli Mesnevî-i Şerif, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2000, s.76.

³ Mevlânâ, Divân-ı Kebir, tercüme Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1974, c.VII, s.307, b.3927

⁴ Mevlânâ, Divân-ı Kebir, tercüme Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1974, c. II, s.7, b.46

⁵ Mevlânâ, Fîhi Mâfih, (çeviren: M. Ü. Tarıkâhya), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985, s.176

⁶ Ken’an Rifâî, Şerhli Mesnevî-i Şerif, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2000, s.245

⁷ Mevlânâ, Divân-ı Kebir, tercüme Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1974, c.II, s.437, b.3678

⁸ Mevlânâ, Divân-ı Kebir, tercüme Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1974, c.I, s.192, b.1810

⁹ Mevlânâ, Divân-ı Kebir, tercüme Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1974, c.III, s.242, b.2265

başarıya ulaştırmasını niyaz edelim. Çünkü edebi olmayan Allah'ın lûtfundan mahrum kalır. Edebi olmayan, yalnız kendisine kötülük etmiş olmaz, belki edepsizliği yüzünden bütün dünyayı ateşe vermiş olur.”¹⁰

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki mürşit bir bahçıvan gibi kişinin tohumundan onun yaradılışının meyvasını zuhur ettirir.

“Bahçıvana sorarsan, bu fidan gül müdür, diken midir, bunu hazanda da bahardaki kadar âşikâr bilir. Kâinata türlü güller, türlü çiçekler yetiştiren, diken gibi ruhlara da gül gibi gönüllere de rahmetini esirgemeyen bahçıvan ise, güldeki güzellik kadar, dikendeki çirkinliği de, zamânın her ânında yakından görücüdür.”¹¹

Bahçıvanların en güzellerinden olan Hz. Mevlânâ ise şöyle diyor: “Bir kurda rastlasam ay yüzlü Yusuf olur. Bir kuyuya girsem İrem Bağı kesilir. Nekeslikten gönlü demire, taşa çeviren kişi, benim kapımda cömertlikte, bağıştta vaktin Hatem'i olur. Toprak bile avucumda altın oluyor, ham gümüşe dönüyor. Artık altın, gümüş fitnecisi nasıl vurabilir yolumu?”¹²

Tabii ki mürşit verirken alıcının kabiliyeti de önemlidir. Alıcı elverişli değilse eğitimden istifâdesi zor olur.

Bir öğretmen varmış. Küçük bir çocuk üç ay yanında kalmış ve elif'ten başka bir şey öğrenememiş, elif'ten ileriye gidememiş. Çocuğun babası gelip öğretmene: “Hizmetimizde kusur etmiyoruz. Eğer bir kusur işlemişsek buyurunuz, daha fazla hizmet edelim” demiş. Öğretmen: “Hayır, sizin kusurunuz yok. Fakat çocuk bundan ileri gidemiyor” deyip çocuğu çağırmış ve ona: “Elif'in bir şeyi yoktur, de!” demiş. Çocuk öğretmenin bu, elif'in bir şeyi yoktur sözünü bile tekrar edememiş. Öğretmen çocuğun babasına: “Durum böyle, görüyorsunuz. Bunu öğrenip geçmedikçe, ben ona yeni bir ders nasıl vereyim?” demiş.¹³

Hocam Ken'an Rifâî anlatıyor:

“Dostlardan biri âileden keman dersi alan iki gencin

¹⁰ Şefik Can, Mesnevî, Cilt 1, s.78-79

¹¹ Ken'an Rifâî, Şerhli Mesnevî-i Şerif, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2000, s.427.

¹² Mevlânâ, Divân-ı Kebir, tercüme Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul, 1974, c.VII, s.354-55, b.4577-79

¹³ Mevlânâ, Fîhi Mâfih, (çeviren: M. Ü. Tarıkâhya), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985, s. 184.

O aşkın ateşinde yanmak, eğitimden geçmektir. Eğitim öze yönelme, özü görme, kuru olan özleri yağlayıp yumuşatma sanatıdır.

derslerinde bulunduğunu ve hocalarının çok iyi keman çaldığı halde talebelerin falso yaptıklarını söyledi, bunun ne gibi sebeplerden ileri gelebileceğini sordu. İçimizden biri:

- Ya hoca muktedir olmakla berâber talebesinin derslerine dikkat etmiyordur, yâhut da öğretmesini bilmiyordur, dedi. Bunun üzerine:

- Demek oluyor ki her iki cihette de hocaya kabahat buluyorsunuz. Ya talebesi yanlış çaldığı halde onu ikaz etmiyor, yâhut öğretmiyor... diyorsunuz. Halbuki o hoca size: 'Ben ona müteaddit defalar ihtar ettim, yanlışlarını gösterdim.. fakat kâbiliyeti yok, almıyor' derse ne cevap verebilirsiniz?

İşte mürebbî kendi etrâfindakilere dâimî sûrette: Şu yaptığın şeyi bir daha yapma, şu ahlâktan vazgeç... bu fenâlığı bir daha tekrar etme! diye söyler söyler...

Halbuki o talebe, bu sözlerden istifâde etmezse kabahat kimindir? Bu talebenin, kendini hâriçten seyreden, şu kimse falanın talebesidir, fakat ne kadar hatâda bulunuyor... dedirtmesi, ne acı şeydir.

Bir mürebbîye talebe olmakla, bir kimsenin, üzerine büyük bir mesûliyet terettüp eder ki kendi ziyânı yetişmiyormuş gibi, bir de üstâdına söz getirttiğinden dolayı ona karşı da ayıp işlemiş olur.

İşte sizler de düşünmelisiniz ki mualliminiz talebesine lâkayt olan hocalardan olmadıktan başka şimdiye kadar söylenmemiş bir söz bırakmamış, sazla, sözle ve her türlü vâsita ile size doğru yolu göstermiştir.

Resûlullah'tan iktibas ettiği o tâlim hırsıyla her yanlışınızı düzeltmeye, her hatânızı doğrulamaya çalışmıştır. Eğer bu vaaz ve nasihatlerden istifâde etmez ve yine kendi bildiğinizde devam ederseniz kendiniz bilirsiniz... Meydan sizindir."¹⁴

Mutasavvıflar mürşidin eğitime işini meyhanede sunulan aşk şarabına benzetirler. İlâhî eğitimin yapıldığı yer bu şarabın içildiği meyhanedir. Sâkî, mürşit; şarap ise Allah aşkının tecellisidir. Mürit mürşidiyle birlikte terbiye olur. Bu terbiye metodundan hoşlanmayan, üzülen ya da alınan kişiye Hz. Mevlânâ şöyle seslenir:

"Ey öğüt verenlerin sözünü dinlemeyen! Nereye gidersen git, uğursuzluk seninle beraberdir.

Farkında değilsin, senin sırtında nefis-i emmâre yılanı dolaşır. Sana öğüt veren kişi, yani veli senin sırtındaki yılanı damdan görüyor, sana haber veriyor.

Sen seni yilandan kurtarmak isteyen kişiye 'sus' diyorsun. 'Beni vehme düşürme, gamlandırma.' Adam da; 'Peki' diyor, 'Sen o sözü söylemedim say.'

Yılan senin boynunu sokunca, senin bütün neşen, zevkin acılaşır.

Sen o zaman öğüt verene dersin ki: 'İnsana böyle mi haber verilir? Neden yenini yakarı yırtarak feryâd etmedin?

Yâhut bana damdan bir taş atsaydın da, tehlikenin gerçek olduğunu bildirseydin.'

O da 'İyi ama sen benim sözünden inciniyordun.' Sen de alay edercesine dersin ki: 'beni adamakıllı sevindirmek böyle mi olur?'

Öğüt veren 'Ben yapacağım insanlığı yaptım, seni bu tehlikeden kurtarmak istedim.

Fakat sen kötülüğümden, öğüdümün değerini bilmedin, öğüdümünden büsbütün azdın, beni incitmeye koyuldun.'

Zâten, aşağılık ve kötü insanların huyu böyledir. Onlara iyilik edince kötülük etmeye kalkışır.

Nefsin isteklerine sabrederek, onun belini bük, onu hırpala, âciz bırak. Çünkü o, kötüdür. Kötüye iyilik etmeye gelmez.

¹⁴ Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2003, s.421-422.

Bir kerem sahibine iyilik edersen değer, o her bir iyiliğe karşılık yediyüz iyilikte bulunur.

Alçak birisine cefâ edersen, sana çok vefâlı bir kul olur.

Kâfirler Allah'ın nimetlerine karşı çakal olurlar. Fakat cehennemde 'Yâ Rabbi!' diye yalvarmaya başlarlar."¹⁵

"Âşıklara ise ders veren sevgilinin güzelliğidir. Âşıkların dersleri, defterleri, ezberleri de sevgilinin yüzüdür.

Onlar görünüşte sessizdirler. Ağızlarını kapamış susmaktadırlar. Fakat gönüllerinden birbiri üstüne attıkları nârâlar tâ ilâhî arşa, ezelî sevgilinin tahtına kadar yükselir durur."¹⁶

Bu yüzden mürşit, öğrencinin değişik hâlleri yaşamasına, hâlden hâle geçmesine izin verir. Hz. Mevlânâ insan psikolojisindeki ritm'e dikkat çekmektedir. İnsanın belli bir ruh halinde ve davranışta çakılıp kalmamasını dile getiren Hz. Mevlânâ bu ritm psikolojisini şöyle anlatmaktadır: İnsan bazen neşeli, bazen kederli; bazen olayların sebeplerini arayan, bazen kendinde bir varlık gören; bazen şükreden, bazen şikayetler eden; bazen insana aşık, bazen Allah'a; bazen yalnızlık hisseden, bazen gösterişçi; bazen gururlu ve bazen yerlere sürünecek kadar alçakgönüllü bir varlıktır. İnsanoğlu ne garip bir ağaçtır ki bazen elma verir, bazen kabak, bazen zehir saçar, bazen şeker; bazen insanlara dert verir, bazen de derman.

O ne acaip ırmaktır ki, bazen su olur, bazen de kan; bazen süt olur, bazen de şifa dağıtan bal. Bazen gönülde bilgi dokur; bazen de gönülden bilgiyi söker alır. Bazen yücelere erip üstünlükler elde eder, bazen de onların hepsini bela görür. Bazen peygamberler yetiştirir, bazen de köpekleşir. Bazen damarı kötü düşman, bazen de ana-baba, hısım ve akraba olur. Bazen diken, bazen gül olur. Bazen sirke, bazen şurup olur. Bazen davul olur, tokmaklar yer; bazen de tokmak olur, davul çalar. Bazen kuyu kazan gibi ümidi aşağılardadır; bazen Karun gibi mal biriktirir; bazen de Mesih gibi tazeleşir, göklere ağar, göklere çıkar.

İşte öğretmen öğrencisini değişik hâllerden geçirtip sonsuz huzûra kavuşturur, yani Allah'ın boyasıyla boyar. Bakara Sûresi'nin 138. âyetinde buyurulduğu gibi; "Allah'ın rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin)" hâline geçirir.

Hz. Rûmî'nin bu vazîfeyi yaparken tercih ettiği eğitim metodu aşktır. O, içten dışa doğru giden ilâhî eğitim ile dıştan içe doğru giden beşerî eğitimin buluştuğu noktada insanı kemâle ulaştırır. Fakat bu eğitimin de tek yolu aşktır. O, ilmi artırmanın da aşk için gerekli olduğunu söyler. Bu mevzûda Mesnevî'de bir hikâye anlatır. "Bu hikâyede her söz bir remizdir. Denilir ki: 'Akıl' adlı ihtiyar, 'Fikir' isimli çocuğunu 'Aşk' denilen bir mektebe yazdırdı. Çocuk orada bir harf bile öğrenemedi. Fakat bu mektebe bir gün fikir olarak değil, gönül olarak gitme lüzumunu hissedince, kitap çantasını elinden attı, artık aşkın yolunu bulmuştu."¹⁷

Dolayısıyla eğitim, her eksiği tamama doğru çekip götüren faaliyettir. Her bitkiye hayat veren su gibi, eğitim de insana manevi yaşayış veren bir eylemdir. Eğitim, eğitimden yoksun olanlara can kaynağından arklar açma sanatıdır. Gönül, canı, aşkla, sevgiliye kavuşması için harekete geçiren güç, eğitimidir. Zira gönül dereye, gam da ateşe benzer. O aşkın ateşinde yanmak, eğitimden geçmektir. Eğitim öze yönelme, özü görme, kuru olan özleri yağlayıp yumuşatma sanatıdır. Eğitim, bir bakıma değişimdir; olgunlaşmaktır. Olgunlaşmak için pişmektir. Eğitim korumaktır; takip etmektir, yücelmektir. Eğitim bir bahardır; solan gülleri yeşertir, canlandırır. Eğitim insana şekil vermek için iç âlemine nüfuz etme sanatıdır.¹⁸

Görülüyor ki eğitimin gâyesi, kişiyi geldiği yere, hakîkatine, özüne ulaştırmaktır. Bu yüzden,

*"Tû megû mârâ bedân şeh bâr nîst,
Bâ kerîman kârha doşvâr nîst"*

(Benim o yüksekliklere çıkmaya gücüm yok deme;
Kerîm olanın eteğine yapış, seni çıkaracaktır)

¹⁵ Mesnevi Tercümesi (Üçüncü ve Dördüncü Cilt), Şefik Can, Ötüken, İstanbul, 1997, s. 233-234. (2669-2980. Beyitler)

¹⁶ Mesnevi Tercümesi (Üçüncü ve Dördüncü Cilt), Şefik Can, Ötüken, İstanbul, 1997, s. 313. (3847. Beyit)

¹⁷ Ken'an Rifâî, Şerhli Mesnevî-i Şerif, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2000, s.28.

¹⁸ Mustafa Usta, Divan-ı Kebir'de Mevlânâ'nın Eğitim Görüşü, İstanbul, 1995, s. 29-30.

Nutk-u Şerif

Hak suretidir âlem-i imkân ile âdem
Bundan güzeli nerde ki cennet'te mi sandın

Her yer ne güzel menba-ı hüsn, insan güzeli
Sen de bu cemâli, huri gılmanda mı sandın

Her yerde, fakat arifin kalbindedir Allah,
Yoksa sen onu arz u semâvâtta mı sandın

Dünyâ diyerek geçme sakın, burdadır her şey
Mîzân ü sırât'ı mutlaka orda mı sandın

Cennet ü dûzah, gamm ü sürür, zulmet ile nûr
Yaptıklarının gölgesi, hâriçte mi sandın

Bilgin sana kıymet, talebin neyse osun sen
İnsanlığı sâde yiyip içmekte mi sandın

Hâlin ne ise müşteri sen oldun o hâle
Noksanı meğer adl-i ilâhîde mi sandın

Fikrim bu benim, virdim ise her lahzada âh
Sen âh-ı ateş-sûzumu beyhude mi sandın

Yeniler her âh ile ken'ân ahd-i elest'i
Ahım acaba nefha-yı hâbîde mi sandın

Kenân Rifâî Hazretleri (k.s)

Hayri Akıncı: Tefekkür ki hani ubudiyet, kulluk, ibadet meselelerinden bahsederken, ibadetlerin yalnızca o belli başlı bilinen ibadetlerle sınırlı olmadığını ve özellikle tefekkürün ki Efendimiz Aleyhisselatu vesselâm'dan rivayetle gelen o "Tefekkürün bir yıllık nafile ibadetten hayırlı olduğu" mânasını dikkate aldığımızda, tefekkür halinin mü'minin aslında normalde bir vasfı, bir özelliği, ki bunu bir ibadet olarak yapıp yapmamanın da ötesinde bir hâl olduğunu kısaca ifade ettik. O kısaca ifade ettiklerimizi şimdi biraz açalım inşa'Allah.

Ömer Tuğrul İnancı: Bir kere emirdir. Kurân-ı Kerîm şunları şöyle yapın, bunları böyle yapın diye bir takım emir cümlelerine havi olduğu gibi, bir takım tariflerle de emirler verir. Mü'min'in tarifinde "Onlar tefekkür ederler." var. Neyi? "ve yetefekkerûne" tefekkür ederler, düşünürler, fikir yürütürler; "fî halkıs semâvâtî vel ard". Zaten yaratılış hikmetini tefekkür edip anladığımız zaman kul-Rab, sacit-Mescut, âbid-Mâbûd, tapan-tapınılan, secde eden-secde edilen meselelerindeki ikilik bile ortadan kalkar. Tevhid'e öyle gidilir. Çünkü tevhid maalesef eline tesbîhi alıp "Lâ ilâhe illâllah" çekmek olarak algılanır, hâled'e indirgenmesi o kelime-i tevhiddir. "Lâ ilâhe illâllah kelime-i tayyibe'si kelime-i tevhiddir, tamam. Ama bir de yaşanması gereken tevhid hâli vardır ki, Yaratıcı ve yaratılmışın arasındaki ikilik dahi ortadan kalkar. Bunun için mutlaka tefekkür etmek, fikir yürütmek lazımdır. Fikir yürütmenin bir evvelki basamağı ise bilgi sahibi olmaktır. Bilgi sahibi olunmadan fikir sahibi olunmaz. Bu bir slogan değildir, bu bir gerçektir. Bilgi sahibi olabilmek için de, (tekrar tekrar galiba sohbetlerimizde bu lafı çok tekrarladık ama

**Ö. Tuğrul
İnancı'den
Sohbetler**

Tefekkür

Bilgi sahibi olunmadan fikir sahibi olunmaz.

öğrenilmesi lazım), öğrenmek için okumak ve ders dinlemek yetmez. Öğrenmek için yapmak lazımdır. Çünkü Hazret-i Peygamber öyle tavsiye ediyor. “Siz yaparsanız Allah öğretir.” diyor. Biz çocuklarımız imtihana giderken, okula giderken “Allah zihin açıklığı versin.” diyoruz. Âliyül’âlâ bir hoca, öğretmen olsa, zihin açıklığı vermezse Allah çocuk ne yapsın? Elbette tefekkür etmek için dahi “İyyâke na’büdü ve iyyâke neste’in” yürürlüktedir. Ancak O’ndan yardım dileyebiliriz. Allah cümlemizi tefekküre muvaffak kılsın. Ama bunun içinde Cenâb-ı Hakk saltanat-ı ilâhiyye’yi, hükümet-i Rabbâniyye’yi kurarken, vermiş olduğu irade-i cüzziyye’nin doğru kullanılması mecburiyetini de kullarına yüklemiştir. Yani ben Cenâb-ı Hakk’ın yardımını talep ederken, irade-i cüzziyyemi de öğrenmeye kullanmak durumundayım, yönelmek durumundayım. Ne kadar?

Hayri Akıncı: Yani veriliş gayesine muvaffık bir şekilde; yani akıl verilmiş, irade verilmiş, bir tefekkür, fikir, düşünce akılla başlıyor ve devam edip gidiyor. Onun kullanılması çok önemli çünkü insanı da hani diğer mahlukattan ayırt eden şey bu, ve bunun kullanılmasını Cenâb-ı Hakk istiyor bizden, ve bizim adımıza “çok önemsiyor.”

Ömer Tuğrul İnancı: Emir de veriyor. Bu emir vermesi “Mutlaka önce bilgi edinin.” demesi de bunun içinde gizlidir. Bilgi edinin ki, bilgilerinizi mukayese edip fikir yürütün.

Hayri Akıncı: Yoksa kara kara düşünmeye dönüşür iş.

Ömer Tuğrul İnancı: Evet. Yani hani o Nasreddin Hoca fıkrası gibi; papağana on altın istemişler, hemen gitmiş evden hindiye getirmiş, papağan on altın. Niye? E o konuşur. Bu hindi yirmi altın. E niye? Bu da düşünür demiş. Ama hindi gibi düşünmek değil, bir neticeye

varmak üzere düşünmek. Bu netice, önce arzettiğim gibi, ikilikten kurtulmaya götürür insanı. Yükseltir, yüceltir. Tefekkür etmek, yani “tefekkür” kelimesi bile artık anlaşılmaz hale geldi. Fikir yürütmek; fikir yürütmekte mütalâa beyan etmek olarak algılanıyor. Bir konu’da mütalâa beyan etmek için ihtisas sahibi olmak lazımdır. Şimdi afedersiniz buraya bir at getirilse, nallanacak olsa, burada birçok vazifeliler var ama hiçbirimiz nalbant değiliz, yani at nallamaktan anlamayız. Bir at nallamak için bile, bir ehil adam yani bir nalbant çağırmak ihtiyacı var da, başka hususlarda hemen fikir yürütmek için bilgiye ihtiyaç yok mu? Ehil olmak lazım değil mi? Biz maalesef fikir yürütmeyi, bir hüküm verip o hükmü ifade etmek olarak algılıyoruz. Böyle kullanıyoruz. Kelime’nin kullanılışı yanlış. Hüküm ifade etmeden önce fikir oluşmalıdır. Fikir oluşması için de bilgi tabanı lazımdır. Bu zincir olmayınca “Efendim, Allah bana akıl, fikir verdi. Ben de bu hususta böyle düşünüyorum.” Düşünemezsin! Bilmiyorsun ki düşünesin. Nalbant’a müdahale ediyor musun, “Hayır, o çivi olmaz, öteki çiviye koy!” “Hayır, at’ın tırnağını öyle bir aletle değil de bizim mutfak bıçağıyla kes!” diyor musun? Neden? Çünkü ihtisas meselesidir. Bakın doktorluk ve mühendislik mesleği çok özel ihtisasları içerdiği için, normal-düz insan, mühendisin binasına, köprüsüne, şusuna busuna ve doktorun ihtisasına karışmaz, ve teslim olur, bilmez. Peki, Türkiye’de siyaset, din, futbol ve ekonomi herkesin bildiği konudur. Yani tıp önemli de, siyaset önemsiz mi? O ihtisas istemez mi? Futbol ihtisas istemez mi? Taraftar coşkusuyla, o futbol oynayan profesyonelin yaptığını beğenmezse, afedersiniz sövüyor. Peki sen futbol hakkında gazete makalesinden başka ne okudun? Halbuki bu işin okulu var. Bazı klüplerimiz okul yapıyorlar, Avrupa’da okullar var. Yani bunun’da bir ilmi var. Din? “Ama benim aklım, fikrim var!”

Hayri Akıncı: “Bir de ben hani müslümanım.” o da var.

Ömer Tuğrul İnançer: Nasıl müslümansın? Babandan, anandan aldığından başka ne aldın? Kaç tane kitap okudun? Ama dünya hayatında daha çok maaş alayım, daha yüksek mevkiler elde edeyim diye üniversiteler bitiriyorsun, yüksek ihtisaslar, doktoralar yapıyorsun, çalışıyorsun, gayret ediyorsun. Güzel... Kaç sene bu gayretinin sonu? Normal çalışma müddeti yirmibeş sene, ondan sonra emekli olacaksın. Haydi otuz oldu, emekli oldun. Ondan sonra bitti zaten dünya. E, ebedi hayata inandığını söyleyen kişi, ebedi hayatının gerekli ilimlerini elde etmek için niye gayret sarfetmiyor? İşte tefekkür etmek, buraya varmadan önce, bu basamağa geçmek demektir. Mutlaka ilim sahibi olmak demektir. Ne kadar? Kendi miktarı kadar. Herkesin bir meşrebi, ve bu meşrebinin yanısıra’da kabileyeti var. O, Cenâb-ı Hakk’ın ihsan ettiği o kabiliyetini, irade-i cüzziyesi miktarında, kapasitesini doldurmakla yükümlüdür. O yükümlülüğü yerine getirecek, ondan sonra yine kendi miktarınca. Herşeyin mutlakı Allahu Sübhanû ve Teala’dır. Ondan gayri mutlak yoktur. Herşey nispidir. O nispet dahilinde, tefekkürünü yerine getirip, Cenâb-ı Hakk’ın en çok önem verdiği, bütün hepsine teferruat bile diyebiliriz, en önem verdiği unsur tevhiddir, birliktir. O tevhide anca öyle ulaşılır.

Hayri Akıncı: Bir de ben müsaadenizle, ilk vahye kadar geriye götürdüğümüzde işi, orada da bir tefekkür mânası olduğunu düşünüyorum. “İkra’ bismi Rabbike’llezî halâk” “Yaratan Rabbinin adıyla oku!” Oradaki “okuma” mânası bizim klasik mânâ’da bildiğimiz bir okumanında çok ötesinde...

Ömer Tuğrul İnançer: Ötesinde değil, tamamen gayrisinde!

Hayri Akıncı: Evet. Hatta okunacak birşey yok. O toplumda hatta Kur’ân yazılana kadar bir kitap yok. Yani çeşitli şiirler falan yazılıyor ama okunacak belli başlı bir kitap yok.

Ömer Tuğrul İnançer: Hayır, şiir yazılmıyor, şiir söyleniyor.

Hayri Akıncı: İşte Kâbe’nin duvarına hani asılanlar var.

Ömer Tuğrul İnançer: Bir onlar, bir Ukâz panayırı var.

Hayri Akıncı: Dolayısı ile “Oku” mânası, okuma derken yorumlama, tefekkür etme, düşünme, kafa yorma anlamında bir “Oku”.

Ömer Tuğrul İnançer: Evet. Çünkü Resûlullah Efendimiz Hira’dayken tamamen bir tefekkür hâlinde idi. Allahu Zülcelâl ve Cebrail Aleyhisselâm, Resulullah efendimizin bildiğimiz harfleri okuma, yazma bilmediğini bilmiyor muydu ki “Oku” dedi. Oradaki “İkra” o değil. “Ben okuma bilmem.” diye cevap verdiğini söylüyorlar; hani o “Oku” emrini öyle anlatıyorlar ya ufacık kitaplarda. İşte Cebrail Aleyhisselâm geldi, Peygambere “Sen Peygamber oldun.” dedi. Böyle şeyler yok da neyse. Cebrail “Oku” dedi, Peygamber “Ben okuma bilmem.” dedi, Cebrail onu sıktı, sonra bir daha “Oku” dedi, sonra Peygamber okudu. Bir kere Cebrail Aleyhisselâm, Hazreti Peygamberin hizmetkâridir. Öyle sıkma ile yapamaz onu . Mi’rac’a giderken Efendimiz, Burağa bineceği zaman Cebrail Aleyhisselâm kanadını uzattı binek taşı olarak. Efendimiz nezaketinden “Olur mu öyle kardeşim” dedi. Resûlullah Efendimiz, Cebrail Aleyhisselâm’a “kardeşim” diye hitap ederdi. Cebrail Aleyhisselâm’da Resûlullah Efendimize “Ya Resûlullah” diye hitap ederdi. “Ya Resûlullah! Senin ayağının tozu benim kanadımın süsüdür, bas” dedi. Cebrail Aleyhisselâm, Efendimize birşey veremez ki. Çünkü ekmel-i mahlûkat Efendimiz Aleyhisselâmdır. Allah’ın bir görevlisidir, o başka mesele. “Melek gibi insan” çok yanlış bir tabirdir. Melekler bizim için yaratıldı, biz melek olmak için yaratılmadık. Onlar bizim emrimizde. Melek gibi insan demek, düşürmek demektir. İnsan halifetullahtır, melek halifetullah değildir.

Hayri Akıncı: İdeal mânâ’da da söylüyorsun; hani melekler günahsızdır ya, ona nispeten biraz kullanılıyor demek ki.

Ömer Tuğrul İnançer: Günahsız olması marifet değil ki. Nefsi yok. Hârut ve Mârut hikayesini okusunlar Kur’ân-ı Kerîmdeki. Nefissiz olduğu için günahsız olmak birşey değildir ki. Nefis sahibi olduğun halde günahsız

ol bakayım. Onu da zaten Cenâb-ı Hak istemiyor. “Bana sığınmayı, Ben daha çok severim.” diye onu zaten istemiyor. Dolayısıyla tabirlerimizi doğru kullanmamız lazım. Resûlullah Efendimizin “Okuma bilmiyorum.” demesindeki mâna, “Ben bu kadar zamandır kendi kendime düşünüyorum; bu kâinatı okuyamadım.” Okuyamazsın. Hemen ikra’dan sonra “Bismi Rabbike’l-lezî halâk, halâkal insâne min alâk” “Ufacık bir su damlacığından seni yaratan Rabbinin adıyla okursan, okursun.” Orada tefekkürün Cenâb-ı Hakk’ın yardımı olmadan olmayacağının işareti âyat-ı beyinatın ilk inzalı ile beraber başlar. İlk inzaldan “ikra” ile başlıyor. Onsuz olmaz. Bu zikirle ilgili sohbetimizde “Elâ bi zikrillâhi tatmâinnül kulûb” âyetinde anlatılmak istenen şeyin, “Hiçbir meselenizde Beni devreye sokmazsanız, tatmine ulaşamazsınız.” Demek olduğunu söylemiştik. Tefekkürde de Allahu Zülcelâl devrede olmazsa tefekkür edilmez. Bu Efendimiz için dahi vâkidir. Ne zaman? “Bismi Rab-bike’l-lezî.” O Rabbin ismiyle oku, ki O yaratmıştır. Tefekkürü de yaratan O. Bu düşüncelerin doğru bir şekilde neticelenmeleri için, mutlaka Allahu Zülcelâl, O’nun yardımı, inayeti, lütfu, keremi talep olunacak. Allah’sız hiçbir şey olmaz.

Hayri Akıncı: Bir de aynı zamanda şöyle birşey’de hissediyorum; az önce söylediğiniz mâna hakikaten çok yerinde; “O olmadan, O talep edilmeden, O’ndan talep edilmeden bu gerçekleşmez.” Bir de kâinat’a yani mahlûkat’a O’nun adına bakmak...Yani tefekkürü daha doğrusu düşünmeyi, fikri, tefekkür yapan şey, kâinatın Allah’ın bir eşsiz sanat eseri olduğunu, mahlûkat’ı olduğunu görebilecek neticeye ulaşacak şekilde bakmanın tefekkür olduğunu anlamak lazım.

Ömer Tuğrul İnancı: Tabi. Zaten o ileri gittiği zaman, hadîs-i kudsî’de beyân olunan hâl olunuyor. “Benim öyle kullarım vardır ki, attıkları adım Benim adımım, söyledikleri söz Benim sözüm, baktıkları göz Benim gözümdür gibi olur.” diyor. Bu hiçbir zaman kulun Tanrılaşması demek değildir elbette. Ama Allah yeryüzünde Allahlığını kulları vasıtasıyla icrâ eder. Bu çok önemlidir. Hep en direkt yaptırır. Çünkü halifetullah. Yani halifetullah sâdece yüksek ve yüce bir sıfat kazanmış olmaktan ibaret değildir, aynı zamanda

bir görevdir. Tanrılığını kimseye vermez! İlâhlığı Zât-ı şerifine mahsustur. O kadar. Onun gayrısındaki bütün esmâsının tecellisini kulları vasıtasıyla yapar. Bu dil, yani dalâlete sevkeden esmânın tecellisi, bizatihi İblis ve şeytandır. Ama bunun yeryüzünde, mesela ben şimdi size kalkıp “ Hadi burdan meyhaneye gidelim” dediğim zaman, Cenâb-ı Hakk’ın bu dil esmâsına işlenmiş olur. Çünkü sizi dalâlete sevk ediyorum. “Haydi kalk! Camii’ye gidelim.” dediğim zaman “Hadi” hidayete sevkeder. Peki bunun “Hadi” ve “Mudill” esmâsının mazharı ve tecellisi yine kul’dan oluyor. Dolayısıyla “Allah yeryüzünde Allahlığını kulları vasıtasıyla yapar.” demek, bu demektir. Yoksa Tanrılığını değil!! Çünkü Tanrılık tapınmaktır. Tapınmak ancak Allah’a mahsustur. Tapınılacak şey sâdece O’dur. Bir kuşun ufacık bir et parçasını bir yerlerden alıp yavrusunun ağzına koyması, o kuştaki Cenâb-ı Allah’ın “Rezzak” isminin tecellisidir, ve o kuş yavrusunu “Rezzak” ismiyle doyurur. O da onun rezzakı. Bu Tanrılık değildir. Kişilerin yavrularına, çocuklarına- çocuklarına ekmek götürmesi kişilerin rezzaklığıdır. Hakim’in hükmetmesi, herhangi bir âmir’in hüküm vermesi Ahkam-ül Hâkimîn’e muhalefet değildir. Ahkam-ül Hâkimîn Allah’tır. Hayr’ur-Râzıkîn Allah’tır. Ama ben’de rezzakım. Kendim kadar. Ben de hüküm verebilirim. Kendim kadar. Onun için Tanrılıkla, Cenâb-ı Allah’ın diğer esmâsını birbirine karıştırmamak lazımdır.

Hayri Akıncı: Tefekkürü’de özellikle esmâ’yı, Cenâb-ı Hakk’ın esmâsını kâinat üzerinde görme çabası olarak düşündüğümüzde hakiki mânasını herhalde karşılıyor.

Ömer Tuğrul İnancı: Ve mutlaka tefekkür ettiren de O’dur, muvaffak eden de O’dur. O’na sığınmaktan gayrı hiçbir hususta kurtuluş çaresi yoktur.

Hayri Akıncı: Allah razı olsun hocam. Çok teşekkür ediyorum

Ömer Tuğrul İnancı: Ben teşekkür ederim

* Bu söyleşi Dost TV’de Hayri Akıncı’nın sunduğu ve Ö. Tuğrul İnancı’nın konuk olduğu “Gönül İkliminde” adlı program’dan deşifre edilmiştir.

sufi bi-can olmak...

Mevlâ Manevî

*Bidayette tasavvuf sufi bi-can olmağa derler
Nihayette gönül tahtında sultan olmağa derler
Tarikatde ibaretdir tasavvuf mahv-ı suretten
Hakikatde saray-ı sırda mihman olmağa derler*

» **Yard. Doç. Dr. Sezai Küçük**

Allah Teâlâ insanları ve cinleri, kendisine kulluk etsinler diye yaratmıştır. Tarih boyunca da Hakka kul olduğunun şuuruna varamayan insanlar, şöhretin, servetin ve şehvetin esiri ve O'nun mahlûkâtının kulu olmaktan kurtulamamıştır.

*"Zengin sanırız kendimizi lîk fakiriz.
Hürrüz deriz amma ki hakikatte esiriz"*

Mâsivâ denilen bu âlemden ebediyete uzanmayan gönülleri zebûn eden bu üç arzu(şöhret, servet ve şehvet) dini duyguların güçlenmesiyle ancak kalblerden uzaklaşır.

Herşeyi eşya ile değerlendirmek, ona esîr olmaktır. Allah'a satılmayan insanların, mutlaka bir satın alınma bedelleri vardır. "Ava giden avlanır" demişlerdir. Sahibi olduğunu zannettiğimiz şeylerin bize sâhip olması bir avlanıştır. Yusuf Nâhî bir beytinde bu hususu şöyle ifâde ediyor:

*"Bu fena sayd-gehinde acaba var mı ola,
Sayd için kendisi sayd olduğun anlar sayyâd".*

Mevlâvîlerde Manevî Eğitim

Kendi nefesine hükmünü geçiremeyen kimseler, başkalarına kul olmaktan kurtulamazlar. Mal, mülk, mevkî ve rütbe ihtirası da, insanı Hak'tan uzaklaştırır. İhtiraslar başkalarının kapısına yüz sürme alışkanlığına sebep olur. Bu duruma düşen insanlar gerçek secdenin zevkini tadamazlar. Secdenin zevkine ermenin yolu kişinin kendi benliğini terbiyeye tabi tutmasıdır.

*"Kıl kadar kalsa vücûdundan eser,
Alamazsın kıl kadar ondan haberi!"*

Kadim bir gelenek olarak tasavvuf ve tarikat müesseseleri bu terbiyenin yolu kabul edilmiştir.

Hakka kul olmanın gerçekleşmesi "seyr ü sülûk" (mânevi yolculuk) ile mümkündür. Manevî olgunluğa ermek için bâzı prensiplere riâyet etmek şarttır. Hiçbir şey kendiliğinden meydana gelmez. "Okumadan âlim, gezmeden seyyah" olunmadığı gibi, mücâdelesiz ve murâkibesiz de sûfî olunamaz.

*"Dil esirin olduğu günden beri azadedir
Mâsivâyâ bağlanır mı bağlanan vicdan sana"*

Tasavvuf bir gönül terbiyesidir. Tasavvufun gayesi; Hakk'ın rızasını kazanmak için nefisleri temizlemek ve terbiye etmekten, yani nefsi dine râm, dini nefis için vicdan kılmaktan, güzel ahlak sahibi olmaya çalışmaktan, kısaca Allah ve Resûlünün ahlakıyla ahlaklanmaktan ibarettir.

*Cihan bağında ey dil,
Budur maksûd-ı ins ü cin;
Ne sende kimse incinsin
Ne sen bir kimseden incin.*

Tasavvufun hem konusu hem de gayesi doğrudan insanla ilgili olduğu için, insan psikolojisi, terbiyesi ve yönlendirmesi açısından ortaya koyduğu esaslar (seyr u sulûk/âdab ve erkân) asırlar boyunca dikkat çekici olmuştur.

Tasavvuf, kâinatın en üstün varlığı olan insanla ilgili faaliyetlerini, hedeflenen noktaya ulaştırabilmek için bir takım vasıtalar kullanır. Tasavvufun müesseseseleşmiş hali tarikatlar, tarikatların eğitim metotları, manevî eğitim mekanları tekkeler, tekkelerde icra edilen zikirler, deveranlar, semalar, tekke musikisi, edebiyatı ve sanatı, bütün bunlar vuslat-ı ilahî ve insan-ı kamil olma yolunda derviş için birer vasıtaadır.

Günümüze kadar ulaşan veya ulaşamayan her tasavvuf yolu bu vasıtaları kullanarak, mensubunu kalben ve rûhen eğiterek vuslat-ı ilahiye ulaştırmaya çalışmıştır. Bu yollardan biri de Mevlâvîliktir. Mevlana Celaleddin Rumi'nin XIII. asırda ortaya koyduğu tasavvufî düşünce etrafında oluşan Mevlâvîlik,

varlık göstermeye başladığı zamandan itibaren toplumu yakından etkileyen tarikatlardan biri olmuştur. Özellikle manevi terbiyede ortaya koyduğu usuller, musiki ve sema'nın cezbediciliği, asırlar boyunca Mevlevîliği tasavvufi terbiyede rağbet edilen bir yol kılmıştır.

Mevlevîlikte tasavvuf terbiyesinin icra edildiği ve Mevlevî dervişinin muhiblik veya dervişlikle başlayıp 1001 günlük çilesini tamamlayarak "Dede" unvanını aldığı mekanlar, büyük Mevlevî dergâhı olan Mevlevîhanelerdir. Bu tarz Mevlevîhanelere "âsitane" ismi verilir ve içinde, bir Mevlevî büyüğünün kabri (türbe), genellikle bu kabre bitişik semahane, harem, selamlık, mescid, meydan, matbah-ı şerif (Mevlevî dervişlerinin terbiye edildiği matbah) ve derviş hücreleri gibi kısımlar bulunur. Küçük dergâhlara "zâviye" adı verilir. Buralarda Mevlevî dervişleri yetişmez ve dervişlerin terbiye edildiği mekan olan matbah-ı şerif de yapının müstemilatı içinde yer almaz. Mevlevî zâviyeleri, bulunmuş olduğu yerleşim yerlerinde Mevlevîliğin ve Mevlevî kültürünün temsilciliği görevini yürütür. Bu Mevlevîhaneler aynı zamanda yolculuk yapan Mevlevîlerin de konakladığı mekânlardır.

Tarikatlar arasında adab ve erkana en fazla riayet eden yani en fazla seramonisi olan tarikat Mevlevîliktir denilirse mübalağa edilmiş olmaz. Adab ve erkana riayet, Mevlevîliğin her safhasında kendini gösterdiği gibi, dervişin terbiyesi sürecinde (seyr ü sülûk) daha belirgin olarak ortaya çıkar. Fakat uyulması gereken her kuralın aynı zamanda arka planında bir hayat felsefesinin olması, dervişin Mevlevîlik adab ve erkanına riayetini zevk haline getirmiştir.

Mevlevîlikte manevi terbiyeye tabi olanlar tarikat müntesipleri arasında, "muhib" ve "derviş/matbah canı" diye ikili bir derecelendirme söz konusudur.

Seven anlamına gelen "Muhib", bir şeyh tarafından başına sikke tekbirlenmiş ve böylece Mevlevîlik yoluna girmiş kişidir. "Filan muhibbândandır" sözü Mevlevîliğe intisab eden fakat dervişlik ikrarı vermeyen kimse için kullanılır ki, bunlar Mevlevîlerin çoğunluğunu teşkil eder.

Muhibbin Mevlevîliğe intisabı küçük bir törenle gerçekleşir. Muhib olmak isteyen, sevdiği ve kendisine muhabbet beslediği bir Mevlevî şeyhine müracaat eder. Şeyh efendi tarafından müracaatı kabul edilirse, kendisine bir sikke tedârik edip, gusül abdesti alarak tayin edilen bir zamanda gelmesi söylenir. Şeyh, bizzat kendisi veya tensibiyle Sertabbah (aşçıbaşı), muhib olacak kimseyi aralarında bir mesafe olmaksızın soluna oturtur ve her ikisi de abdestli olarak yüzleri kibleye dönük otururlar. Şeyh beraber okumasını talep ederek tövbe tazammum eden duayı okur. Daha sonra şeyh,

muhibbin başını dizine koyar, sikkesini giydirir, tekbir eder ve bir fatiha der, her ikisi de fatihayı okurlar, sonra görüşürler, yani birbirlerinin elini aynı anda öperler.

Bu basit törenden sonra şeyh "nevnîyâz" da denilen muhibbi, dergâhtaki dedelerden birine teslim eder. Bu dede, muhibbin dedesi sayılır, onun elinde Mevlevî terbiyesine başlar, tarikatın adab ve erkanını öğrenir ve sema meşkedip mübtedî mukabelesi yaptıktan sonra, mukabele günlerinde dergâha giderek dedesinin odasında soyunup sema kisvesini giyer ve mukabeleye iştirak eder.

Muhib, dergâh dışında ailesi, mesleği meşgalesi olan biri olduğu için, dışarıda sivil giyimli olabileceği gibi, Mevlevî kıyafetiyle de gezebilir. Sadece mukabele günleri dergâha gelip dedesinin hücresinde sema elbisesi giyerek mukabeleye katılabilir.

Dedenin hücresi nevnîyâz için aynı zamanda bir terbiye ve sülûk mektebidir. Bu hücrede nevnîyâza, Mevlevîliğin adab ve erkanı öğretildiği gibi, Mesnevî okutularak bu yolun gerekleri hal ve hareketleri nevnîyâzın ruhuna nakşedilmeye çalışılır. Zamanla nasıl yürüyeceği, nasıl yatıp kalkacağı, nasıl konuşacağı, nasıl yiyip içeceği gibi günlük davranışlarından, nasıl düşünmesi gerektiği, dünyayı ve eşyayı algılama hususunda bakışının ne olacağına kadar her türlü ince ayrıntılar, bütün davranışları kontrol altına alınıncasına, bu hücrede verilir.

*Derviş bağı baş gerek
Gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek
Sen derviş olamazsın*

*Dögene elsiz gerek
Sögene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek
Sen derviş olamazsın*

Ney üflemeye, kudüm meşketmeye kabiliyeti olanlar, neyzen ve kudümzenliğe, Mesnevî'yi anlama ve şerh etme yeteneği olanlar Mesnevîhanlığa yönlendirilir, sanata ve şiire kabiliyeti olanların da bu yönlerini geliştirmelerine dedeler rehber olur. Gün geçtikçe özü ve sözülle gelişen nevnîyâz, Mevlevî adab ve erkanının, nezaket ve zerâfetinin bir temsilcisi olur.

Mevlevîliğe intisap eden ikinci gruba; "derviş, matbah canı veya âşık" gibi tabirler kullanılmakla birlikte bunlar için "derviş" genel bir sıfattır. Derviş, kelime anlamı olarak; "kapı eşiği" demektir ki, tevazu ve alçak gönüllük onun ayrılmaz vasfıdır. Bu grupta olanlar, kendilerini tamamen Mevlevîlik yoluna adanmış ve bu hususta

şeyhine ikrar vermiş (söz vermiş), dergâhta hizmete soyunmuş kimselerdir.

*Dû cihanda ister isen altın ola nâmın
Gir sikkesi altına Hazret-i Mevlanâ'nın*

1927 yılında Türk Yurdu Dergisi'nin XXVII. sayısında Münib Çelebi ve dervişlerinden aldığı malumatlarla "Mevlevîlikte Matbah Terbiyesi" başlıklı bir makale yayınlayan Hâmid Zübeyir (Koşar), bu hususta aldığı malumatları şöyle aktarır:

"Dervişliğe niyet etmeye ve başlamaya "ikrâr" denilir. Âşık gelip Kazancı Dede'ye "soyunacağım" diye müracaat eder. O da tekkenin şeyhine durumu arzeder ve ikrârını alır. Kazancı Dede; "Dervişlik zordur, çileyi kırmak iyi değildir, dervişlik ateşten gömlek, demir leblebidir. Aç kalmak, dövülmek, haksız yere söz işitmek vardır. Dervişlik ölmezden evvel ölmek demektir. Bunlara tahammül edersen gir" der.

İkrâra yeni gelen nevniyâza "can" tabir olunur. İntisabta esas derûnî muhabbettir. Can saka postunda üç gün oturup, kalıp kalmayacağını düşünür. Ondan sonra yapabilirse kalkıp hizmete soyunur. Saka postu matbahın kapıdan girince solundadır. Can saka postunda iki

dizi üzerine murakabe şeklinde oturur, diğer canların hizmetini seyrederek. Mecburiyet olmadıkça konuşmaz. Bir şey de okumaz. Hizmete soyunduktan sonra "Ayakçı" olur. Ayakçı ortalığı süpürür, odun getirir. Üzerine başka bir can gelinceye kadar devam eder. Ondan sonra "Pazarcı" olur. Pazara gidip öte-beri alır. Ayakçı semaya başlamayınca sikke giyemez. Sema'ı "Semazen Baş" ta'lim eder. Mutfakta ufak bir çivi vardır. Sol ayağını direk tutarak oraya basar, sağ ayağıyla çarh atar. Sağ ayak ufkî olarak sol ayak yanına atıldığı cihetle göğüs ileriye hareket eder. Bu ameliye tekrar edilirse ikinci bir tur yapar, dönme hâsıl olur. Ayak ileriye atıldığı takdirde aynı zamanda ileriye gidilmiş olur."

*Bahrdır âyin-i Monla Mevlevî emvâcıdır
Giy kulâh-ı rif'ati gel kim saâdet tâcıdır*

Nevniyâz üç gün oturduğu saka postundan çileye soyunma kararıyla kalkar ve kararında durduğunu ifade ederse, Kazancı Dede'nin huzuruna götürülür, geldiği elbisesiyle on sekiz gün "ayakçılık" hizmetinde bulunur. Bu hizmette, canlara lazım olan şeyleri getirir götürür. Bir müddet sonra Aşçı Dede'nin emriyle bir arakiye, matbah tennuresi ve elif-i nemed verilir. Bu şekilde geldiği elbiseyi çıkarıp, derviş elbisesini giymiş olur ki, artık çileye soyunmuş bir derviştir.

Bu sûrette çileye soyunan sâlik Kazancı Dede'ye teslim edilir. O da nevniyâza yapması gereken hizmetleri gösterir. Yukarıda da ifade edildiği gibi derviş, önce ayakçılık hizmetini görür, bu esnada sema çıkarır ve zamanı gelince "pazarcı" olur. Pazarcının vazifesi tekkenin ihtiyaçlarını kendisine gösterilen dükkânlardan almak, verilen görevin dışına çıkmadan, gittiği yerlerde oyalanmadan, vazifesini ifa edip hemen tekkeye dönmektir.

Pazarcı bu hizmeti gereği gibi yerine getirdikten sonra, yine Kazancı ve Aşçı dedelerin tensipleriyle, 1001 günlük çilesi müddetince yerine getirmesi gereken dergâhtaki on sekiz görevden şunları yapmaya vazifelendirilir. Sofrayı kurup kaldırma vazifesiyle "Somatçı", canlara ve dergâha gelip gidenlere kahve yapma vazifesiyle "İçeri Meydancısı", dergâhın kandillerini temizlemek ve yakmak vazifesiyle "İçeri Kandilcisi", dedelerin ve matbahın kahvesini dövüp hazırlama vazifesiyle "Tahmisci", canların yataklarını yapıp kaldırma vazifesiyle "Yatakçı", dışarıdaki kandilleri uyandırmak (yakmak) vazifesiyle "Dışarı Kandilcisi", bahçeyi ve etrafı süpürmek, temiz tutmak vazifesiyle "Süpürgeci", matbahın şamdanlarına bakmak hizmetiyle "Çerağcı", matbahtaki kapların, kalaylanması ve temiz tutulması nezareti hizmetiyle "Dolapçı", bulaşıkları yıkamak ve yıkatmak hizmetiyle "Bulaşıkçı", dergâhta luzum ettikçe şerbet hazırlama vazifesiyle "Şerbetçi", tuvalet, şadırvan ve muslukların temizlenmesi vazifesiyle "Âbrizci", dedelerin ve canların elbiselerini yıkamak ve yıkatmak vazifesiyle "Çamaşırcı", hücrede bulunan dervişlere Tarikatçı veyahut Aşçı dedelerin emirlerini bildirmek vazifesiyle "Dışarı Meydancısı", matbaha yeni giren canlara yol göstermek ve onları yetiştirmek hizmetiyle "Halife Dede", canların inzibatına bakarak onlara nasihat ve rehberlik vazifesiyle "Kazancı Dede".

Ebced hesabıya "Rıza" kelimesine denk gelen 1001 günlük çile hizmetini bu vazifelerle tamamlayan derviş, Mevlevîlere has bir merasimle "Dede" unvanı alarak "hücrenişîn" olur ve kendisine dergâhta bir hücre tahsis edilir. Dilerse tekkede oturur, dilerse başka bir tekkeye gider. Bu tarz yetişen Mevlevî dedeleri arasından, tekkeden çıkıp bir işle meşgul olup evlenenler olduğu gibi, tekkede kalıp kabiliyetine göre dervişlere ve muhiblere Mesnevî okumak, musiki dersleri vermek veya ayin meşkettirmek gibi hususlarda rehberlik edenlerde olur.

Yukarıda sıralanan tekkedeki on sekiz vazifeyi 1001 günlük çile müddetince yerine getirmeye çalışan derviş, bir sabır ve rıza adamı olarak, kendisinden önce başkalarına hizmet etmeyi ibadet ve hayatının gayesi

görür ve nefsinin zaaf ve çıkarlarının esiri yapan benlik duygusundan arındırmaya gayret eder. İsm-i Celal zikri, ezkar ve evradını aksatmadan yerine getirerek manen de terakkisine devam eder ki bu terakki hayatı boyunca sürecektir. Meşhur Mevlevîlerden İsmail Ankaravî (ö. 1631) Minhâcu'l-Fukara isimli eserinde bu manevi terakkinin mertebelerini ayrıntılı olarak izah etmiştir.

Mevlevî dergâhları ilk bakışta sadece dini nitelikte merkezler, bir âyin ve ibadet mekanları gibi görünse de, aslında asıl hedefi musiki, sema ve dergâh hizmetlerini birer vasıta kılarak bir sanat ve eğitim merkezi, bir moral sisteminin uygulama mekanı ve kendisine has özellikleriyle bir akademi niteliğindedir.

Bu dergâhlarda her şey en ince ayrıntılarına kadar belirli kurallara bağlıdır. Hiç kimsenin bu kuralları bozma ve kuralların dışına çıkma yetkisi yoktur. Görünmeyen bir otorite dergâhın bütün havasına sinmiştir. Sofrada kaşığın nasıl tutulacağından, suyun nasıl içileceğine, tennurenin nasıl giyileceğinden, selamlaşma, emir alma, pabuç çıkarmaya, oturmaya, kalkmaya kadar, kısaca günlük hayatın bütün davranışları bu kuralların ışığı altında düzenlenir. Dergâhta terbiye gören derviş, eğitiminin sonunda, Mevlevî üslûbunun topluma sunmaya çalıştığı insan tipinin özelliklerini ve mesajlarını taşır.

Bu insan her şeyden önce, toplum düzenine ve başka insanlara son derece saygılı, daima muhatabının öp planda alarak, kendisini arka planda tutmasını bilen bir kişidir. Konuşması, yürüyüşü, hareketleri, gülüşü, yemek yiyişi ölçülüdür. Bu gün dilimizde eskisi kadar kullanılmayan ve daha çok Mevlana soyundan gelen zevata ünvan olan "Çelebi Efendi" terimi, Mevlevî terbiyesinden geçmiş bütün dervişlerin bu sıfatı resmen kullanılabilecek davranışlarına sıfat olmuştur.

Mevlevîlerin aldıkları manevi eğitim ve hayatları boyunca tabi olacakları Mevlevîlik yolu, davranışlarına aksettirdiği güzellikler kadar, günlük konuşmalarına da bir takım zerafet ve nezaket kelimeleri yerleştirmiştir. Agah olmak, aşk-ı niyaz etmek, ganisi olmak, gönül etmek, sır olmak, hak vere gibi kelimeler Mevlevî zarafetini yansıtan kelimelerden bazılarıdır. Yine onların dilinde, yakmak, söndürmek, kapatmak, gömmek gibi olumsuzluk ifade eden kelimelere yer yoktur. Onlar ışığı yakmak yerine ışığı uyandırmak, ateşi söndürmek yerine ateşi dinlendirmek, gömmek yerine sırlamak, kapatmak yerine sır etmek demeyi daha zarif bulmuşlardır.

Her Mevlevî olayları daima hayra yormağa, hayır söylemeye ve hayır üzerinde olmaya kendini mecburdur. Onlara göre, bütün yaratılmışların sorumluluğunu

Mevlevî dergâhlarındaki eğitim yönteminin temel hedefi, her yönüyle huzurlu, kendi iç dünyasında barışı ve sükuneti temin etmiş ve bunu topluma yansıtabilme kabiliyeti kazanmış model insanlar yetiştirmektir.

üzerinde taşıyan insan, hadiselerle olumlu yaklaşırsa olumlu sonuçlar alır. Bu Hz. Peygamberin; “Ya hayır söyle, ya sus” hadisinin hayata geçirilmesidir. Bu sebeple Mevlevîlerin dilinde; “düşeceksin, hasta olacaksın, kaybedeceksin, pişman olacaksın” olumsuz ifadelerinin yerini “düşmeyesin, hasta olmayasın, kaybetmeyesin, pişman olmayasın” gibi olumlu ifadeler almıştır.

Mevlevîlerin davranışlarında ve lisanlarında ortaya çıkan bu incelik ve zarafet aynı zamanda, her Mevlevînin yine ruh inceliği gerektiren, şiir, hat, musiki, tezhip, minyatür, oymacılık, nakkaşlık, çiçekçilik, camcılık gibi bir meşgalesinin olmasını da mecbur kılmıştır. Osmanlı musiki, sanat ve edebiyatı üzerine yapılan araştırmalar bu manzarayı açıkça ortaya koymaktadır.

Mevlevî dergâhlarındaki eğitim yönteminin temel hedefi, her yönüyle huzurlu, kendi iç dünyasında barışı ve sükuneti temin etmiş ve bunu topluma yansıtabilme kabiliyeti kazanmış model insanlar yetiştirmektir. Bu da ancak sağlıklı bir beden, sakin bir ruh yapısı, sağlam bir sinir sistemiyle mümkündür. Bunu Mevlevîliğin ilim ve amele dayalı manevi eğitim sistemi ortaya koymuştur. Bu sistemin el kitabı Mevlana'nın en önemli eseri Mesnevî, arınma ve kendini bulma vasıtası da musiki ve sema olmuştur.

*Dinle sözümü sâna direm özge edâdır
Dervîş olana lazım olan aşk-ı Hudâdır
Aşkın nesi var ise mâşuka fedadır
Sema safâ cana şifa ruha gıdadır.*

Bütün bu manevi eğitim gayretleri neticesinde varılacak noktayı Eflaki, Menâkıbu'l-Ârifin adlı eserinde Mevlana'dan canlı bir anekdotla şöyle aktarıyor:

“Bir gün Mevlana hazretleri hamama gitmişti. Hamamın ortasında bağdaş kurup oturmuş, manalar saçıyordu. Arkadaşlar da heyecan saçıyordu. Birden bire ayağa kalktı ve; “Aramızda Mevlevî kimdir?” diye üç defa bağırdı.

Bütün müridler susup hiçbir şey söylemediler. Mevlana; “Eğer bu hamama bir yabancı gelse ve hamamın soyunma yerinde müridlerin elbiselerini görse, derhal Mevlâna'nın dostlarının burada olduğunu anlar. Şimdi elbise ve sarıklarınız sizlerin muarriflerinizi (tarif eden yani sizlerin Mevlevî olduğunuzu gösteren) oluyor da sizler niçin ruhtar ve elbiselerinizin muarrifleri olmuyorsunuz? Sizin içlerinizin de ilâhî marifet ve hakikatle süslenmiş olması lazımdır. Çünkü “Allah sizin sûretlerinize bakmaz, kalbinize bakar” buyurulmuştur. Bu itibarla her bakımdan manevî bir Mevlevî olunuz buyurdu.”

Mevlana burada, Mevlevî'nin imanı ile ameli, inançları ile davranışları, şekli ile ruhu arasında tutarlılık olması gerektiğine işaret etmektedir ki, bir insanın bu uyumu ve tutarlı formasyonu kazanabilmesi için belirli bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Bu eğitimin mekanları Mevlana'dan sonra Mevlevî dergahları olmuştur.

Yararlanılan Kaynaklar:

Ahmet Eflakî, Menâkıbu'l-Ârifin, (trc. Tahsin Yazıcı) MEB Yayınları, İstanbul 1989.

İsmail Ankaravî, Minhâcu'l-Fukara, (trc.Saadettin Ekici) İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

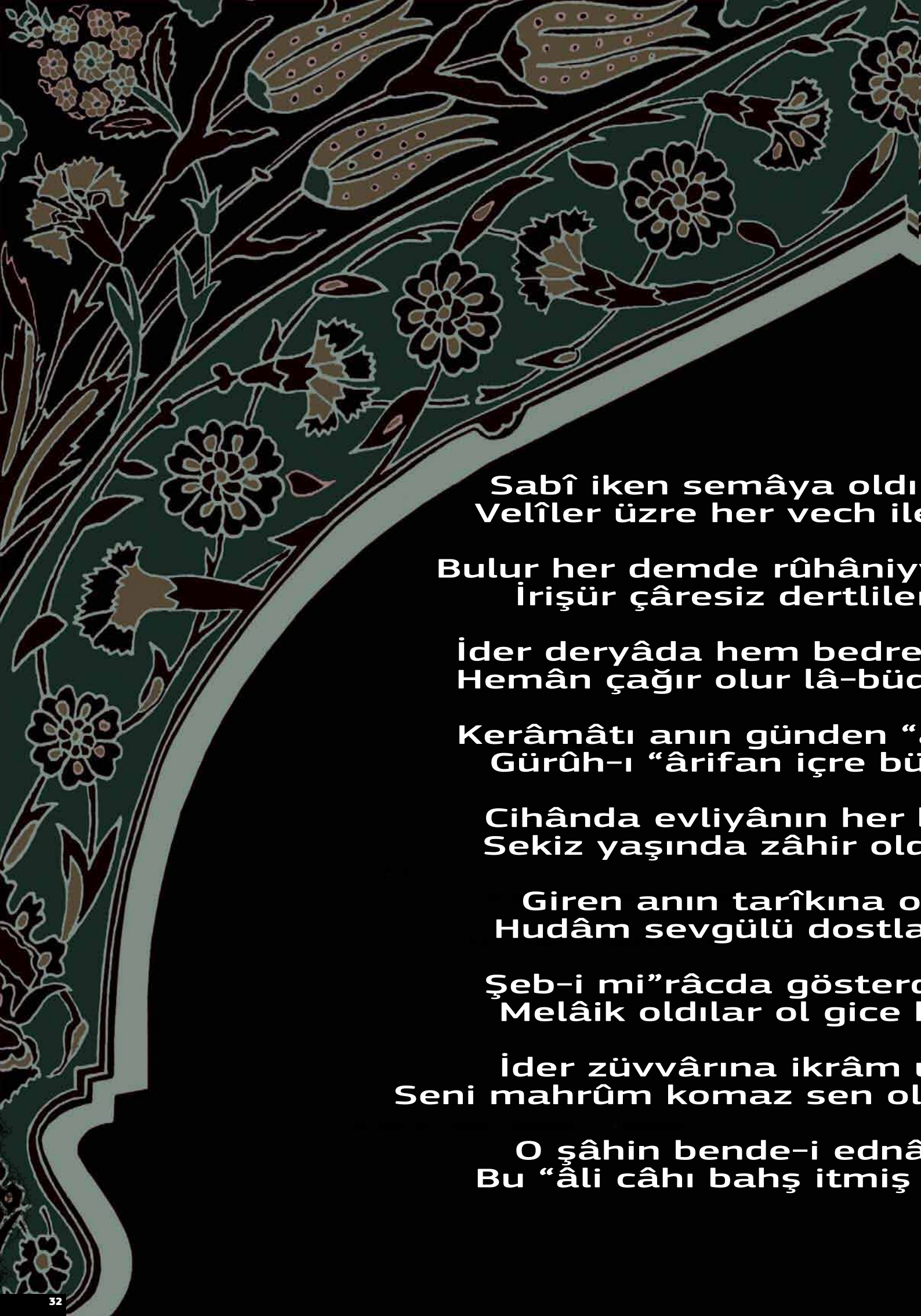
Abdûlbaki Gölpinarlı, Mevlanadan Sonra Mevlevilik, İnkılab ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983.

Abdûlbaki Gölpinarlı, Mevlevî Adab ve Erkanı, İnkılab ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963.

Hâmid Zübeyir (Koşar), “Mevlevîlikte Matbah Terbiyesi” Türk Yurdu Dergisi, C. V, sayı: XXVII, s. 280-286.

Nezihe Araz, “Bir Eğitim Yöntemi Olarak Mevlevilik”, Mevlana Güldestesi, Ankara 1974, s. 35-42.

Barihüda Tanrıkorur, “Bir Eğitim Mimarisi: Mevlevî Matbah-ı Şerifi”, 1. Milletlerarası Mevlana Kongresi (Tebliğler) Konya 1987, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya 1988, s. 271-298.

Sabî iken semâya oldu
Velîler üzre her vech ile

Bulur her demde rûhâniy
İrişür çâresiz dertliler

İder deryâda hem bedre
Hemân çağır olur lâ-büc

Kerâmâtı anın günden “
Gürûh-ı “ârifan içre bü

Cihânda evliyânın her
Sekiz yaşında zâhir ol

Giren anın tarîkına o
Hudâm sevgülü dostla

Şeb-i mi”râcda göster
Melâik oldılar ol gice

İder züvvârına ikrâm
Seni mahrûm komaz sen ol

O şâhin bende-i ednâ
Bu “âli câhı bahş itmiş

çün seyrân-ı Mevlânâ
e var rûchan-ı Mevlânâ

yetinden mürîde dile cân
re dermân-ı Mevlânâ

olan muztarlara imdâd
ld sana ihsân-ı Mevlânâ

ayan her ân zuhûr eyler
ilenddir şân-ı Mevlânâ

biri gösterdi bürhânlar
lı bil bürhân-ı Mevlânâ

lur Mevlâyâ tîz vasıl
rı dervîşân-ı Mevlânâ

di anı Yezdân Habîbine
heb hayrân-ı Mevlânâ

u in"âm ol kerem kânı
hemân mihmân-ı Mevlânâ

isdir bî-çâre Kuddûsî
ana Yezdân-ı Mevlânâ.

Kuddûsi (k.s.)

Vefâtının 99. Yılında;

Bahârîye Mevlevihânesi Şeyhi

H. Fâhreddîn Dede

» Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU

Mevlevîlik tarihinin yakın dönemdeki en önemli şahsiyetlerinden biri olan Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede Efendi, aynı zamanda Klâsik Mûsikîmizin son dönemdeki en büyük üstâdlarındandır.¹

Hüseyin Fahreddîn Dede, 15 Ekim 1853 – 14 Eylül 1911 tarihleri arasındaki yaklaşık 58 yıllık ömrünü mûsikî ile geçirmiş, icrâcılığı, müzikologluğu, hocalığı ve bestekârlılığıyla mûsikî tarihinde seçkin bir yere sahip olmuştur.

Bu çalışmada Hüseyin Fahreddîn Dede'nin hayatı anlatılmakta ve mûsikî yönü üzerinde durulmaktadır.

1 Zekâîzâde Ahmed vd., Hüseyin Fahreddîn Dede'nin doğum tarihini 10 Muharrem 1271 (3 Ekim 1854 Salı), vefât tarihini ise 21 Ramazan 1329 (15 Eylül 1911 Cuma) olarak vermektedir. Bu tarihler Hüseyin Vassâf'ın Sefîne-î Evliyâ'sından alınmış olmalıdır. bk. Mevlevî Âyinleri, c. XVI, f. XXXII, s. 836, Sefîne-i Evliyâ, c. V, s. 193 ve 195, Tarih Çevirme Kılavuzu, c. V, s. 164 ve 350; Ayrıca bk. Saadettin Heper 1854-1911 seneleri arasında yaşadığını bildirmektedir. Mevlevî Âyinleri, s. 553; Abdülbâki Gölpınarlı, bestekârın vefât senesini 1911 olarak göstermektedir. Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 457; Yılmaz Öztuna da bestekârın doğum tarihini 3 Ekim 1854, vefât tarihini ise 15 Eylül 1911 olarak vermektedir. Türk Mûsikîsi Akademik Klâsik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü, c. II, s. 285 ve 286; Nazmi Özalp, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin 10 Muharrem 1271h. (1854m.) senesinde doğup, 1911 senesinde vefât ettiğini bildirmektedir. Türk Mûsikîsi Tarihi, c. II, s. 43, 44 ve 46; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin h.1270 (1853) senesi Muharrem'in onikinci çarşamba günü Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde doğduğunu bildirmektedir ancak 15 Ekim 1853 tarihine karşılık gelen bu gün Çarşamba değil Cumartesidir. İnal'ın bu tarihi Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mecmuâ'sından aldığı anlaşılmaktadır. Hoş Sadâ, s. 192, Müntehabât-ı Fahrî, s. 320, Tarih Çevirme Kılavuzu, c. V, s. 161. İnal, vefât tarihi olarak ise 1327 Eylül'ün birinci perşembesini göstermektedir ki rûmî olan bu tarih 14 Eylül 1911 Perşembe günüdür, buna göre Hüseyin Fahreddîn Dede'nin vefâtı hicrî tarihle 20 Ramazan 1329 olmalıdır. Hoş Sadâ, s. 202, Tarih Çevirme Kılavuzu, c. V, s. 350; Sezai Küçük, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin doğumu için Mecmuâ'sında yer alan ve İnal'ın da verdiği tarihi 12 Muharrem 1270/1853 Çarşamba olarak aktarmakta ve dipnotta Sefîne-i Evliyâ'da verilen 10 Muharrem 1271/1852 tarihini eklemektedir ancak bu sene 1852 değil 1854 olmalıdır. Küçük, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin vefât tarihini ise Musavver Nevsâl-i Osmânî, Sefîne-î Evliyâ, Mecmuâ-yı Tekâyâ, İnal ve Muzaffer Erdoğan'ın verdiği bilgilere göre 2 Ramazan 1329-1 Eylül 1327/1911 Perşembe olarak göstermektedir. Burada 20 Ramazan'ın dizgi esnâsında sehven 2 Ramazan olarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Mevlevîliğin Son Yüzyılı, s. 152 ve 162, Tarih Çevirme Kılavuzu, c. V, s. 350.

Hayatı

Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede, 15 Ekim 1853 tarihinde Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde doğmuştur.²

Babası Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Yenişehirli Hasan Nazîf Dede, annesi Zübeyde Havvâ Hanım'dır. Hüseyin Fahreddîn Dede'nin doğumu babasına mukâbele esnâsında bildirilmiş, o esnâda Hüseyin Âyîn-i Şerîf okunduğundan Nazîf Dede oğluna "Hüseyin" adını vermiştir.³

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin sikkesi henüz 4 yaşlarında iken, İstanbul'a gelen Mehmed Said Hemdem Çelebi tarafından tekbîrlenmiştir.⁴

Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi neyzen Mehmed Said Dede'nin 1853 yılında vefâtı üzerine bu mevlîhâneye şeyh olan Hasan Nazîf Dede h.1278 (1861-1862) yılında vefât etmiştir. Hüseyin Fahreddîn Dede, o dönemde çecelebilik makâmında bulunan Sadreddîn Çelebi tarafından henüz 7-8 yaşlarında iken babasının yerine şeyh olarak tâyin edilmiştir. Nazîf Dede'nin vefât etmeden önce, Hüseyin Fahreddîn Dede'ye 18 yaşına geldiğinde verilmek üzere teberrûken bir hilâfetnâme düzenlediği kaynaklarda yazılıdır. Ancak Hüseyin Fahreddîn Dede'nin icâzeti, daha sonra Karahisâr Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Kemâleddîn Çelebi ve Kahire Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmî Dede tarafından yenilenmiştir. Şeyhliğe tâyin edildiğinde çocuk yaşta olan Hüseyin Fahreddîn Dede'ye, erginlik çağına gelene kadar Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin aççıbaşı Hacı Râşid Dede vekâlet etmiştir.⁵

23 Mayıs 1872 tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi

2 Hüseyin Fahreddîn Dede, Müntehabât-ı Fahrî, s. 320, İnal, Hoş Sadâ, s. 192, Tarih Çevirme Kılavuzu, c. V, s. 161.

3 Özalp, a.g.e., c. II, Sayfa 43; Küçük, a.g.e., s. 152 ve 153.

4 Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mecmuâ'daki notunda bu tarih 11 Şevvâl 1273 Perşembe olarak kayıtlıdır, bu tarih 4 Haziran 1857 Perşembe'ye gelmektedir. Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 320.

5 Özalp, a.g.e., c. II, Sayfa 43 ve 44; Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285; İnal, a.g.e., s. 192; Küçük, a.g.e., s. 153.

Osman Selâhâddîn Dede'nin kızı Fâtîma Aliyye Hanım'la evlenen Hüseyin Fahreddîn Dede'nin bu evlilikten Fâtîma Mü'mine, Hasan Nazîf, Fâtîma Fasîha ve Fâtîma Destinâ adlarında dört çocuğu olmuştur.⁶ Cumhuriyet Döneminde yapılan Mevlânâ ihtifâllerinde semâzenbaşılık ve postnişînlik yaparak Mevlevîlik kültürünü temsil eden Selman Tüzün (1905-1995), Hüseyin Fahreddîn Dede'nin, 1906 yılında henüz 24 yaşında iken vefât eden⁷ kızı Fâtîma Fasîha Hanım'ın oğludur.⁸

Sultân Abdülazîz 1868 yılında Çırağan Sarayı'nı yeniden yaptırmak için Beşiktaş Mevlevîhânesini istimlâk ettirmiş, Hüseyin Fahreddîn Dede, âilesi ve dergâh mensûbları, Maçka'da yeni bir mevlevîhâne yapıncaya kadar iki yıla yakın bir süre Fındıklı'da Karacehennem İbrâhim Paşa'nın konağında ikâmet etmişlerdir.⁹

Maçka'daki Mevlevîhâneye taşınınca Râşid Dede'nin vekâleti sona ermiş ve Hüseyin Fahreddîn Dede asâleten postnişînliğe atanmıştır. Kaynaklarda Hüseyin Fahreddîn Dede'nin 29 Ocak 1870 tarihinde şeyh olarak ilk mukâbelesini yönettiği yazılıdır.¹⁰

1870 yılında taşınılan Maçka'daki Mevlevîhâne de beş yıl kadar sonra, bu kez bir askerî kışla yaptırılmak üzere istimlâk edilince, Hüseyin Fahreddîn Dede, âilesi ve dergâh mensûbları yine iki yıla yakın bir süre, Nazîf Dede'nin müntesîblerinden Hatab Emînî Hüseyin ve Mustafa Efendi'lerin Eyüpsultân Bahâriyesi'ndeki yalılarına yerleşmişlerdir. Nihâyet 1877 yılında Bahâriye Mevlevîhânesi'nin yapımı tamamlanmış ve dergâh taşınmıştır.¹¹

Hüseyin Fahreddîn Dede, babası Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Hasan Nazîf Dede ile bu Mevlevîhânenin babasından önceki şeyhi Mehmed Said Dede'nin nâşlarını Beşiktaş Mevlevîhânesi'nden Maçka'ya

ve oradan da Bahâriye Mevlevîhânesi'nin türbesine nakletmiştir.¹²

Âniden beliren ve bir gün süren rahatsızlığı sonucu 14 Eylül 1911 tarihinde vefât eden Hüseyin Fahreddîn Dede, Eyüpsultân Câmii'nde kılınan cenâze namazının ardından, Bahâriye Mevlevîhânesi'ne, babası Nazîf Dede'nin sağ yanına defnedilmiştir.¹³

Hüseyin Fahreddîn Dede için Üsküdarlı Tâl'at Bey'in düşürdüğü mücevher tarihi:

Gitdi Hüseyin_Efendî dergâh-ı zu'l-Celâl'e (1329).

Rüşdî Bey'in tarih mısraı:

Gitdi irfân-î güher, ey-vah Hüseyin-î Mevlevî (1329).

Manisalı İbrâhim Zuhûrî Dede'nin tarih mısraı:

Dâr-ı Cennet'dê Hüseyin olsun, Alî'nin hem-demî (1329).

İsmet Bey'in tarih mısraı ise:

Aşk-ı Mevlânâ ilê gitdi Hüseyin-î Mevlevî (1329)'dir.¹⁴

Kişiliği

Hüseyin Fahreddîn Dede kaynaklarda, güzel yüzlü, nûrânî çehreli, nüktedân ve âhenkli ifâdelerle muhababını kendisine hayrân bırakan zarîf ve ârif, insan güzeli bir mevlevî olarak tanıtılır.¹⁵

İnal, Hüseyin Fahreddîn Dede'yi şöyle anlatıyor: "O, dergâhta, Mevlânâ'nın gezen rûhu; İtrî'nin, Kutbunnâyî Osman Dede'nin nağmeleri idi."¹⁶

Özalp, Hüseyin Fahreddîn Dede'yi "alçak gönüllü, asil, etkili ve güzel konuşan, güzel yüzlü, nüktedân, eli açık, hayırsever, şeyhliğin bütün inceliklerini nefsinde toplamış bir kimse" olarak tarif ederek tasavvuf ilminde

⁶ Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mecmuâ'sında evlenme tarihi 15 Rebîulevvel 1289 Perşembe olarak yazılıdır. Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 284; Öztuna ise Hüseyin Fahreddîn Dede'nin evlenme tarihini 22 Haziran 1872 olarak vermektedir. a.g.e., c. I, s. 285.

⁷ Hüseyin Fahreddîn Dede, kızının genç yaşta vefât etmesi üzerine uzunca bir mersiye yazmıştır. Bu mersiye, Mecmuâ'sında bulunmaktadır. Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 293, 294, 295 ve 296.

⁸ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285 ve 286.

⁹ Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 281; Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285.

¹⁰ Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mecmuâ'sında bu tarih 27 Şevval 1286 Çarşamba olarak vermektedir ancak bu tarihe karşılık gelen gün, 29 Ocak 1870 Cumartesidir. Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 281.

¹¹ Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mecmuâ'sında bu tarih 18 Rebîulevvel 1294 Çarşamba olarak verilmektedir ancak bu tarih 2 Nisan 1877 Pazartesi gününe gelmektedir. Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 281.

¹² Hüseyin Fahreddîn Dede Mecmuâ'sında babası Hasan Nazîf Dede'nin nâşının h.1285 senesinde Beşiktaş Mevlevîhânesi'nden Maçka'ya, h.1292 senesinde de Maçka'dan Bahâriye'ye nakledildiğini bildirmektedir. Said Dede'nin nâşının Bahâriye'ye nakledildiğini belirtmektedir. Hüseyin Fahreddîn Dede, a.g.e., s. 316 ve 313.

¹³ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285; Osmânzâde Vassâf, a.g.e., c. V, s. 195; Küçük, a.g.e., s. 162; Özalp, Hüseyin Fahreddîn Dede'yi muayene eden doktorun koleradan şüphelenerek Mevlevîhâne'nin karantinaya alınmasını istediğini, bundan büyük bir telaşa kapılan Dede'nin ertesi gün vefât ettiğini bildirmektedir. a.g.e., c. II, s. 44.

¹⁴ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285.

¹⁵ İnal, a.g.e., s. 192; Küçük, a.g.e., s. 159.

¹⁶ İnal, a.g.e., s. 192.

ve Mesnevî okumadaki ustalığından bahsetmekte, Mevlevîhânedede mûsikî, tasavvuf, Fransızca ve Mesnevî dersleri verdiğini anlatmaktadır.¹⁷

Veled Çelebi, hâtıralarında Hüseyin Fahreddîn Dede'yi "orta boylu, dolgun çehreli, sarışın, sarı sakallı ve çok bıyıklı" diye tarif etmekte, Dede'nin gerek tarîkat ve ilim çevrelerinde, gerekse devlet erkânı nezdinde önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir.¹⁸

Öztuna ise Hüseyin Fahreddîn Dede'yi "kumral sakallı, beyaz tenli, orta boylu, pos bıyıklı, yüzünde üç iri benli, gözlüklü, yakışıklı bir adam" olarak tarif ederken, "mütevâzî, nâzik, çekingen, yumuşak huylu, terbiyeli, nüktedân, iyi konuşur, cömert ve hayırsever" olarak nitelemektedir.¹⁹

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin şeyh olduğu dönemde her türlü siyâsetten uzak duran Bahâriye Mevlevîhânesi, devrin önemli bir kültür ve sanat merkezi hâline gelmiş, ziyâretçilerle dolup taşmıştır.²⁰

Hüseyin Fahreddîn Dede, dergâhın kudûmzenbaşısı Ârif Dede'nin vefâtı üzerine devrin en büyük mûsikî üstadı olan hocası Mehmed Zekâî Efendi'yi, çile çıkarmadığı hâlde "dede" ünvanı vererek kudûmzenbaşılığa getirmiştir.²¹ Ayrıca, Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celâleddîn Dede'nin aracılığıyla yine devrin en kudretli neyzenlerinden biri olan Galata ve Üsküdar Mevlevîhâneleri neyzenbaşısı Azîz Dede'yi dergâhın neyzenbaşılığına getirmiştir.²²

Bahâriye Mevlevîhânesi'nin devrin önemli bir mûsikî merkezi hâline gelmesinde, Zekâî ve Azîz Dede'lerin hiç şüphesiz büyük katkıları olmuştur. Dergâhın bir diğer neyzenbaşısı olan Sâlih Dede de devrinin en kudretli neyzenlerinden biridir. Aynı zamanda Hüseyin Fahreddîn Dede'nin ney hocalarından biri olan Sâlih Dede, Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi neyzen Said Dede'nin üvey kardeşi ve Neyzen Yusuf Paşa'nın üvey amcasıdır.

İnal'ın da önemle işaret ettiği gibi, Mevlevîhânelerde dinî eserlerin yanı sıra mûsikî sanatımızın şâheserlerinden kârlar, murabba'lar, nakışlar, semâîler ve şarkılar gibi Türk mûsikîsi formlarının bütün çeşitleri meşk edilirdi.

Bahâriye Mevlevîhânesi'nde haftada iki gün kurulan mûsikî meclîslerinde dönemin en önemli mûsikîşinâsları fasıllar meşk ederlerdi. Bu fasıllara Hüseyin Fahreddîn Dede'nin yanı sıra hocası Zekâî Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddîn Dede, Galata Mevlevîhânesi şeyhi Atâullah Dede, Taşlıburun Dergâhı şeyhi Sâdeddîn Efendi, Hâfız Şevki Bey, Ortaköylü (Medenî) Azîz Efendi, Tanbûrî Kemâl Bey, Yeniköylü Hasan Efendi, Bolâhenk Nûrî Bey, Suphî Ezgi, Rauf Yektâ Bey, Tophâneli Sabri Bey, Dârüşşafakalı Muallim Kâzım Bey (Uz), Belediye muhasebecilerinden Sâdık Bey, Müstantik (Sorgu Hâkimi) Avnî Bey katılırlardı. Muzikâlı (Muallim) İsmâîl Hakkı Bey ve Zekâî Dede'nin torunu Münir (Kökten) de dergâhın müdâvimlerindendi.²³

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin nüktedân kişiliğinin Bahâriye Mevlevîhânesi'ne bütünüyle yansıdığı anlaşılmaktadır. İnal'ın naklettiklerine göre, o dönemde dergâhta yalnız mûsikî sohbetleri değil, tasavvufî, edebî sohbetler de yapılır, bu sohbetlere çoğu zaman şakalar karışırdı. Dergâh'ın selâmlık dairesinde kurulan mûsikî meclîslerinin birinde Hâfız Şevki Efendi, Hacı Ârif Bey'in "Bir gonceye bir hâre nigâh eyledi bülbül" mısra'ı ile başlayan Karcıgar şarkısını okuyordu. Hüseyin Fahreddîn Dede'nin sık sık şakalaştığı Gelibolulu Çerkes Ahmed Dede de dinleyenler arasındaydı. Hâfız Şevki Efendi, "Mâtem-zede zannetti görüp dûd-i siyâhın" olan meyân mısra'ını hatırlayamayınca, Hüseyin Fahreddîn Dede, bu mısra'ı "Ahmet Dede zannetti görüp sivri külâhın" olarak hatırlatmıştı. Dergâhta, çilesini doldurup "dede" olarak anılanlar içinde hattat, şâir, oymacı, mûsikîşinâs, boncukla bezenmiş kurşun yüzükler yapan ve nâdîde güller yetiştiren mevlvî dervişlerinin yanı sıra çok tuhaf ve garip kimseler de bulunmaktaydı.²⁴

Gölpınarlı'ya göre Hasan Nazîf Dede bir bektâşîden daha aşırı alevîdir. Hüseyin Fahreddîn Dede, her ne kadar babasını küçük yaşta kaybetmiş ve ondan bu konuda yeterince feyz alamamışsa da yetiştiği dergâhın havası ona babasının meşrebini kazandırmış, babasından devraldığı mirası daha da zenginleştirerek, Bahâriye Mevlevîhânesi'ni, âdeta "Bektâşî-Melâmî meşrep Mevlevîlerin merkezi" hâline getirmiştir. Nazîf Dede ile başlayan Ehlibeyt yanlısı tasavvufî anlayış, daha sonra Hüseyin Fahreddîn Dede'nin oğlu Küçük Hasan Nazîf Dede ile de devam etmiştir.²⁵

¹⁷ Özalp, a.g.e., c. II, Sayfa 46.

¹⁸ Küçük, a.g.e., s. 159 ve 160.

¹⁹ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 286.

²⁰ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 286.

²¹ Öztuna, a.g.e., c. II, s. 516.

²² İnal, a.g.e., s. 95; Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, c. II, s. 506; Özalp, a.g.e., c. I, s. 645.

²³ İnal, a.g.e., s. 197.

²⁴ İnal, a.g.e., s. 197, 198 ve 199.

²⁵ Gölpınarlı, a.g.e., s. 211.

Eğitimi ve Mûsikî Öğrenimi

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin eğitimine özel ilgi gösterilmiştir. İlkokuldan sonra Beşiktaş Rüşdiyesi'ni bitirmiş ve Mevlevîhâne'de özel eğitim görmüştür. Ablasının eşi büyük şâir Yenişehirli Avnî Bey'den tasavvuf, Vezir Sâmî Paşa'dan Mesnevî; daha sonra kayınpederi olan Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâhaddîn Dede'den ve Manisalı Hüseyin Hilmî Efendi'den Arapça, Hindli İskender Efendi ve Belhli Abdülfettâh Efendi'den Farsça, yine Hindli İskender Efendi'den Fransızca; Büyük Dede Efendi'nin öğrencileri Yağlıkzâde, Mutâfzâde ve Zekâî Dede'den mûsikî, neyzenbaşı Sâlih Dede, Neyzen

Yusuf Paşa, Şeyh Abdülhalîm Efendi'den ney, nazariyat, Hamparsum notası, dînî ve diğer repertuar ile Muzika-yı Hümâyûn mensûblarından flütist Hacı Râtîb Efendi'den Batı Mûsikîsi ve Batı notası öğrenmiştir.²⁶

Rauf Yektâ Bey, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mutâfzâde Hacı Ahmed Efendi'den meşkettiği nâdir mûsikî eserleri arasında Kutbunnâyî Osman Dede'nin Mi'râciye'sine dikkat çekmektedir. Bu şâheserin Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Mutâfzâde'den meşk ettiği hâlinin diğer icrâ edilenlerden çok farklı olduğunu belirterek, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin bu muhteşem eseri Nevâ Bahri hariç olmak üzere, Zekâî Dede'nin torunu Münir Bey (Kökten) ve Taşlıburun Dergâhı şeyhi Sâdeddîn Efendi'ye meşkettiğini söylemektedir.²⁷

İcrâcılığı

Rauf Yektâ Bey, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin neyzenliği ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Neyzenlikteki olağanüstü kudretleri, rûhları okşayan hüznü ve kıvrak nağmelerle cân ve gönül kulağını ilâhî bir etkiyle doldururdu. Yumuşak ve güzel sesleri ise, kutsal nefesleri gibi etkileyiciydi; kendine özgü, gönüle yerleşen tavırları ile nağmeye başladıklarında aşkla coşup kendinden geçmiş hâl ehli kişiler bu mânevî zevke ortak olur, rûhlarının yüce âlemlere yükseldiğini hissederlerdi".²⁸

İnal ise Hüseyin Fahreddîn Dede'nin neyinden çıkardığı sesin asâletini artık hiç bir neyzenden duymanın mümkün olmadığını ve o ilâhî sesin artık yok olduğunu söylemektedir.²⁹

Öztuna, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den sonra, son asırda yetişen neyzenlerin en iyisi olarak kabûl edildiğini söylemekte, fosurtusuz, aynı zamanda fevkalâde müzikalite ile yüklü virtüözlüğünün eşsizliğini vurgulamakta, tanbûr da çaldığından, sesi ve okuyuşunun güzelliğinden ayrıca klâsik repertuara hâkimiyetinden bahsetmektedir.³⁰

²⁶ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285, 286, 586, 587, 624 ve 626; Özalp, a.g.e., c. II, Sayfa 44 ve 45; Ayvazoğlu, Ney'in Sırrı, s. 33; İnal, a.g.e., s. 192.

²⁷ Nevsâl-i Osmânî'den nakleden İnal, a.g.e., s. 200 ve 201.

²⁸ "(...) Neyzenlikteki iktidar-ı fevkalâdeleri dinliyenlerin malûmu olup ruhnevâz, hazîn ve gayet kıvrak nağmeleriyle simah-ı dil ü cânê lâhutî bir tesir-i câzibedâr ifâza ederler idi, savt-ı lâtifleri ise enfâs-ı kudsiye-leri gibi müessir olduğundan kendilerine mahsus bir edâ-yı dilnişin ile nağme-serâ oldukları vakit hissedâr-ı zevk-i mânevî olan erbâb-ı vecd ü hâl rûhlarının avâlim-i ulviyeye doğru yükseldiğini duyarlar idi." Ak-taran İnal, a.g.e., s. 201 ve 202.

²⁹ İnal, a.g.e., s. 192.

³⁰ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 286.

Özalp, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin güçlü bir saz ve söz icrâcısı, neyzenlikte ve hânendelikte çağının gerçek bir ustası olduğunu, o dönemlerde onun kadar güzel ney üfleyen bir başka sanatkârın daha olmadığını ifâde etmekte, neyzenliğinin yanında tanbûr da çaldığını belirtmektedir. Hüseyin Fahreddîn Dede'nin hâfızasında sakladığı eserlerin çokluğu ve sağlamlığı ile ünlü olduğunu ekleyen Özalp, Mi'râciye'yi tam olarak bilen bilgin bir musîkîşinâs olduğuna dikkat çekmektedir.³¹

Suphi Ezgi ise Hüseyin Fahreddîn Dede'nin çok güzel ney üflediğini, taksimlerinde kusursuz, falsosuz, olağanüstü güzellikte cümleler kurduğunu söylemektedir.³²

Kaynaklardan Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Batı Müziği ile de meşgûl olduğunu öğreniyoruz. Yeğeni Hüseyin Avni Aktuç anlatıyor: "Hâlâ gözümün önündedir, on yaşında kadar vardım; bir yaz günü idi. Bahâriye Mevlevîhanesi'nin güneşle dolu sofalarında, iki billur ses dolaşıyor, lâkin bu ses kimseyi alâkadâr etmiyordu. Çünkü ne bir âyin, ne bir kâr, ne de bir beste idi. Şeyh Hüseyin Efendi ile dergâhın müdâvimlerinden ve Muzika-i Hümâyûndan mütekait Hacı Râtip Bey, bu iki mübârek simâ, bir nota defterinin başında, ikisi de ayakta, dayım nısıfiye, Hacı Râtip Bey de flüt ile hiç duymadığım nağmelerle dolu bir hava çalıyorlardı. Bu ufak konser bitmişti. Hüseyin Efendi bana dönerek; 'Oğlum! bu çaldığımız hava nedir, biliyor musun?' dedi. Sustum, 'Tabî bilmezsin, hem nereden bileceksin, bu çaldığımız hava alafranga mûsikîden bir parçadır. Meşhur, Şopen denilen değerli bir zâtın yaptığı bir bestedir. Şimdi sen onları anlayamazsın, sonradan belki öğrenirsin, bunlar güzel şeylerdir' dedi."³³

Aktuç, Neyzen Emîn Dede'yi ilk defa dayısı Hüseyin Fahreddîn Dede'nin kütüphâneleri odasında gördüğünü belirterek, "Emin Dede, şeyhi Hüseyin Dede Efendi nây üflerken vecde gelir, sandalyeden kalkar, yere oturur, dizlerini öper, o büyük üstâdı hayrânlıkla dinlerdi" diyor.³⁴

Öğrencileri ve Mûsikî Sanatına Hizmetleri

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin en önemli hasletlerinden birinin öğretme sevgisi ve gayreti olduğu nakledilenlerden anlaşılmaktadır.

Özalp, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin vefâtına kadar

bildiğini öğretmeye devam ettiğini söylemektedir.³⁵

Gerçekten de mûsikî sanatına yaptığı hizmetin büyüklüğü, öğrencilerine bakınca hemen anlaşılabilir. Öğrencileri arasında Hüseyin Sâdeddîn Arel, Suphi Ezgi, Rauf Yektâ Bey, Zekâîzâde Hâfız Ahmed Irsoy, Muallim Kâzım Uz, Muallim İsmâîl Hakkı Bey, Musullu Hâfız Osman Efendi, Zekâî Dede'nin torunu Münir Kökden, Nûrullah Kılıç, Neyzenbaşı Cemâl Dede³⁶, Neyzen Emîn Dede (Yazıcı)³⁷, Tophâneli Mehmed Sabri Bey, Abdülkâdir Töre, Refik Tâl'at Alpman, Neyzen İhsan Aziz Bey, yeğeni Hüseyin Avni Aktuç, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddîn Dede³⁸, Zekâîzâde Ahmed Nûreddîn Bey, Telgraf Nezâreti memurlarından Râşid Efendi ve Dr. Ârif Bey³⁹, Şeyh Rızâ Efendi⁴⁰ ve Ahmed Avni Konuk sayılabilir.⁴¹

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin her biri birer büyük değer olan öğrencileri, mûsikî sanatımıza son dönemde en büyük hizmetleri yapan şahsiyetlerdir.

Hüseyin Fahreddîn Dede, çok iyi eğitim görmüş entelektüel bir kişi olarak Arapça, Farsça ve Fransızca bilmesi sâyesinde hem Türk müziği ile ilgili eski kaynakları hem de Batı müziği ile ilgili kaynakları inceleyebilmiş, mûsikî sanatı ile ilgili ilmî çalışmalar yapabilmıştır. Mûsikîmizin geçmişi ile ilgili bugün elimizde bulunan hemen her şeyi, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin öğrencilerine borçlu olduğumuzu söyleyebiliriz. Bilhassa Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddîn Dede ve Galata Mevlevîhânesi şeyhi Atâullah Dede ile birlikte yaptığı çalışmalar, öğrencilerinin de bu konu üzerine eğilmelerine yol açmış, bugün mûsikî geçmişimizle bağımızı sağlayan kaynak eserlerin yazılmasını sağlamıştır. Rauf Yektâ Bey, Hüseyin Sâdeddîn Arel, Suphi Ezgi, Abdülkâdir Töre ve diğerlerinin nazariyat çalışmaları ile Zekâîzâde Ahmed Irsoy, Muallîm İsmâîl Hakkı Bey, Ahmed Avnî Konuk, Neyzen Emîn Dede (Yazıcı) ve diğerlerinin mûsikî eserlerini günümüze ulaştıran çalışmaları bu bağlamda değerlendirilebilir.⁴²

³⁵ Özalp, a.g.e., c. II, s. 45.

³⁶ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285; Özalp, a.g.e., c. II, s. 31, 46, 73, 74, 119, 172, 339, 604.

³⁷ İnal, a.g.e., s. 177; Özalp, a.g.e., c. II, s. 178.

³⁸ Özalp, a.g.e., c. II, s. 29, 122, 169, 174, 211 ve 648.

³⁹ Nevşâl-i Osmânî'den nakleden Küçük, a.g.e., s. 158.

⁴⁰ Bu bilgiyi Küçük vermektedir. Ancak kaynak olarak gösterdiği Ergun'un Türk Mûsikîsi Antolojisi'nin 505. sayfasında bu bilgiye rastlanmamıştır. Küçük, a.g.e., s. 393.

⁴¹ Barkçin, Ahmed Avnî Bey'in mûsikî hayatında rol oynayan dört üstâd arasında Hüseyin Fahreddîn Dede'yi de saymakta ve Hüseyin Fahreddîn Dede'den nazariyat öğrendiğini belirtmektedir. Barkçin, Ahmed Avni Konuk, s. 46; Küçük, a.g.e., s. 393.

⁴² Özalp, a.g.e., c. II, s. 24 ve 45; Öztuna, a.g.e., s. 285 ve 286; Küçük,

³¹ Özalp, a.g.e., c. II, s. 45.

³² Aktaran Özalp, a.g.e., c. II, s. 45.

³³ Aktaran İnal, a.g.e., s. 193 ve 194.

³⁴ İnal, a.g.e., s. 177.

Eserleri

Hüseyin Fahreddîn Dede, mûsikînin yanında şiirle de meşgul olmuş, "Fahrî" mahlası ile yazdığı şiirlerini bir dîvanda toplamıştır. Farsça ve klâsik yoldaki şiirlerinin toplandığı bu dîvanda çoğunlukla Hz. Peygamber, Ehlibeyt ve Hz. Mevlânâ ile ilgili konular işlenmiştir.⁴³

Ayrıca mevlevî şeceresine ait "Silsile-Nâme" adlı bir mecmû'ası ve kendi el yazısı ile yazdığı Mevlevîlikle ilgili bir başka mecmû'ası vardır. Öztuna, Mevlevîlik hakkındaki mecmû'asının eşinin yeğeni olan Rûsûhî Baykara'da olduğunu bildirmektedir. Rûsûhî Baykara'dan Abdûlbâkî Gölpinarlı'ya ve oradan Mevlânâ Müzesi Kütüphânesine geçen, Mevlânâ Müzesi Yazmaları nu. 7467'de kayıtlı bu mecmû'a yayına hazırlanmıştır.⁴⁴ Hüseyin Fahreddîn Dede, bir anlamda günlüğü olan bu mecmû'ada yaşadığı önemli olayları tarihleri ile beraber not etmiş, ayrıntı gerektiren olayları kısaca yazmıştır. Bu mecmû'a ile birlikte aynı numarada kayıtlı olan bir diğer küçük risâlede ise Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin şeyhlerini anlatmaktadır.

Bunlardan başka "Risâle-i Sipeh-sâlâr be-Menâkıb-i Hudâvendigâr"ı Farsça'dan nazmen tercüme etmiş ancak bu eseri vefâtında, kolera şüphesi nedeniyle diğer eşyâsıyla beraber yakılmıştır.⁴⁵

Mûsikî Eserleri ve Bestekârlığı

Yüksek bir bestekâr olan Hüseyin Fahreddîn Dede, Köçek Derviş Mustafa Dede, Ali Nutkî Dede, Nâsır Abdûlbâkî Dede, Kühnî Abdürrâhîm Dede, Mehmed Celâleddîn Dede ve daha pek çoğunu sayabileceğimiz büyük mevlevî bestekârlar gibi aslında bestecilikle çok da meşgul olmamıştır. Burada saydığımız isimlerin tümünün mevlevî şeyhi olması dikkat çekicidir. Kutbünnâyî Osman Dede ise bu konuda bir istisnâdır.

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin, eldeki kaynaklarda kayıtlı 12 eserinden, 7'sinin notalarına ulaşılabilmektedir. Bu 7 eserin 4'ü saz eseri, 3'ü ise sözlü eserdir.

Notalarına ulaşılabilen saz eserleri, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddîn Dede'nin

Dügâh Âyîn-i Şerîfi için bestelediği aynı makâmdaki Âyîn Peşrevi (Dügâh Devrikebîr Devr) ve Düyek usûlüyle bestelediği iki hâneli Hicâzeyn Peşrev ile Müsteâr ve Hüseyinî makâmlarından bestelediği sazsemâîleridir. Sözlü eserleri ise, Nedîm'in şiiri üzerine bestelediği Hisârbûselik Curcuna Şarkı, Fuzûlî'nin şiiri üzerine bestelediği Hümâyûn Sengînsemâî Şarkı ve mûsikî sanatımızın şâheserlerinden Acemaşîrân Mevlevî Âyini'dir.

Bu eserler incelendiğinde Hüseyin Fahreddîn Dede'nin bestekârlık sahasındaki kudreti açıkça görülebilir.

1. Dügâh Devrikebîr Âyîn Peşrevi (Dügâh Devr)
2. Hicâzeyn Düyek (Cânkurtaran) Peşrev
3. Müsteâr Sazsemâîsi
4. Hüseyinî Sazsemâîsi
5. Hisârbûselik Curcuna Şarkı - Söz: Nedîm
Yetmez mi sanâ bister_ü bâlîn(i) kucâğım
6. Hümâyûn Sengînsemâî Şarkı - Söz: Fuzûlî
Âh_eylediğim gonca-i handânın_çindir
7. Acemaşîrân Mevlevî Âyini - Söz: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hz.

Hüseyin Fahreddîn Dede'nin hiç şüphe yok ki önemli eseri Türk mûsikîsi repertuarının en önemli eserlerinden biri olan Acemaşîrân Âyîn-i Şerîfi'dir. Bu âyîn-i şerîfin ilk icrâi 29 Nisan 1885 Çarşamba günü Bahâriye Mevlevîhânesi'nde yapılmıştır.⁴⁶

Bu şâheser hakkında İnal şunları söylemektedir:

"Acemaşîrân Âyîn-i Şerîfi Mevlânâ âşıklarını heyecanla titreten, gözyaşları döktüren muazzam bir eserdir. (...) Bu âyinde nağmelerin mânâ ile olan insicâmına hayrân olmamak kâbil değildir. Üçüncü selâmda Yürüksemâî usûlü ile bestelediği, 'Ez evveli imrûz çû aşûfte vü mestim' mısrai ile başlayan kıt'a en katı rûhları bile yumuşatır. 'Yek lâhza belâ nûşî gami aşkî kâdîmem' mısraındaki Hicâz pasajı bir mûsikî hârikası, bir hicrânın feryâdıdır. Bu eserdeki lâhin selâseti «beste-i kadîm» denilen bestekârı meçhûl âyinlerin ruhnüvâz bir zeyli denecek kadar kuvvetlidir." ⁴⁷

a.g.e., s. 387 ve 395.

⁴³ Özalp, a.g.e., c. II, s. 45; Öztuna, a.g.e., c. I, s. 286.

⁴⁴ Müntehebât-ı Fahrî, yay. haz.: Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Dr. Abdül-mecit İslamoğlu, Dr. Abdurrahman Adak, Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı, Ankara, 2010.

⁴⁵ Öztuna, a.g.e., c. I, s. 286.

⁴⁶ Zekâîzâde Ahmed vd., Acemaşîrân Âyîn-i Şerîf'in ilk icrânının 14 Receb 1302 Çarşamba (29 Nisan 1885 Çarşamba) günü Bahâriye Mevlevîhânesi'nde yapıldığı bildirmektedir (Zekâîzâde Ahmed vd., a.g.e., c. XVI, s. 836); Ergun, Acemaşîrân Âyîn-i Şerîf'i XIX. yüzyılda bestelenen âyinler arasında göstermektedir (Ergun, a.g.e., c. II, s. 724); Öztuna, Acemaşîrân Âyîn-i Şerîf'in ilk mukâbelesinin 29 Nisan 1885 tarihinde yapıldığını bildirmektedir (Öztuna, a.g.e., c. I, s. 285 ve 286); Özalp de Acemaşîrân Âyîn-i Şerîf'in ilk icrânının 1885 senesinde yapıldığını bildirmektedir (Özalp, a.g.e., c. II, s. 43, 44 ve 46).

⁴⁷ İnal, a.g.e., s. 193.

“Son asırlarda Türk mûsikîsinin konservatuvarları, hiç şüphesiz ki mevlevîhânelerdir. Başta Yenikapı Mevlevîhânesi olmak üzere Galata ve Bahâriye mevlevîhâneleri Türk mûsikîsinin amelî ve nazarî sahasındaki tatbikâtının icrâ edildiği feyizli topluluklardı. Şimdiye kadar üzerinde hakîkî ve ilmî bir değerlendirme yapılamayan ve Türk mûsikîsinin tarih bakımından en kuvvetli en sanatlı kısımlarından biri olan Mevlevî Âyinleri, bu ölmez parçalar, mevlevîhânelerin hücrelerinde, selâmlık dairlerinde meşk edilir ve oradan tatbikî sahaya, semâhâneye intikâl ederdi. Mevlânâ'nın şiirleriyle sâir mutasavvîfenin Farsça ve Arapça yazılmış şiirlerinden, muhtelif makâm ve muayyen ika'larda bestelenen Mevlevî Âyinleri ve onun şekil ve husûsiyetlerinin örnekleri bulunan ve Beste-i kadîm denilen, bestekârları meşhûl âyinlerden sonra, bestekârları mâlûm ilk mevlevî eserleri Dervîş Mustafa'nın Bayâtî Âyini ile İtrî'nin Segâh Âyini ve Kutbunnâyî Osman Dede'nin âyinleridir. Buhûrizâde İtrî'den sonra Üçüncü Selim devri bestekârları da Mevlevî Âyinleri bestelemek husûsunda âdeta müsâbakaya girdi, türlü makâmlardan âyinler yapıldı. Mevlevî tarîkatına mensûb Pâdişâha hoş görünmek gâyesiyle yapılan bu âyinlerin çoğu tutunamadı. Az zamanda söndü. Çünkü ateş hafifti. Mevlânâ'nın mânevî nefesi ile alevlenmiş değildi. İmdâda meşhûr Dede Efendi ile Zekâî Efendi yetişti. Mevlânâ'dan aldıkları ilhâm ile besteledikleri âyinler dâima kudret ve değerini muhafaza etti. Velhâsıl bu âyinlerin tarihi de Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddîn Efendi'nin Acemaşîrân makâmından bestelediği ölmez eseriyle sona erdi.” ⁴⁸

Rauf Yektâ Bey ise Hüseyin Fahreddîn Dede'nin bestekârlığı ve özellikle Acemaşîrân Âyîn-i Şerîfi hakkında şunları söylemektedir: “Acemaşîrân makâmında besteledikleri âyîn-i şerîf bestekârlık ince sanatında ne kadar ileri gittiklerini ispata yeterlidir. Hele bu âyîn-i şerîfin Devrikebîr usûlündeki bölümünü -birinci usûlün son bulmasıyla nağmelerin kesilmeyip ikinci usûl ile beraber sona ermesi gibi- cidden kimsenin geçmediği bir yoldan, özgün bir şekilde bestelemeleri, buluş düşüncesine ve yenilikçi anlayışa sahip mûsikî dâhîlerinden olduklarını gösterir. Bir gün irfân ile dolu huzurlarında âyîn-i şerîfin bu bölümündeki güzellik ve ustalıktan söz edilince, ‘Öyle bir şey olmuş ise de bilerek değil, tesâdüfen olmuştur...’ diyerek geçiştirmişlerdi; ben de cevâben, alçakgönüllülük gösterdiklerini, usûlün gelenekten gelen tavrını kesinlikle bozmamakla beraber,

tamamıyla farklı ve renkli bir tarz ortaya koyan bu başarılarının özellikle kutlanmaya değer olduğunu söylemişim.” ⁴⁹ (Hüseyin Fahreddîn Dede'nin) daha birçok hatırı sayılır mûsikî eserleri vardır. Bu eserlerden kayınbirâderleri Yenikapı Mevlevîhânesi'nin eski postnişîni merhûm Şeyh (Mehmed) Celâleddîn Efendi'nin Dügâh Âyîn-i Şerîfi için besteledikleri kıymetli peşrev, eşine ender rastlanır hayret verici güzellikte bir eserdir. Pek sevdikleri Karcıgar makâmından mükemmel bir kâr bestelemişlerse de notaya almadıkları için kaybına üzülmekten başka bugün bir şey yapılamaz. Bununla beraber asıl üzüntü verici kayıp, (Hüseyin Fahreddîn Dede) gibi devrin gerçek âriflerinden olan bu yüce şahsın böyle birdenbire beklenmedik bir şekilde ebedî kayıbdır ki, insan-ı kâmil yetiştirmekte pek ihmalcı olan günümüz için yerinin doldurulması zor olan büyük kayıplardandır.”

⁵⁰

⁴⁹ Hüseyin Fahreddîn Dede'nin Acemaşîrân Âyîn-i Şerîfi'nden önce bestelenen âyîn-i şerîfler incelendiğinde, Beste-i Kadîm Pencgâh, Köçek Dervîş Mustafa Dede'nin Bayâtî, Eyyûbî Hüseyin Dede'nin Nühüft, Hâfız Abdürrahîm Şeydâ Dede'nin Irâk, Künhî Abdürrahîm Dede'nin Hicâz, Musâhib Seyyid Ahmed Ağa'nın Nihâvend, Bursalı Sâdik Efendi'nin Bestenigâr, Hammâmîzâde İsmâîl Dede'nin Sabâ, Nevâ, Hüzâm ve Ferahfezâ, Nakşî Dede'nin Şedarabân, Zekâî Dede'nin Mâye ve İsfahân, Ahmed Hüsâmeddîn Dede'nin Râhatülvâh Âyîn-i Şerîflerinde aynı vezindeki (Remel, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün) beyitlerin aynı usûlle ve her mısraın iki ölçüde tamamlandığı dağılımlarla bestelendikleri görülmektedir. Bu eserlerden Beste-i Kadîm Pencgâh, Eyyûbî Hüseyin Dede'nin Nühüft, Künhî Abdürrahîm Dede'nin Hicâz, Hammâmîzâde İsmâîl Dede'nin Hüzâm ve Zekâî Dede'nin İsfahân Âyîn-i Şerîfleri'nin üçüncü selâmlarının ilk kısımlarındaki Devrikebîr bölümlerinde de nağmeler birinci usûlün bitiminde kesilmeden devam ederek ikinci usûlün sonunda tamamlanmaktadır. Yine daha önce bestelenenlerden Beste-i Kadîm Dügâh ile Kutbunnâyî Osman Dede'nin Uşşâk ve Çârgâh Âyîn-i Şerîflerinde Recez, müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün vezindeki beyitlerin aynı usûl ile ve nağmelerin ikişer, her mısraın dörder usûlde tamamlandığı dağılımlarla bestelendikleri görülmektedir. Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi'nin Segâh, Musâhib Seyyid Ahmed Ağa'nın Hicâz, Nâsir Abdülbâkî Dede'nin Acembûselik, Ali Nutkî Dede'nin Şevkutarab, Zekâî Dede'nin Sûzidil ve Selânikli Necîb Dede'nin Sûzinâk Âyîn-i Şerîflerinde de Remel, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezindeki beyitler aynı usûl ile ve iki ölçüde tamamlanan dağılımlarla bestelenmiştir. Bu eserlerden Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi'nin Segâh ve Nâsir Abdülbâkî Dede'nin Acembûselik Âyîn-i Şerîfleri'nin üçüncü selâmlarının ilk kısımlarındaki Devrikebîr bölümlerinde de nağmeler birinci usûlün bitiminde kesilmeden devam ederek ikinci usûlün sonunda tamamlanmaktadır. Rauf Yektâ Bey, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin bu bölümdeki olağanüstü uygulamasının heyecanıyla daha önce bestelenen âyîn-i şerîflere göz atma ihtiyacı duymamış olmalıdır. Çevikoğlu, Timuçin, Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi, s. 83-576.

⁵⁰ “Acemaşîrân makâmında besteledikleri âyîn-i şerîf bestekârlık san'at-ı dakikasında ne derecelere kadar ileri gittiklerini ifhâma kifâyet eder. Hele bu âyîn-i şerîfin Devrikebîr usûlündeki parçasını -birinci usûlün hitâmiyle negâmât münkatî olmayıp ikinci usûl ile beraber hitâma ermesi gibi- cidden reh-i nârefte itlâkına şâyan bir tarzda bestelemeleri, fıkır-ı ihtira' ve teceddüde mâlik dühât-ı mûsikiyeden olduklarını gösterir. Bir gün huzûr-ı ârifânelerinde âyîn-i şerîfin

⁴⁸ İnal, a.g.e., s. 196 ve 197.

Elde notası bulunmayan eserleri ise,

1. Karcığâr Hafîf Kâr⁵¹

Ey zahm-ı zinde ber-rebâb-ı dilem

2. Bayâtî Düyek Şarkı

Enîsim yok, garîbim, bî-mecâlim

3. İsfahân Devrirevân Şarkı

Bir bakışla...?

4. Sûzidil Ağır Düyek Şarkı

Kimse bilmez çektiğim derdî, dil-î cânım bilir

5. ? Şarkı - Söz: Âkif Paşa⁵²

Tıfl-ı nâzenînim unutmam seni

olarak sıralanabilir. Yapılacak araştırmalarla Hüseyin Fahreddîn Dede'nin bugün adı bilinen ancak notası elde bulunmayan eserlerine ve belki başka eserlerine de ulaşmak mümkün olabilir.

bu parçasındaki letâfet ve mehâret mevzu bahis edilmesi üzerine, 'Öyle bir şeyler olmuş ise de kasdî değil, tesâdüf kâbilindendir...' tarzında idâre-i lisân etmişlerdi; fakîr de cevâben ibrâz-ı mahvi-yet buyurduklarını ve usûlün tavr-ı kadîmini kat'iyen bozmamakla beraber büsbütün başka bir vâdi-i rengin ibdâ eden bu muvaffakiyetlerinin bilhassa şâyân-ı tebrîk olduğunu söylemiş idim. Müşârün-ileyhin daha birçok âsâr-ı mutebere-i mûsikîyesi vardır. Ez'an cümle kayınbirâderleri Yenikapı Mevlevîhânesi postnişîn-i sâbıkı cennetmekân Şeyh Celâleddîn Efendi hazretlerinin Dügâh Âyîn-i Şerîfi için tanzîm ettikleri peşrev-i kıymetdâr emsâline nâdir tesâdüf olunan bir eser-i bedî'dir. Makâmât-ı sâire arasında pek sevdikleri Karcığâr makâmından mükemmel bir kâr tasnif etmişler ise de notaya almaları için bugün ziyâna teessüf etmekten başka bir şey yapılamaz. Maahaza asıl teessüf edilecek ziyâ-ı elîm, müşârünileyh gibi cidden urefâ-yı asırdan olan bu zât-ı âlî kadrin böyle âni denilecek bir sûret-i gayri muntazarada gaybûbet-i ebediyesidir ki insan-ı kâmil yetiştirmekte pek ihmâlkâr olan devr-i hâzır için telâfisi müşkîl zâyîât-ı azîmedendir." Aktaran İnal, a.g.e., s. 202.

⁵¹ İnal, Hüseyin Fahreddîn Dede'nin pek sevdiği Karcığâr makâmından bestelediği bu eserini notaya almadığını, ancak bu eserin Zekâizâde Ahmed Efendi'nin kendi elyazısı ile bir nüshasının kızının nezdindeki kütüphânesinde bulunabileceğini söylemektedir. İnal, a.g.e., s. 202.

⁵² Bu bilgi Küçük tarafından, "Âkif Paşa'nın 'Tıfl-ı nâzenim unutmam seni' mısrasıyla başlayan türküsünü besteleyen (...) Hüseyin Fahreddîn Dede..." cümlesiyle verilmektedir. Küçük, a.g.e., s. 393.

KAYNAKLAR

Ayvazoğlu, Beşir (2008). Ney'in Sırrı. İstanbul: Kapı Yayınları.

Barkçin, Savaş Ş. (2009). Ahmed Avni Konuk. İstanbul: Klasik Yayıncılık.

Çevikoğlu, Timuçin (2010). Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dağlı, Yücel ve Üçer, Cumhure (1997). Tarih Çevirme Kılavuzu I-II-III-IV-V. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ergun, Sadeddin Nüzhet (1942-1943). Türk Musikisi Antolojisi I-II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbâki (1983). Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik (2. Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Heper, Saadettin (1974). Mevlevî Âyinleri. Konya: Konya Turizm Derneği Yayınları.

Hüseyin Fahreddîn Dede (2010). Müntehebât-ı Fahrî, (Hazırlayan: Mehmet Akkuş, Abdülmecit İslamoğlu, Abdurrahman Adak). Ankara: Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1958). Hoş Sadâ Son Asır Türk Musikîşinasları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı (1934 – 1939). Mevlevî Ayinleri VI-XVIII. İstanbul: Feniks Mat., Haşim Mat., Marifet Bas., Halk Bas.

Küçük, Sezai (2003). Mevlevîliğin Son Yüzyılı (Birinci Baskı). İstanbul: Simurg Yayınları.

Osmânzâde Vassâf (2006). Sefîne-i Evliyâ (Hazırlayan: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, I-V). İstanbul: Kitabevi Yay.

Özalp, M. Nazmi (2000). Türk Mûsikîsi Tarihi I-II. Ankara: M.E.B. Yayınları.

Öztuna, Yılmaz (2006). Türk Mûsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü I-II. Ankara: Orient Yayınları.

*Dehre gelmekden ne da'vādır ne ğavgādır ğaraż
Hüsn-i rūy-ı yāri her yüzden temāşādır ğaraż*

*Ey tabīb-i cān u dil maksad cemāliñ görmedir
Sanma derd-i 'aşkıma senden müdāvādır ğaraż*

*Kūy-ı yāre gitmeden maksūd bir dīdārdır
Cüst-cū-yı Tūrdan nūr-ı tecellādır ğaraż*

*Yār kendin görmege āyīne īcāb eylemiş
Sūret-i īcād-ı 'ālemden bu ma'nādır ğaraż*

*Fahriyā ma'lūmıdır erbāb-ı 'irfāniñ bu rāz
Lafz-ı Mevlānādan ancak zāt-ı Mevlādır ğaraż*

Hüseyin Fahreddin Dede

وَكشَّافُ الْقُرْآنِ وَسَعَفُ الْمَزَاقِ
وَالْخَلْقِ الْبَائِي سَفَرُ الْكَلِمِ
وَالْحَيْبِ أَنْ يَمْسُدَ الْبَاكِلِ
بِرَقِّ مَنَعُونَ الْعَالَمِينَ بِاتِّدِ الْبَاكِلِ
نَزِيلٌ مِنْ رُوحِ خَلْقِهِ وَتَدِيرُ
مَنْ يَدِيرُ وَتُوحِي حَاقِقًا وَهُوَ الْوَحِيدُ
وَيَرْقُبُهُ لِقَاءُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى الْكَلِمِ
لَا الْقَابِ لِقَاءُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى الْكَلِمِ

Manevî Eğitim olarak

Mesnevi Dersleri

» Dr. Sâfi Arpaş

Bu Mesnevî, güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar bütün dünyayı kaplayacaktır. Hiçbir mahfil veya meclis olmayacak ki orada bu sözler okunmuş olmasın, hatta o dereceye kadar ki, mabetlerde, zevk ü safa yerlerinde okunacak, bütün milletler bu sözlerle süslenecek ve onlardan faydalanacaklardır.¹

Mevlevîlikte mânevi eğitimin temelini, Mesnevî oluşturmaktadır. Mevlânâ 'Mesnevî'sinde realist bir hakim, mütefekkir ve ağırbaşlı bir sanatkâr olarak, insanoğlunun derûnî hayatını nafakalandırmak, böylece ona bir ruh formasyonu verebilmek yolunda dâhiyane bir kudret göstermiş, aşkının, imanının, bilgi ve irfanının tükenmez kaynağını kitlelerin emrine vermiştir... Mesnevî, dünkü, bugünkü ve yarınki, insanın mayasını tutup, ruh inzibatını kurmakta, yeryüzünün en sözü geçkin

eserlerinin başında gelmektedir. Zira Mevlânâ'nın hareket ve vusul noktası olan ilâhî aşk, sırasına göre şiir olarak, hikmet ve marifet olarak, bu kemâlli fikir ve mantık silsilesinin burhanlarından ve gerçeklerinden o büyük ve eşsiz Mesnevî'si doğmuştur. Bunun içindir ki, Mevlânâ Celâleddin Rûmî denilen O yüce mürebbî-mürşidin hayat felsefesini ve terbiye sistemini ortaya çıkaracak sırlı anahtar, eserleri ve hâsseten Mesnevî'sidir.²

İşte bu nadide eser asırlardır tasavvuf geleneğine hayat vermiş, kendini okuyacak ve okutacak kimseler hiç eksik olmamış, hâiz bulunduğu irfana layık ve bu irfanı talib olanlara aktarmayı vazife bilen kimseler yetişmiştir ki bu maksadın tahakkuku için Mesnevîhanlık denilen bir vazife ihdas edilmiştir. Bu çerçevede mevlevîhanelerde, dergâh ve camilerde Mesnevî kürsüleri kurulmuştur. Mesnevîyi

¹ Eflâkî, Menâkıbü'l-Ârifîn, s. 354.

² Ayverdi, Abide Şahsiyetler, s. 16.

Mevlevîlikte mânevi eğitimin temelini, Mesnevî oluşturmaktadır.

okuyup mânâsını vererek şerh etmeye *Mesnevî* okutmak, *Mesnevî* okuyana da *Mesnevîhân* denilmiştir.

Mesnevîhanlığın icra edildiği yerler başta mevlevîhâneler, şehrin selâtin camileri, dârü'l-*Mesnevî*ler, medreseler ve saraydır. *Mesnevî* okunması ve okutulması için özel vakfiyeler tertip edildiği de olmuştur. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, İsmail Ankaravî'nin Minhâcû'l-Fukarâ'yı yazmasından sonra *Mesnevî* ile birlikte bu eserin de mevlevîhânelerde âdâb ve erkân ile tasavvufî anlayış ve yaşantının şekillenmesinde ayrı bir yeri olmuştur.³ XIX. yüzyılda Mevlevîler dışında kalan halk için *Dârü'l-Mesnevî* adıyla *Mesnevî* okutmaya yönelik hususî müesseseler açılmış, mevlevîhânelere gelemeyenler bu kurumlarda *Mesnevî* kültüründen istifade etmişlerdir. Fatih Çarşamba'da bir Nakşî Tekkesi olan Molla Murad Dergâhı civarında Nakşî şeyhi Mehmed Murad Efendi tarafından kurulan *Dârü'l-Mesnevî*'nin açılışında devrin padişahı Sultan Abdülmecid'de bulunmuştur.⁴ Yukarıda değinildiği üzere camilerde bile *Mesnevîhan*ların bu kitabı

dil ve mânâ bakımından tahlile koyuldukları görülmüştür.⁵ Bu gelenekte yerini almış olan dârü'l-*Mesnevî*lerin gördüğü diğer bir önemli hizmet de medreselerde hor görülen Farsça'nın öğrenilmesini temin etmiş olmasıdır. Medrese ne kadar karşı olursa olsun Mevlânâ, Attâr, Senâî ve Câmî gibi büyük sûfîlerin eserlerinin Farsça yazılmış olduğundan, tasavvufî kültürle bu kadar iç içe olan bu kültür ve coğrafyada Farsça'nın öğrenilmesi zarurî kılıyordu.⁶

Bilindiği üzere Mevlânâ zamanında *Mesnevîhanlık* bir vazife olarak yoktur. Onun dervişlerinin çoğu Farsça bilir, bilmeyenler de ya kendisinden ya da bilenlerden sorup öğrenirlerdi. Mevlânâ'nın vefatından sonra Çelebi Hüsameddin'in, muayyen zamanlarda ihvana *Mesnevî* takririne başlamış olduğu bilinmektedir. *Mesnevî* nin meydana gelmesinde önemli bir mevkiye sahip olan Çelebi Hüsameddin bu anlamda ilk *Mesnevîhan* olarak kabul edilebilir. *Menâkıbü'-Arifin*'de adı oldukça sık geçmekte olan *Mesnevîhan* Serâceddin de Çelebi Hüsameddin'in yetiştirdiği ve *Mesnevî* takririne izin verdiği kimselerin başında gelmektedir.⁷ Daha sonra Sultan Veled bu geleneğin başlıca temsilcisi olmuştur. Ulu Arif Çelebi zamanında ise, o daha çok irşad maksadlı seyahatleri tercih ettiği için Konya dergâhında bu görev için ayrıca bir kimse *Mesnevîhan* olarak görevlendirilmiştir. Bu ilk dönemin en çok bilinen *Mesnevîhan*ları *Mesnevîhan* Serâceddin, Ahmed Eflâkî, Abdülvehhâb Hemedânî ve Mahmut Dede olarak zikredilmektedir. Çelebi Hüsameddin ve Sultan Veled şeyh oldukları halde *Mesnevî*'yi bizzat okutmuşlarken daha sonraki çelebiler bu hizmeti tayin ettikleri *Mesnevîhan*lara havale etmişler irşad vazifesiyle etrafa gönderdikleri Mevlevî şeyhlerini *Mesnevî* okutmak vazifesiyle mükellef tutmuşlardır. Hatta hilâfet almadıkları halde özel olarak *Mesnevî* okutan bazı kimselere *Mesnevîhanlık* destar sarmaya izin vermişler ve icazetnameler göndermişlerdir.⁸

³ Kamil Yaylalı, "Mevlevîlik", Mevlânâ'da İnanç Sistemi, Konya 1987, s. Ek. III.

⁴ Ahmed Cevdet Paşa Tezâkir'inde Dârü'l-Mesnevîler ve dönemin meşhur *Mesnevîhan*ları ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: 'Ol vakit İstanbul'da iki meşhur *Mesnevîhân* vardı. Biri Hoca Hüsâmeddin Efendi, olup Küçükmostafapaşa'da *Mesnevî* okuturdu. Hüs-ni zann-ı enama mazhar bir pîr-i rûşen-zamîr olup rical ü kibardan pek çok zevat ona mu'tekid idi. Her taraftan ve her sınıftan nice zevat onun dersine müdâvemet ile nutkunu ni'met ve nasihatini ganimet bilirdi. Bazen biz dahi gidip takrir-i dil-pezirini istimâ' ederdik. Ba'dehû Eyyûb-i Ensârî'ye nakl-i ikâmetgâh edip âhir-i ömrüne kadar orada ikâmet eyledi. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman (Selâhadin) Efendi (v. 1304/1887) onun telâmizindendir. Diğer *Mesnevîhan* Çarşamba kurbunda Murad Molla Tekkesi postnişini Mehmed Murad Efendi (v. 1263/1848) olup eyyâm-ı muayyenede *Mesnevî*-i Şerif okutur ve eyyâm-ı şâir ede sabahtan akşama kadar mütenevvi dersler verir idi. Tekyesi bayağı bir dârü'l-fünûn idi. Burada her nevi ulûm-i maârif tahsil olunur idi. Kendisinin ak-dem-i şâkirdânı olan Hafız Tevfik Efendi dahi burada hücre-nişân olup müracaat edenlere Fârisî tedris eyledi. Bu dergâha ricâl-i kibardan nice zevat gelip gider ve karîb ü baîd mahallerden pek çok şâkird gelip ahz u istifâde eder idi.' Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir (Haz. Cavid Baysun), Ankara: TTK 1986, -40. Tetimme- s. 13; Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, s. 109-110; Kara, Dervişin Hayatı Sûfinin Kelâmı, s. 272; Semih Ceyhan, "Mesnevî", DİA, XXIX, s. 332. Ayrıca *Mesnevîhâne* Tekkesi hakkında geniş bilgi için bkz. Baha Tartman, "Mesnevîhâne Tekkesi", DİA, XXIX, s. 334-336; Nuri Şimşekler, "Dünden Bugüne Kalan Bir değerimiz: Mesnevî", Aşk Ocağında Can Olmak, s. 43.

⁵ Gölpinarlı, "Mesnevî", *Mesnevî -Tıpkı Basım-*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993, s. V.

⁶ Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, s. 111.

⁷ Pakalın, "Mesnevîhan", OTDTS, II, s. 490.

⁸ Gölpinarlı, Mevlevî Adâb ve Erkânı, s. 150; Pakalın, "Mesnevîhan",

Eflâkî *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de *Mesnevî*nin daha Mevlânâ zamanında kazandığı ehemmiyeti birçok örnek olay ve menkıbelerle dile getirir. İlk devirlerden itibaren Selahaddin Sirâceddin, Alâeddin, Şemseddin, Muhyiddin ve Ahmed Eflâkî gibi *Mesnevîhanlar* yetişmiş, *Mesnevî*yi ezberleyenler çıkmış, gün geçtikçe şöhreti yayılıp geçen yüzyıllar *Mesnevî*nin tasavvuf kültüründeki belirleyiciliğini daha da artırarak tesirine tesir eklediğinden, daha önce de belirttiğimiz üzere XIX. yüzyılda daha da yaygınlaşacak ve ismi konacak bir şekilde, sadece mevlevîhânelerde ve Mevlevîlere değil, Mevlevî olmayanlara da *Mesnevî* ve tasavvuf zevkini vermek ve bu bilgiyi aşlamak üzere Dârü'l-Mesnevîler kurulmaya başlanmış, buralarda *Mesnevî* okuyanlar, aynı kitabı okutmak üzere icazetnameler almışlar, daha Fatih devrinde ve İstanbul'un fethinden itibaren açılan Kalenderhânelerde *Mesnevî* okunmuştur.⁹ Zamanla çeşitli nedenlerden dolayı çelebilerin ve halifelerin işlerinin artması, yeterli dinî ve tasavvufî bilginin yanı sıra *Mesnevî*nin dili olan Farsça'yı bilen kimselerin de gittikçe azalması üzerine asıl işi *Mesnevî*yi gereği gibi anlamak ve onu en güzel ve en doğru şekilde anlatmak olan *Mesnevîhanların* yetişmesi ve onlar tarafından açıklanması bir ihtiyaç haline gelmiştir. III. Ahmed zamanında sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı medresede *Mesnevî* okunması kararlaştırarak, bu gelenek böylece medreselere de girmiştir.¹⁰

Mesnevî okutmak için icazetname almak şarttır. Çelebilik makamı yahut bir *Mesnevîhan* tarafından liyakati

olan birisine *Mesnevîhanlık* icazeti verilebilir. *Mesnevî* derslerine devam eden kabiliyetli biri de *Mesnevîhan* tarafından kendisine icazet verilerek bu vazife ile görevlendirilebilirdi. *Mesnevîhanlara*. destur sarmak yetkisi Çelebilik makamından verilirdi.¹¹

Osmanlı döneminde *Mesnevîhanların* seçim ve görevlendirilmesinde özel bir uygulamadan da söz edilebilir. Mevlevî camia içerisinde ilim, irfan ve faziletiyle ön plana çıkmış kendisi de *Mesnevîhân* olan kimselerden *Mesnevîhân* olacak kimseler için seçici kimseler oluşturulmuştur. *Mesnevîhân* yeterliliğine sahip kimseleri imtihan edip onlara *Mesnevîhanlık* icazeti veren veya Evkaf Nezâreti'ne bu şahısları bildiren 'A'ref bi'l-Mesnevîlik Ciheti'¹² yetkisi verilen kimseler var olmuştur. Bu kimselerin bu makama layık gördükleri *Mesnevîhanlar* İslâmî ilimlerde yetişmiş, tasavvufî terbiyeden geçmiş ve özellikle de Mevlevî terbiyesi almış ve bu doğrultuda bir yaşantıya sahip âlim ve arif kimseler¹³ içerisinde seçilirlerdi. Nitekim İsmail Ankaravî, *Mesnevî*nin dibacesinde yer alan mişkât kavramı¹⁴ hakkında

¹¹ Gölpinarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 150; Mehmet Önder, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 229-230; Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdabı*, s. 60-62. Nitekim Celaleddin Bakır Çelebi tarafından Hüseyin Top'a verilen destâr icazetnamesi için bkz. a.g.e., s. 285.

¹² 'A'ref bi'l-Mesnevîlik Ciheti': 'Sultan III. Selim tarafından fevkalâde tevccüh asarından olmak ve ölümünden sonra en liyakatli olanı da intikâl eylemek üzere Galata Mevlevîhânesi şeyhi Şeyh Gâlib'e tevcih edilen cihet hakkında kullanılır bir tâbirdir. Buna 'A'ref bi'l-Mesnevî Ciheti' de denilirdi. Bu cihete sahip olanın vazifesi, kendisine Mesnevîhanlık verilecek olanları imtihan ederek ehliyetleri görüldüğü takdirde Evkafa inha eylemektir. Sonraları böyle bir cihet bulunduğu unutulmuşken Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzi (Akyürek) Efendi tarafından Evkafta kaydı bulundurulup Galata Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celaleddin Efendi'ye tevcih ettirilmisti. Ahmed Celaleddin Efendi'nin ilk ve son yazdığı inha Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde Mesnevîhân bulunan Mehmed Esad Dede Efendi'nin vefatı üzerine o Mesnevîhânlığa müsellemler bulunan Tahirü'l-Mevlevî'nin tayini hususunda idi ve onun meşguliyeti dolayısıyla itizarı üzerine o vazife Divân-ı Hümayun Baş Katipliği'nden emekli şâir ve hattat İsmet Bey merhuma tevcih edilmişti.' Bkz. Pakalın, "A'ref bi'l-Mesnevîlik Ciheti", OTDTS, I, s. 79.

¹³ Güllüce, "Mesnevî, Mesnevîhanlık ve DârülMesnevîler", s. 289.

¹⁴ 'Mesnevî, içinde kandil bulunan kandilliğe benzer. Sabahlardan daha nurlu bir surette parlak.' Mesnevî, I. Önsöz.

OTDTS, II, s.

⁹ Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 26-36.

¹⁰ Damat İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu medresenin vakfiyesindeki; 'Fenn-i tasavvuf ve ahvâl-i sülûke âlim ve meâyib-i şâh ve adem-i mübâlâttan salim bir kimse Mesnevîhan olup eyyâm-ı mûtâdede Mesnevî-i Şerif ikrâsına muvâzabet ve müdâvenet ede' şeklindeki ifadeler Mesnevî derslerinin medreseye girişini tescil etmektedir. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, I, s. 154-156; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 406; Hüseyin Güllüce, "Mesnevî, Mesnevîhanlık ve DârülMesnevîler", Marife, Mevlânâ Özel Sayısı, yıl: 7 sayı: 3 Kış 2007, s. 295.

‘cesed-i şerîf-i Hazret-i Mevlânâ yahut *Mesnevîdân* ve *Mesnevîhân* olanların ehdânî ola’ demektedir. Bununla *Mesnevîhanları* ‘*Mesnevî* mişkâtıyla pür-ziyâ kimseler’ olarak nitelendirmektedir.¹⁵

Özellikle Mevlevîliğin son dönemlerinde Konya’da, âsitânede Sıdkı Dede, Eyüp’te Hâtûniye dergâhında Hoca Hüsâmeddin Efendi ve Yenikapı Mevlevîhânesi’nde Şeyh Osman Selahaddin Dede, Fâtih Camii’nde Selânikli Mehmed Esa’d Dede, Galata Mevlevîhânesi’nde Şeyh Ahmed Celaledin Dede, Bayezid ve Üsküdar Yeni Cami’de Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzi Akyürek Dede ve Fatih ve Lâleli Camilerinde Tâhirü’l-Mevlevî gibi kimseler *Mesnevîhanlık*la şöhret bulmuşlardır.¹⁶ Yenikapı Mevlevîhânesi müellefi Mehmet Ziya Bey, *Mesnevî* dersleri yapabilme kudreti ile şeyhlik makamı arasında irtibat kurmakta ve şöyle demektedir:

*Mevlevî şeyhliği esasen Mesnevîhanlıktır. Demek oluyor ki Mevlevî şeyhi olmak için erbâb-ı faziletten bulunmak lâzımedendir.*¹⁷

İsmail Rusûhî Ankaravî’nin Mevlevî gelenekteki yeri malumdur. Buna kaynaklar hakkındaki girişimizde özel bir yer ayırmıştık. *Mesnevî*ye yazmış olduğu ve

kendisine ‘Hazret-i Şârih’ unvanını kazandıran eseri *Mecmûatü’l-Letâif* ve *Matmûratü’l-Meârif*’deki¹⁸ ehl-i sünnet akidesi çerçevesinde ve şer’î bir çizgideki anlayışı, ilaveten Mevlevî kültürünü tasavvuf klasikleri dediğimiz külliyyât ve Ekberî gelenek ile bütünleştirmesi sebebiyle kendisinden sonra bu gelenekte verilen *Mesnevîhanlık* icazetnemelerinde ‘*Mesnevî*’nin Ankaravî’nin üslûbu ve şerhinin anlayışı çerçevesinde okutulması’ şartı da ilave edilmiştir.¹⁹

*Ayn ilm-i ledünnîden ders al
Yani var Mesnevî oku hem-vâr*²⁰

İlk dönemlerde *Mesnevîhan* olanlar aynı zamanda hâfız-ı *Mesnevî* olduklarından beyitleri hafızalarından okurlar, ondan sonra da şerh ederlermiş. *Mesnevî*’nin tamamını ezberleyenler hakkında kullanılan bu hâfız-ı *Mesnevî* sıfatı Mevlevîlikte önemli bir makama da işaret etmektedir. Mevlevîhânelerde mukabele günleri âyinden evvel *Mesnevî* dersi yapılması usuldendir. Bu derslerde *Mesnevîhanlar* yanlarında kitap bulundurmaksızın *Mesnevî* takririnde bulunurlardı. Ancak sonraları *Mesnevîhanlar* arasında ya *Mesnevî* hafızı olmadığından ya da sayıları oldukça azaldığından birçok *Mesnevî* dersinde *Mesnevîhanlar* ellerine kitap almaya başlamışlar ve kürsüye çıktıkları vakit kürsü dibinde bir *kâri-i Mesnevî*²¹ oturur olmuştur. Kürsü dibinde oturup *Mesnevîhândan* önce *Mesnevî*’den şerh edilecek beyitleri okuyan dedeye *kâri-i Mesnevî* denilirdi. Aslında *Mesnevîhanların Mesnevî* hafızı oldukları zamanlarda da *kâri-i Mesnevî*’lerin varlığı söz konusudur, ancak o zaman bu kimselerin görevi sadece unutulmuş beyitleri hatırlatmaktan ibarettir.²²

¹⁵ Ankaravî, Şerh-i Mesnevî-i Şerîf 1, s. 7.

¹⁶ Osman Selahaddin Dede’nin 1886’da vefatından sonra ise *Mesnevî* derslerini büyük oğlu Mehmet Celaledin Efendi onun da 1906’da vefatını müteakip oğlu şeyh Abdülbaki efendi Yenikapı Mevlevîhânesi’nde Perşembe günleri semâdan evvel *Mesnevî* takrir ederlerdi. Fatih Camii’nde Esad Dede’den sonra Karahisarlı Ahmed Efendi, onun vefatından sonra da Tahirü’l-Mevlevî haftada bir gün *Mesnevî* okutmuşlardı. Tahirü’l-Mevlevî vefatına kadar Lâleli Camii’ndeki derslerini sürdürmüştür. Pakalın, “Mesnevîhân”, OTDTS, II, s. 490. Bu feyizli derslerdeki notlarını hayatta iken yayınlamayı çok arzu etmesine rağmen bu olmamış, ancak daha sonra bu notlar erbabinca Şerh-i Mesnevî adıyla basılmıştır. Daha sonra da eserinin *Mesnevî*’nin beşinci cildinden itibaren yarım kalan kısmı Şefik Can tarafından tamamlanmıştır. Eser şu an tam bir *Mesnevî* şerhi hüviyetindedir. Tahirü’l-Mevlevî’nin Fatih Camii’nde *Mesnevî* okutuşu ile ilgili olarak kendi anlatımı ve Abdülhalim Çelebi’den Ahmet Remzi Dede vasıtasıyla kendisine gönderilen icazetname bkz. Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri, s. 178-181.

¹⁷ Yenikapı Mevlevîhânesi, s. 35.

¹⁸ İsmail Rusûhî Ankaravî, *Mecmûatu’l-Letâif* ve *Matmûratü’l-Maârif* -Şerh-i Mesnevî-i Şerîf-, I-VII, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1257/1841.

¹⁹ Çalışmamızın giriş bölümünde Mesnevîhan Hasan Hüsameddin Efendi’nin Osman Selahaddin Dede’ye vermiş olduğu Mesnevîhanlık icazetinde de bu kaydın varlığından söz etmiştik.

²⁰ Horata, Esrar Dede, s. 193.

²¹ Pakalın, “Hafız-ı Mesnevî”, OTDTS, I, s. 704; “Mesnevîhanlık Kürsüsü”, OTDTS, II, s. 490.

²² Gölpinarlı, Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik, s. 407.

Bazı mevlevîhânelerde ise yan yana iki kürsü bulunur, bunlardan birisine *Mesnevîhan* diğerine *kâri-i Mesnevî* çıkardı. Önce *kâri-i Mesnevî* iki beyit okumak suretiyle derse başlar, sonra *Mesnevîhan* o beyitleri şerh ederdi. Şayet *Mesnevîhan* alt taraftaki beyti hatırlayamaz ise *kâri-i Mesnevî* o beyti okumak suretiyle hatırlatırdı. Daha sonra *kâri-i Mesnevî* adetâ bir paye halini almıştır. Son dönemlerde *kâri-i Mesnevî* olanlar yukarıda ifade edildiği üzere *Mesnevîhan* kürsüsünün dibinde oturur, elinde bulundurduğu *Mesnevî*’den iki beyit okumasıyla derse başlanırdı. *Mesnevîhan*’ın elinde de kitap bulunduğu için yanılmak ve hatırlatmak bahis mevzuu olmazdı. Tâhirü’l-Mevlevî *kâri-i Mesnevî*’yi; ‘*Mesnevîhan* olan zâtın ders esnasında hatırlayamadığı beyitleri elindeki kitap yardımıyla ihtar eden zâttır’²³ şeklinde tarif etmektedir.

Gölpınarlı Mevlevîlikte *Mesnevî* derslerinin başlangıcından bitişine nasıl bir merasimle yapıldığını, *Mesnevî* derslerinin mukabeleden önce mutlaka yapılması gerektiği düşüncesiyle birlikte ders esnasındaki tavır, yaklaşım ve uygulamaları canlı bir şekilde aktarmaktadır:

Namazdan hemen sonra Mesnevî okunacaksa -ki bu mutlaka lazımdır ve bir özür olmadıkça okunur- şeyh ‘Fatihâ’ der demez meydancı dede diğer canlarla beraber niyaz edip kalkar, Mesnevî kürsüsünün üzerinde duran Mesnevî seccadesini kürsüye karşı enlemesine yere serer. Şeyh yerle görüşüp ihvanla beraber kalkınca kürsüye gider seccadeye basmadan kürsüye varır. Meydancı kürsünün önünde iki yandaki parmaklığa dayanan ve ‘pîş-tahta’ vazifesini gören rahlelik yapan tahtayı kaldırır. Sol yandan şeyhin koluna girerek kürsüye

²³ Tâhirü’l-Mevlevî, *kâri-i Mesnevî* kelimesinin zor anlaşılması neticesinde oluşan bir latifeyi şu şekilde nakleder: ‘Antalyalı Adem Dede, Galata Mevlevîhânesi şeyhi iken *kâri-i Mesnevî*’sini -sonra yerine şeyh olan Mehmet Arzî Dede olmak muhtemeldir- bir iç için Şeyhülislam Bahayî Efendi’ye gönderir. Bahayî Efendi Adem Dede’nin muhiplerinden olduğu için dedeye iltifat eder ve kim olduğunu sorar. O da ‘Adem Dede’nin *kâri-i Mesnevî*’siyim’ diyeceği yerde ‘Adem Dede’nin karısı-yım’ deyince zarif şeyhülislam gülümseyerek; ‘Hoş geldin Havva ana!’ diye latifede bulunur.’ Pakalın, “Kari-i Mesnevî”, OTDTS, II, s. 202-203.

*çıkmasına yardım eder. Bu sırada herkes ayaktadır ancak türbeye arka dönmemeye dikkat edilir. Şeyh kürsüye çıkınca oturup pîş-tahta ile görüşür. Semâhânedekiler de kürsüye karşı fakat yine türbeyi arkalarına almayacak şekilde oturur ve yerle görüşürler. İhvan otururken *kâri-i Mesnevî* *Mesnevî seccadesine* yüzü kibleye doğru olmak arkası tam olarak kürsüye gelmemek üzere oturur, niyaz eder, yerle görüşür. Sonra elindeki *Mesnevî*’den o gün şerhedilecek birkaç beyti eûzü besmeleyle beraber okur. Şeyh gene eûzü besmeleyle *kârinin* okuduğu ilk beyti okuyup şerhe başlar. Şerhten önce dilerse münâcâtı tazannum eden şu *Mesnevî* beyitlerini okur:*

‘Ey Tanrı! Ey ihsânı hâcetler revâ eden! Sana karşı hiçbir kimsenin adını anmak lâıyk değildir. Bu kadarcık irşâd kudretini de sen bağışladın, şimdiye kadar nice ayıplarımızı örttün. Ezelde bağışladığın irfan katresini denizlerine ulaştı. Canımdaki bir katre ilimden ibarettir; onu ten havasından, ten toprağından kurtar.’²⁴

Bazen de yine *Mesnevî*’den şu beyitler okunmuş:

Ey eşi-dengi olmayan dost! Sevgili Tanrı! Elimizi tut! Suçlarımızdan geç! Ey hilim sahibi Tanrı! Bize duyanın insafa gelip kabul edeceği ince sözler hatırlat. Duâ da senden icabet de. Emniyet de senden korku da. Yanlış söylediysek düzelt! Ey söz sultanı, düzeltme de sendendir!’²⁵

Mesnevî şerhine başlarken ve ders bitirilirken bazı

²⁴ *Mesnevî* 1/1880-1883; Gölpınarlı, Mevlevî Âdâb ve Erkânı, s. 81, 82.

²⁵ *Mesnevî*, 11/691-693; Gölpınarlı, Mevlevî Âdâb ve Erkânı, s. 82.

Mesnevî beyitlerinin teberrûken okunması âdetti. Mesela Mesnevî derslerine başlanırken şu beyit okunurdu:²⁶

*Sen bize 'o padişahın huzuruna varmağa izin yoktur'
deme! Kerim olan kişilere hiçbir iş güç değildir!
(Mesnevî, 1/221)*

Mesnevî derslerinin sonunda ise aşağıdaki beyitler okunarak ders nihayete erdirilirdi:²⁷

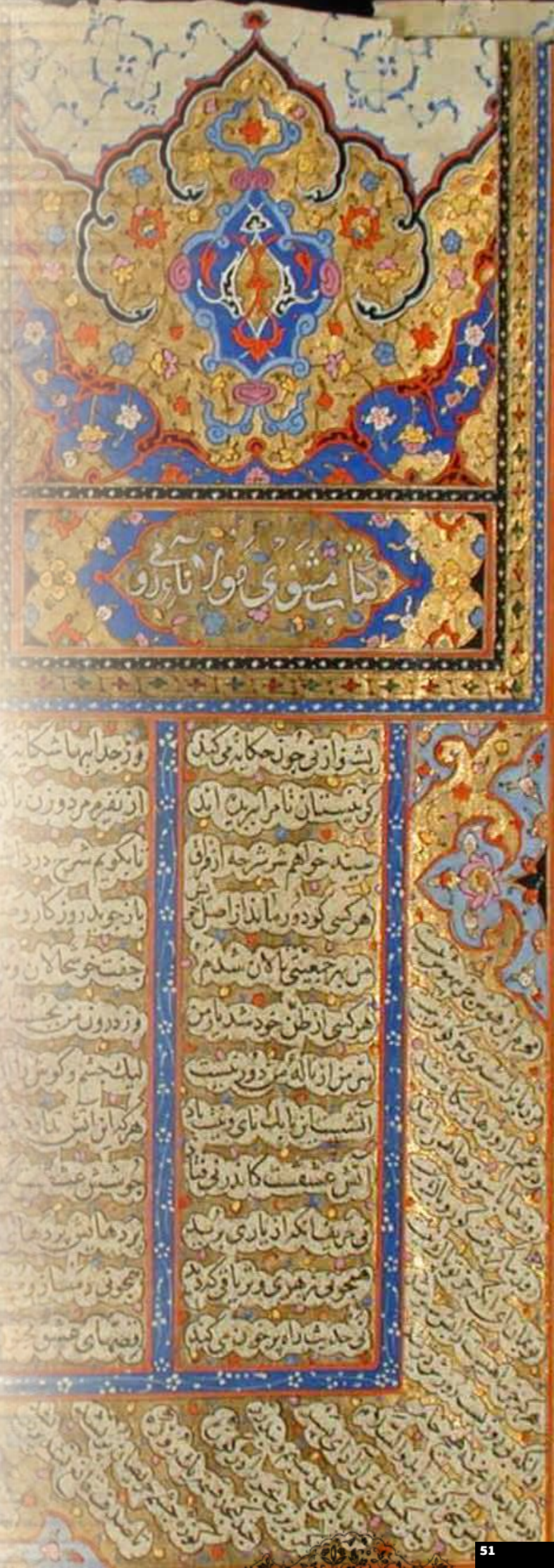
*Kibriya sırlarının kâşifi olan Yüce Mevlânâ'mız böyle
buyurdu: 'Bu ne yıldız bilgisidir, ne remil ne de rüya.
Allah en iyisini bilir ki, Hak'tan bir vahiydir.'* (Mesnevî,
IV/1852)

Bu beyitler okunduktan sonra bir aşr-ı şerif okunur ve Fatiha verilerek ders bitirilir. Şayet Mesnevî dersinin akabinde mukabele icra edilecekse Fatiha verilmez. Şeyh Efendi post duâsını okur. Bu duâ bitince şeyh rahleyle görüşüp aşağıya iner. O rahleyle görüşürken herkes de niyaz edip kalkar ve yerlerine geçer ayakta beklerler. Meydancı Mesnevî seccadesini görüşerek alır, dürüp kürsünün üstüne bırakır. Şeyh yerine oturup postuna niyaz eder. Naathan naat-ı şerifi okumaya başlar.²⁸

²⁶ Hüseyin Top, Mevlevî Usûl ve Âdabı, s. 71. Orhan Okay Silik Fotoğraflar adlı eserinde Cumhuriyet Döneminin en önemli Mesnevîhanlarından Tahini'1-Mevlevî'nin Süleymâniye Cami'inde takrir ettiği Mesnevî Derslerim detayları ile birlikte aktarır. Bkz. Orhan Okay, Silik Fotoğraflar, İstanbul: Ötüken 2001, s. 67.

²⁷ Ankaravî, Şerh-i Mesnevî-i Şerif, I, s. 13; Gölpinarlı, Mevlevî âdâb ve Erkânı, s. 83.

²⁸ Gölpinarlı, Mevlevî Âdâb ve Erkânı, s. 84; Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, s. 407; Hüseyin Top, Mevlevî Usûl ve Âdabı, s. 67-71.

[illegible]

Tâhirü'l-Mevlevî'den Mesnevî Dersleri

*Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Bâ kerîman kârhâ düşvâr nîst.*

“O VELİ HEKİMİN HASTALIĞI TEŞHİS VE PADİŞAHA ARZ ETMESİ”

181

Hekim-i ilahî, cariyeden bu malumatı aldıktan sonra, kalktı; padişahın huzuruna çıktı. Ona, cariyenin ahvalinden bir parça malumat verdi.

182

Dedi ki: Şimdi lazım gelen tedbir, bu derdin tedavisi için o adamı getirtmenizdir.

183

Altın ve ziynetli elbise göndermekle kuyumcuyu avutup, o uzak şehirden davet et.

184

Padişah, hekimin bu tavsiyesini işitince onun nasihatini candan, gönülden kabul etti.

185

Sonra o tarafa hazık, kafi ve gayet adil bir iki davetçi gönderdi.

Hazreti Mevlâna, mühim bir noktaya temas ediyor: “Göndereceğin yere akıllı birini yolla da, ona tavsiyede bulunma” derler. Bir iş gördürmek için gönderilen kimselerde hazakat, kifayet ve adalet bulunması elzemdir. Bunlardan biri bulunmazsa, matlup işin husule gelmesi şöyle dursun, büsbütün aksi zuhur eder. Kifayetli bir sefirin devletine pek çok hizmet edeceği, ehliyetsiz bir hariciye memurunun da hükümetin başına gaile getireceği şüphesizdir.

Sefaret vazifesine Peygamberimiz tarafından çok ehemmiyet verilmiş, hicretin altıncı senesinde hükümdarlara ve emirlere davetnameler yazıldığı sırada onları götürecek sefirler, gidecekleri yerlerin lisanının bilen kimselerden intihap edilmişti.

Müslümanlıktan evvelki cahiliyet devri Araplarının da sefaret vazifeleri vardı. Bu işle mükellef olan kimse, kabileler arasında adeta siyasi konuşmalar hizmetini ifade ederdi. İslam'ın zuhurunda bu vazife, Hazreti Ömer Radiyallahü anhin uhdesinde bulunuyordu. Bundan dolayı idi ki, Hudeybiye seferinde Peygamberimiz tarafından Hazreti Faruk Mekke'ye gönderilerek, harp için değil, ziyaret için gelindiği bildirilmek istenmişti. Fakat Hazreti Ömer, kendisinin Mekke'de de birçok düşmanı olduğunu, Osman bin Affan'ın ise hısımlı, akrabası bulunduğunu, o gönderilirse daha iyi iş görüleceğini arzettiği için sefaret vazifesini ifaya Hazreti Zinnureyn memur buyrulmuştu. Gelelim bahse:

186

O iki emir, padişahı müjdeci olarak Semerkant'a ve kuyumcunun yanına vardılar.

187

Dediler ki: Ey marifet ve sanatta kâmil olan nazik üstat! Senin şöhret ve sanatın şehirlere yayılmış ve herkesçe duyulmuştur.

188

İşte filan padişah, seni kuyumcu başılığa seçti. Çünkü sen büyük bir üstatsın.

189

Şu güzel elbiseyi, altını ve gümüşü al. Padişahın nezdine gelince de has bendelerinden ve nedimlerinden olacaksın.

Elçilerin müjdesi üzerine:

190

Kuyumcu birçok mal ve elbiseyi görünce onlara kapıldı, memleketinden, çocuğundan - çocuğundan ayrıldı.

191

Şahın canına kastettiğinden haberi olmayan adamcağız, sevinçle yola çıktı.

192

Arap atına bindi ve sevinerek sürdü. Kanı bedeli olan hediye, elbise zannetti. Hikâyenin başındaki şahsiyetlerden, padişahın = ruhu; cariye = nefsi; evvelki

hekimlerin = mukallit şeyhleri; tabib-i ilahînin = mürşid-i kâmilî temsil eylemekte oldukları söylenmişti. Sonradan zuhur eden elçinin = akıl ve fehm; kuyumcunun = heva-vü heves mümessili olduklarını, şarih-i Mesnevî Şeyh İsmail Ankaravî beyan ediyor.

“Sıddıkiyet mertebesine varanlardan bile en son zail olan şey, büyüklük arzusu ve başa geçmek hevesidir” denilmiştir.

Evet. Böbürlenmek hissi ve tahakküm hevesi, insanın tabiatına öyle kök salmıştır ki onların koparılıp çıkarılması, kudret-i ilahîyenin vasıtası bulunan mürşidi-i kâmilin irşadiyla mümkün olabilir. Yoksa en aşağı bir mevkide bulunan insanlarda bile kendi dunundakilere böbürlenmek merakı vardır. İşte bunun için, Şeriat-i Muhammediye, o aciz insanlardaki böbürlenme fikrini baltalamış, bir seyyid-i Kureyşî ile bir abd-i Habeşînin hukukça müsavi olduklarını bildirmiş, teHakküm heveslisi cebbar ve zalimlerin burunlarını yerlere sürtmüş, Gassaniye hükümdarı Cebele bin Eyhem’i bir bedevinin burnuna yumruk vurduğu için, aynı yumruğun kendi burnuna inmesine mahkum etmişti.

Suriye’deki Gassan mevkiinde İslam’ın zuhurundan 400 sene evvel bir Arap hükümeti teşekkül etmiş ve Gassaniye Devleti namını almıştı. Sonra bu hükümet, Bizans hükümdarlarının tabiiyetine ve dinine girmeye mecbur oldu. 27 hükümdarından sonucu olan Cebele bin Eyhem, Hazreti Ömer zamanında Medine’ye geldi ve Müslüman oldu. Sonra Hac için Mekke’ye gitti. Kâbe’yi tavaf ederken bedevinin biri, bunun ipekli ihramına bastı. Cebele, buna hiddetlendi, bedevinin burnuna bir yumruk indirdi. Bedevi, halife Hazreti Ömer’e müracaat ve dava etti. Hazreti Faruk, Cebele’ye: “Ya hasmını razı et yahut o da senin burnuna vurup Hakkını alacaktır” dedi. Cebele: “Ben hükümdarım, o adi bir bedavidir” dediyse de, Hazreti Ömer: “Müslümanlık hukukunda bunun ehemmiyeti yoktur” buyurdu. Cebele: “Öyle ise mücadele et de, bu gece düşüneyim” dedi. Hazreti Ömer, mücadele etti. Cebele, birkaç para vermekle bedeviyi razı etmeyi kendisi için bir zül saydığı için, o gece maiyetiyle beraber kaçtı. Bizansa iltica ve orada irtidat etti. Dinden çıktı.

Hâl böyle iken, bazı gafiller, bir külah kapmak, bir mevkiye geçip birkaç kişiye kafa tutmak için can atarlar. Çoğu defa da o uğurda bir musibete uğrarlar. Hazreti Mevlâna, bu hakikati beyan için diyor ki:

193

Ey yüz türlü rıza ile candan, gönülden razı olarak sefer çıkan ve suûlkazaya doğru giden!

Su’ül Kaza: Bir musibete uğramak demektir. Malum ya, bir ecel-i müsemma, bir de

ecel-i kaza vardır. Halk arasında ecel-i müsemma: Bir insanın yatağında ölmesi, ecel-i kaza ise bir kaza neticesinde vefat etmesi diye anlaşılmıştır.

Hâlbuki ecel-i müsemma, bir kimsenin yaşayacağı müddet demektir. Ecel-i kaza ise, hükm-i ilahî mucibince hayat müddetinin bitmesi manasınadır. Hükm-ü ilahîden hariç bir şey olmadığından, her canlının hayat müddeti ve onun bitmesiyle o canlının ölmesi, ecel-i kazadır.

“Ölüm sebepleri çeşitlidir: Kimi yatağında ölür; kimini tren yahut otomobil çiğner, kimi denizde boğulur, kimi bıçakla, kimi kurşunla vurulur. Bu sebeple muhtelif olduğu halde- ölümün kendisi birdir.”

194

Kuyumcunun hayalinden, izzet, mal ve büyüklük sahibi olmak geçiyordu. Azrail ise ona: “Git bakalım, getirirsin, götürürsün” diye tariz ediyordu.

Rütbe ve mevki hevesiyle yapılmış bazı yolculuklar olur ki, o yolculuk, yolcu için cehennem olmuştur. Hırsla, büyüklük ve zenginlik arzusuyla yola çıkılır. Fakat çıkanın eceli gelmiş olduğundan ona Azrail sorar: “Git bakalım, muradına erebilir misin?” der.

195

O garip kuyumcu, yoldan gelince hekim-i ilahî onu padişahın huzuruna götürdü.

196

O Tiraz mumunu, yani cariyenin, başı ucunda yansı diye kuyumcuyu, izzet-ü ikram ile padişahın yanına götürdüler.

Tiraz: Türkistan’da bir memleket imiş ki, güzelleriyle meşhur imiş İsfahan’da da Tiraz isminde bir mahalle varmış. Tiraz’ın güzelleri meşhur olduğu için, cariyeye oraya nispet edilmiştir.

197

Şah onu görünce tazimde bulundu. Altın hazinesini ona teslim etti.

198

Ondan sonra hekim-i ilahî, padişaha dedi ki: “Ey büyük sultan! O cariyeyi bu efendiye ver.

199

Ta ki bunun visaliyle cariyeye iyileşsin, ab-ı visali onun hasret ateşini söndürsün.

200

Padişah o ay yüzüyle cariyeyi ona bağışladı ve iki hasretzedeyi birleştirdi.

201

Altı ay müddet bermurad oldular. Cariye de tamamıyla iyileşti.

Cariyenin kuyumcuya nikâh edilmesi, nefsin bir müddet için heva ve hevesine bırakılması demektir. Çünkü birdenbire konan yasak, nefsin hırsını artırır. Onun için yeni salıklar, bir müddet heva ve hevesine terkedilir de onlar, o heveslerin münasebetsiz olduğunu anlarlar ve onlardan bıkip vazgeçerler. Nitekim feth-i Mekke esnasında Resulullah s.a.v. Efendimiz, ahaliye mücade vermişti. Fakat Mekkelilerden bazıları bu mücadeye itimat etmedikleri için kaçmışlardı. Ebu Cehil oğlu İkrime Yemen'e doğru, Ümeyye bin Halef'in oğlu Safvan da Cidde'ye firar etmişti.

İkrime'yi, ailesi Ümmü Hakim gidip getirdi. O da huzur-u Peygamberide Müslüman oldu. Safvan'ı da, kabilesinden Umeyr bin Vehb gidip getirdi.

Safvan huzur-u Nebeviye girince: "Bana mücade vermişsin, doğru mu?" diye sordu. Resulullah: "Doğrudur" buyurdu. Safvan: "Öyle ise Müslüman olmak için bana iki ay mühlet ver" dedi. Hazreti Peygamber: "Dört ay muhayyersin" mücadesinde bulundu.

İşte Safvan'a verilen bu dört ay mühlet, nefsin bir müddet heva ve hevesine terk demektir. Safvan, küfür ve şirkin kötülüğünü anladı. Daha mühleti bitmedi Evvel İslam'a geldi.

202

Ondan sonra hekim, kuyumcu için bir şerbet yaptı. O da içince kızın gözü önünde erimeye, hastalanıp zayıflamaya başladı.

203

Kuyumcunun hastalık tesiriyle güzelliği kalmayınca, ona karşı cariyenin de ilgisi kalmadı.

Kuyumcunun güzelliği, görünüşte yakışıklı olmasından ibaretti. Huy ve tutum itibarıyla kendisinde hiçbir şey yoktu. Cariye ise, dışa bakıp içten gafil bulunanlardandı. Kuyumcunun dış güzelliğine tutulmuş, yüzünün biçimine, gözünün rengine meftun olmuştu. Fakat içtiği şerbet üzerine tutulduğu hastalığın tesiriyle o sathi güzellik soluverince, cariyeye nazarında onun, pejmürde bir çiçek gibi, kıymeti kalmamıştı.

Hazreti Mevlâna, münasebet dolayısıyla zahirî güzelliği karşı olan aşkların devam edemeyeceğini anlatmak için diyor ki:

204

Renk cazibesıyla husule gelen aşklar, hakiki aşk değildir, hevesten ibarettir. Öyle heveslerin sonu rüsvalığa müncet olur.

Evet. Sarışın yahut buğdaysı bir yüzün; mavi yahut siyah ve mahmur bir çift gözün, suret iptilasından kurtulamamış olanlara mühim tesiri vardır. Siyah ve yumuşak bir zülfün ihtizazı, açılmış bir goncaya benzeyen iki dudağın latif ve fitnekar avazı, oldukça temkinli kalpleri bile titretir. Lakin dudağın latif ve fitnekar avazı, oldukça temkinli kalpleri bile titretir. Lakin onlardaki bu cazibe, kendilerindeki göz aldatıcı rengin muvakkat devamı müddetinceidir. Bir arıza dolayısıyla o renk zail oldu mu, evvelce teshir etmiş olduklarını, nefret ettirmeye başlarlar. Evvelce onları görmek için can feda etmeye göze alacak derecede fedakârlık göstermek isteyenlere “Bana görünme de kime istersen görün” dedirtirler.

Böyle muvakkat bir güzelliğe âşık olanlar, sonra o vakit ki hâllerinin çılgınlık olduğunu itiraf ederler; hatta nadim ve mahcup olurlar. Demek ki renk ile başlayan sevgiler, mahcubiyetle hitam buluyormuş.

205

Keşke o kuyumcu da çirkinlik timsali olaydı da o kötü hükme uğramasaydı.

Yani mahut kuyumcunun helakine teşebbüs edilmesi, onun yüzüne bağlanan cariye'nin ilgisini gidermek içindi. O alaka ise dış güzelliğinden hasıl olmuştu. Keşke öyle güzel olacağına baştan aşağı çirkin bulunsaydı da kakkında öyle bir hüküm verilmiş ve öyle bir teşebbüs icra edilmemiş olsaydı.

206

Onun gözlerinden dere gibi kanlı yaşlar akıyordu. Çünkü yüzünün güzelliği, canının düşmanı olmuştu.

Güzelliği dolayısıyla hayatına kastedilmişti. “Her nimet sahibi hasede uğrar” hadisi muktezasınca servet gibi, saadet gibi, gençlik ve güzellik gibi nimetler dolayısıyla insan hasetten kurtulamaz. Bazen bu nimetler, sahibi hakkında korkunç bir ceza olur. Mesela Yusuf Aleyhisselamın senelerce Mısır zindanında kalmasına, Züleyha'nın sabrını tüketen güzelliğinden başka sebep yoktu. Hazreti Mevlâna bu nükteyi beyan için de diyor ki:

207

Tavus kuşunun kuyruğu ve kanadı, kendisinin düşmanı olmuş; birçok hükümdarı, kuvvet ve şevketi öldürmüştür.

208

Kuyumcu diyordu ki: Ben bir ahuyum ki göbeğimdeki miski almak için bu avcı, benim saf ve temiz kanımı döktü.

209

Ben o kır tilkisiyim ki, postumu alıp kürk yapmak için pusuya saklandılar. Beni yakalayıp başımı kestiler.

210

Ben o filim ki, dişlerimi almak için filcilerin, avcılarının vücudumda açtığı yaralar kanımı dökmüştür.

Kuyumcu, şu taslanmasında kendisini ahuya, tilkiye, file benzetiyor. Misk göbeği alınmak için ahunun; pöstekisi yüzülmek için tilkinin; dişleri kesilmek için de filin avlanıp öldürülmesini, kendi haline benzetiyordu. Ondan sonra da diyordu ki:

211

“Beni madunum için öldüren, kanımın uyumayacağını; intikamsız kalmayacağını bilmiyor mu?”

Buradaki “madun”dan maksat: Kuyumcunun aklına ve ruhuna nispetle bayağı kalan güzelliğidir denilmiştir.

Bana öyle geliyor ki, kuyumcunun madunun demekten muradı, geçici güzelliğine âşık olacak kadar idraksiz bulunan cariyedir. Daha doğrusu kendisini heva ve hevесе kaptıracak derecede himmeti aşağı olan nefs-i emmaredir.

Hazreti Mevlâna:

Midaned ki nehusbed hun-i men

mısrayla da:

Beşşirikatil bir katil

“Katili, katl ile müjdele” hadisine işaret etmiştir.

Şahsi menfaat yahut nefsanî garaz ile bir adam öldüren, diğer tabirle Allah'ın binasını yıkmaya cüret gösteren bir bedbahtın layık olduğu ceza ya hükümetin idam sehpası yahut başka bir intikam aletidir.

212

Bugün bana ise yarın onadır. Benim gibi bir adamın kanı nasıl heder olur?

Kuyumcu, diyordu ki: “Bugün beni günahsız olarak öldürüyorlar. Fakat yarın yahut öbür gün onların başına da gelecektir. Benim gibi suçsuz bir adamın mesulleri, cezasız ve intikamsız kalamaz, elbette bu hak alınacaktır.”

213

Duvarın gölgesi bir müddetçik uzasa bile, yine o gölge duvarın dibine döner.

İnsanın kat’î amelinin cezası, Allah’ın iradesiyle bir müddet gecikse bile, zamanı gelince o ceza gelir; yapanın ayaklarına dolaşır ve yakasına yapışır. Nitekim

Kur’an-ı Kerim’de: “İşte kim, zerre kadar bir hayır işlemiş ise, onun mükâfatını görecektir; kim de zerre kadar şey yapmış ise onun cezasını görecektir”(Sure Zilzal ayet 7-8) buyrulmuştur. Şayet o mükâfat ve o ceza, dünyada verilmezse, ahirette mutlaka ve mutlaka görülecektir.

214

Bu dünya; dağa, işlerimizde seslenmeye benzer. Akis o sesleri bize iade eder.

İnsan dağlık bir yerde seslenince aks-i seda husule gelir; ses, söylenen kimsenin kulağına akseder. Seslenen iyi söylemişse, işiteceği akis de iyidir; kötü söylemişse duyacağı seda da kötüdür. Dünya ise insanoğlunun yaptığı işlerin aksinden ibarettir. O işlerin mükâfat ve cezalarını işlerin nevine göre aksetirir.

Kur’an’da: “Kim iyi amel (ve hareket)de bulunursa (bu), kendi lehine, kim de kötülük ederse, bu da kendi aleyhindedir”(Sure Fussilet ayet 46) buyrulmuştur. Dünyada böyle olduğu gibi ahirette de böyledir. Cenab-ı Hakk; mealen:

“Bugün, yani, Kıyamet gününde her şahıs, dünyada kazanmış olduğuna ve yapmış olduğu işlere göre mükâfat ve ceza görecektir. Bugün zulüm yoktur. İnsanlar kıl kadar zulme uğramayacaklardır” buyuruyor.

215

Kuyumcu bunları söyledi ve hemen ölüp toprak altına girdi. Cariye de aşktan ve hastalıktan kurtuldu.

216

Çünkü ölülerin ve öleceklerin, fani olanların aşkı baki değildir. Zira ölü, bizim tarafımıza gelmez.

Ve bizim aramızda maşuk ve muteber olamaz.

217

Hayy-ü layezal olan Maşuku Hakikî'nin, yani Allah'ın aşkı, ruhta olsun, gözde olsun, her an goncadan daha ter-ü taze olarak durur.

Kuyumcunun yüzündeki pembeliğin solmasıyla, ona karşı cariyede olan aşkın zeval bulmasına benzemez. Allah'ı sevenlerin muhabbeti, hiçbir vakit pejmürde olmaz. Daima açık bir gonca gibi güzelliğini muhafaza eder.

Hazreti Mevlâna bu beyanattan sonra hem âli bir nasihat, hem de evvelce geçen "Aşk" kelimelerine kâfi ve kati bir tefsir olmak üzere buyuruyor ki:

218

O zat-ı ecelü alanın aşkını ihtiyar eyle ki, bütün enbiya ve evliya hazaratı O'nun aşk-ı feyziyle saadet ve şerefe nail olmuşlardır.

Hem de bu hususta ümitsizliği düşme.

219

Bizim için "O hakikat sultanının, yani Allah Celle Şanühunun huzuruna çıkmaya izin yoktur," deme. Kerim olanlarla iş görmek zor değildir.

Allah ise Ekrem-ül Ekremi'dir.

Fevkalade ümit ve müjde verici olan bu beyt-i şerifin, Mesnevî derslerine başlarken okunması ve dersin:

İn çünin fermud Mevlânay-ı mâ,
Kâşif-i esrarhây-i Kibriya.

İn ne mecmest û ne remlest ü ne hab,
Vahy-i Hak, vallahü a'lem bissavab.

beyitleriyle bitirilmesi Mesnevîhanlarca adettir.

Devam edecek

Mesnevî'den hikâyeler

Fil Nedir?

» Prof. Dr. Mehmet Demirci

Hintliler karanlık bir ahıra bir fil koyup o güne kadar hiç fil görmeyen insanlara onu göstermek istediler.

Fili tanımak için o yere birçok insan toplandı. Fakat filin bulunduğu yer o kadar karanlıktı ki hiçbir şey görünmüyordu. Onun için insanlar file elleriyle dokunmaya, ellerini filin orasına burasına sürmeye başladılar.

Bunlardan birisi filin hortumunu tutmuştu; dışarıya çıkınca sorduklarında "Fil kalın bir su hortumuna benzer, bir hortumdur" dedi.

Başka biri filin kulağına dokunmuştu, o da: "Fil bir yelpâzeye benziyor" dedi.

Bir başkası filin bacağına dokunmuştu: "Fil bir direğe benziyor" dedi.

Filin gövdesine dokunan ise: "Fil bir kayaya, büyük bir kütleye benziyor" dedi.

Böylece herkes filin neresine dokunduysa fili öyle ve ona göre anlattı. Her birinin anlattığı başka başkaydı. Fakat ellerinde bir ışık olsaydı, ayrılık kalmaz herkes aynı şeyi görür, aynı şeyi anlatırdı. (Mesnevî, C. III, beyit: 1259 vd.)

Açıklama

Hz. Mevlânâ ilâve eder:

"Duygu gözü ancak avuca, ancak köpüğe benzer. Avuç bütün fili birden elleyemez ki.

Denizi gören göz başka, köpüğü gören göz başka. Köpüğü bırak da denizin gözüyle bak sen!"

Özü aynı olmakla birlikte bu meşhur hikâyenin ayrıntısında bâzı farklılıklar vardır. Meselâ, burada zikrettiğimiz gibi filin karanlık bir mekâna konarak tanıtılmak istenmesi şeklinde anlatılır. Bir başka şık ise, görme özrürlü yâni âmâ kimselere dokunma yoluyla filin tarif ettirilmesi söz konusudur. Her ikisinde de konunun mahiyeti değişmemektedir.

Hikâyemiz, insanların sıkça düştüğü bir hatâyı izah için biçilmiş kaftandır. O hata; eksik, yetersiz ve parça bilgi ile meselenin bütünü hakkında hüküm verme kolaycılığına düşmektir. Dînî, sosyal ve siyâsî hemen hemen her alanda, bu yanlış tavrın örneklerine çokça rastlarız. Olaylara sâdece kendi dar penceresinden bakarak değerlendirmelerde bulunmak, hele bunun herkes tarafından kabul edilmesi gereken tek doğru görüş olduğunu savunmak yanlıştır. Böyleleri, fili sâdece kulağı veya hortumuyla târif etmeye çalışan zavallı kimselerin durumuna düşerler.

Buradan çıkacak sonuçlardan biri şudur: Bir konuda doğru hüküm verebilmek için, onun bütünü nü kavramaya çalışmalıyız. Mesela bir insan sâdece

elden ayaktan, gövdeden ibaret değildir. Onun bir de mânevî yönü, yâni bir bedeni bir de ruhu vardır. Sadece bedene veya sâdece ruha bakarsak, insanı eksik tanımlamış oluruz.

Dini konularda bu eksik ve parçacı bakışın zararları daha belirgin olarak görülür. İslam dini; Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber'in sünneti ve hadisleri, bunların her ikisinin zâhiri ve bâtınıyla bir bütündür. Dînin özünü, Kur'an'ın kühnünü kavramak bu konularda yeterli bilgi ve kavrayışa sâhip olmakla mümkündür.

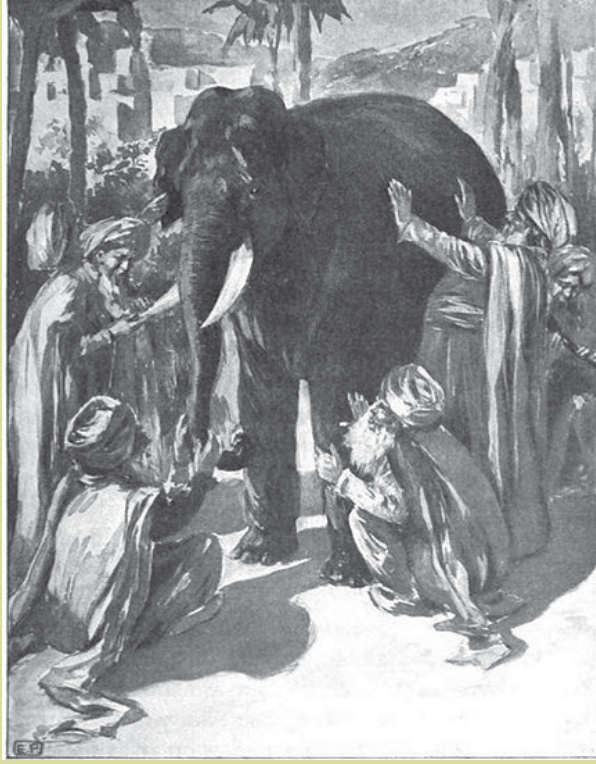
Bu bakış açısı dini çok zorlaştırmaz mı, anlaşılması hayli güç konuma yerleştirmez mi? Hani söz sırasında Müslümanlığın çok sâde ve kolay olduğunu söyler dururuz.

Evet İslâmiyet gerçekten kolaydır, özü de sâde ve basittir. Ama ayrıntıya girince ihtilaflar çıkar. Mezheplerin varlığı bir gerçektir. Özellikle, din konusunda topluma yol gösterici durumdaki kimselerin, bütünü görebilecek bir bilgi ve kavrayışa sâhip olması gerekir.

Ayrıca bu kimselerin tekelci ve ısrarcı olmamaları beklenir. Evet filin büyük bir kulağı vardır, ama fil kulaktan ibaret değildir. Onun daha büyük bir gövdesi, bacakları ve hortumu da bulunmaktadır.

Mesela dinde sevgi, şefkat ve merhamet çok önemlidir. Aynı zamanda adâlet ve hakkaniyete de dikkat etmek gerekir. Aşırı sevgi adâletsizliğe yol açmamalıdır. Cömertlik iyidir, ama israf etmemelidir. Tutumlu olmak makbuldür, ama bunu cimrilik çizgisine vardırmmamalıdır. Bir insan olarak herkese iyi ve insanca davranmakla görevliyiz. Ama göz baka baka bize, vatanımıza, kültürümüze düşmanlık yapanı hoş göremeyiz. Mehmet Akif öyle der:

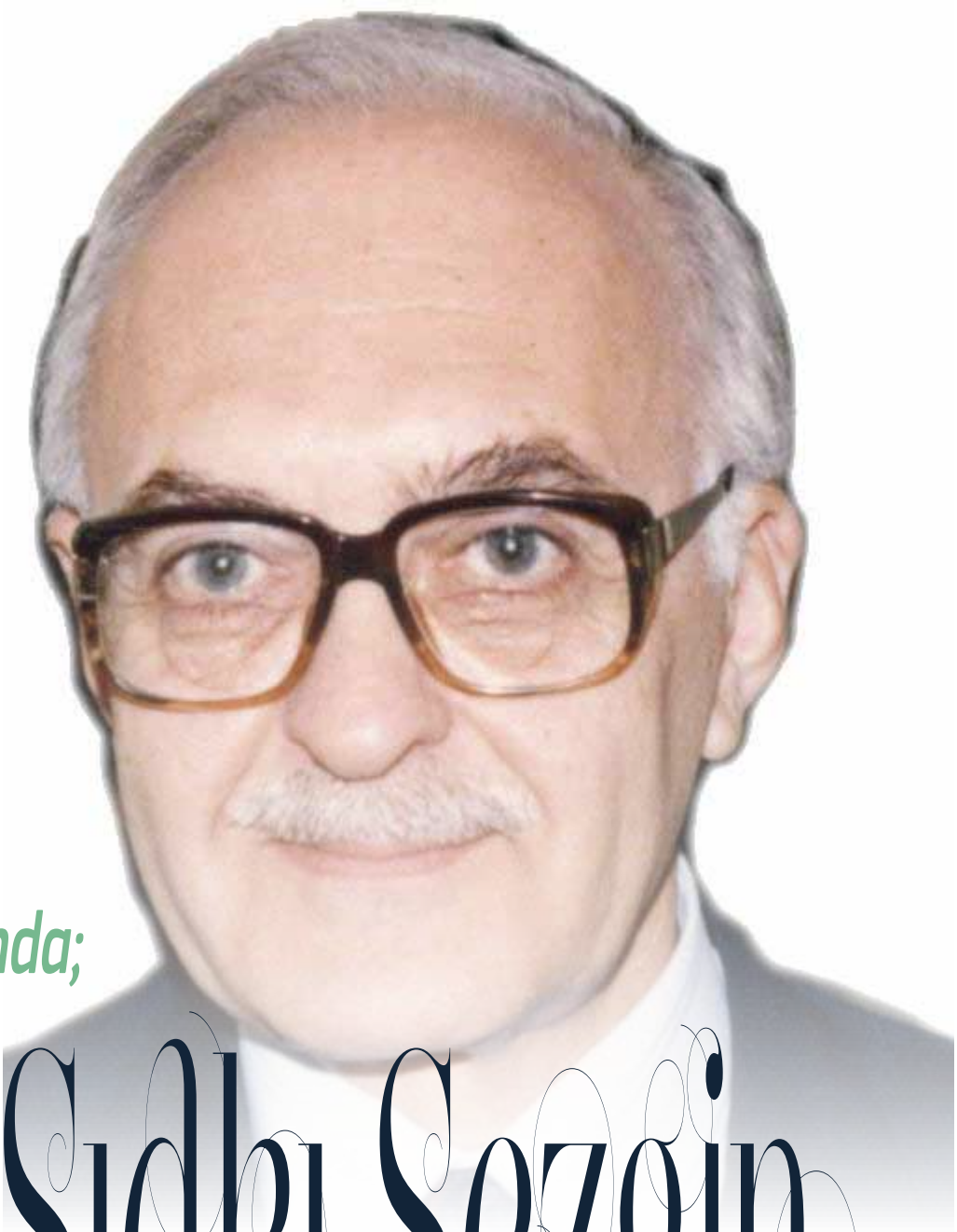
"Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum!"

Tevazu, alçak gönüllü olmak olgun Müslümanın niteliğidir. Bu onun kişisiz olması demek değildir. Zira vakar ve izzet de iyi Müslümanın vasfıdır. İşte bunlar arasında dengeyi kurabilenler, filin bütünü görebilenlerdir.

Hız. Mevlâna hikâyesinin sonunda bir deniz ve köpük misali verir: "Denizi gören göz başka, köpüğü gören göz başka" der. Tasavvuf düşüncesinde bu sembol çok kullanılır. Allah'ın zatına nisbetle kâinat, denize nisbetle dalga ve köpük mesabesindedir. Asıl olan denizdir. Dalga ve köpük O'nun bir tezahür ve tecellîsidir. Deniz kabarıp coştığı zaman dalgaların ve köpüklerin önünde durulmaz. Ama onlar bağımsız bir varlığa sâhip değildir, sâdece denizin bir görüntüsünden ibarettirler.

Deniz olmasa dalga ve köpük diye bir şey kat'iyen olamaz. Onun için asl'a, denize bakmalı ve ona iltibar etmelidir. Eşyaya, kâinata, bin bir hâdisâta bakarken onlara takılıp kalmamalıdır. Onlar bizi fazla oyalamamalı, asıl sahibi, gerçek varlığı görmeliyiz.

Vefâtının 14. Yılında;

Bekir Sıdkı Sezgin

Büyük sanatkar Bekir Sıtkı Sezgin, 1 Temmuz 1936 tarihinde İstanbul'un Şehremini semtinde doğdu. Babası Hafız Hüseyin Efendi (1899-1969), annesi Feride Hanım'dır. 1942 yılında ilk öğretime başladı, lisede okurken babasının teşviki ile başarılı bir sınav vererek, İstanbul belediye Konservatuarı'na giren Bekir Sıtkı Sezgin, buradan mezun oldu. 1956 yılında Denizli'de vatani görevini tamamladıktan sonra 1958 yılında İzmir'e yerleşti.

1959 yılında İzmir Radyosu'nun sınavını kazanarak "yetişmiş sanatkar" olarak göreve başladı. Aynı yıl içinde solist, bir diğer sınavla da "Birinci sınıf ses sanatkarı"

ünvanını aldı. 1967 yılından itibaren aynı kuruluşta stajyer sanatkarlara öğretmenlik yaptı. 1973 yılında İzmir Radyosu'nda "Klasik Koro Şefi" oldu. 1976 yılında da İstanbul Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Öğretim Üyeliği'ne getirildi. Aynı tarihlerden başlayarak İstanbul Radyosu ses sanatkarlığını, Küçük Koro Şefliği'ni ve TRT Merkez Denetleme Kurulu üyeliği'ni birlikte yürüttü. 1980 yılında TRT'den emekli oldu ve konservatuardaki görevinden ayrıldı. 1971 - 1983 yılları arasında çeşitli Avrupa ülkelerinde dini ve dindışı musikimizle ilgili konserler verdi. 1985 yılında özel bir anlaşma ile İ. T. Ü. Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda öğretim üyeliğine başladı.

Bekir Sıtkı Sezgin, musiki ve din kültürü yüksek bir aileye mensuptur. Sesi çok güzel olan babası Hafız Hüseyin Efendi, Hafız Hasan Akkuş, Fatih Camii imamı Ahmed Rasim Efendi (Filibeli Arap Hafız), Hafız Ahmed Efendi, Hafız Sadettin Efendi'lerden musiki dersleri alarak müziğe başlamıştır. 1946 - 1948 yılları arasında İzmir'deki teyzesinin yanına gittiği zamanlarda Hisar Camii'nde Rakım Elkutlu ile tanışır ve onun eserlerini kendisinden öğrenir. Bekir Sıtkı Sezgin'in annesi Feride Hanım'ın da sesi güzeldi ve ud çalardı. Anneannesinden din dışı eserler meşk eden Bekir Sıtkı

Sezgin'in güzel sesini ve yeteneğini ilk kez babası fark etmişti. Çok küçük deneyecek yaşlarda , henüz 3 - 4 yaşlarında sokakta babası ile dolaşırken, babasını evlerinin yakınında bulunan kahveye sürükler, gramofonun yanına oturur ve saatlerce plak dinlerdi. Üç buçuk yaşında "Hıfz"a başlayan Bekir Sıtkı Sezgin "Hıfz"ı beş yaşında tamamladı. Ortaokulun son sınıflarına kadar özel musiki eğitimi aldı ve dini musikimizin her formuna ait eserler meşk etti, az çok bilgi sahibi oldu. Bu dersler babası tarafından yeterli bulunmadı ve mevlidhan Hafız Mecid Sesigür, Laleli Camii Başmüezzini Hafız Numan, Nuruosmaniye Camii İmamı Hafız Hasan Efendi'den na't, mevlid, Ezan, talim, mahrec-i huruf dersleri aldırttı ve ardından "Bu zamana kadar musikiyi sana pratik olarak öğrettik. Şimdi ilmi yönden öğrenim görmenin zamanı gelmiştir. "Hadi bakalım ! Konservatuar imtihanına gir, muhakkak en iyi derece ile kazanacaksın" diyen babasının sözleri onun sınava girmesini ve başarılı olarak kazanmasını sağlamıştır.

Bekir Sıtkı Sezgin, babası için bu sebeple, "Hasılı babam, benim hem sebebi hayatım, hem öğretmenim, hem mürebbitim, hem de arkadaşım olmuştur" demiştir. Dersler devam ettiği sürede anneannesinden de din dışı eserler öğreniyordu. Toplum içinde ilk musiki icrası denemesini dokuz yaşında iken "Tevhid Bahri"ni okuyarak yapan B. Sıtkı Sezgin, aile ve dost meclislerinde bildiği eserleri okuyarak takdir edilirdi. Konservatuar süresince öğrendiği eserlerin çoğunu din dışı eserler oluşturuyordu. 1959 yılından sonra İzmir'de Zakirbaşı İlhami, Manisalı Hafız Ahmed, Mübaşir Kemal, Hafız İsmail Efendi'den bilmediği klasik eserleri, tevşih, durak, tavir ve üslup öğrenen büyük üstad, bütün bu titiz derslerin ve uğraşların sonucunda usta bir ses icracısı olarak kendisine üstün bir zemin hazırladı.

Bekir Sıtkı Sezgin, 1964 yılında İzmir'de evlendi. 1965 yılında H. Kudsi, 1967 yılında H. Siyami, 1969 yılında da F. Hümeysra adlı çocukları dünyaya geldi. Bekir Sıtkı Sezgin, 10 Eylül 1996 tarihinde vefat ederek hakkın rahmetine kavuştu.

Üstad musiki öğrenmek ve öğretmek konusunda şunları belirtiyor;". . . Eğer insan en iyi ses ustalarını, en iyi yorumcu ve icracıları dinler ve onlara hizmet ederse, ancak o zaman Türk Musikisi'nin makamlarla ilgili yapısını ve perdelerini iyi anlayıp kavrayabilir. Yoksa öğrencilere falan dördü ile falan beşli birleştiği zaman şu makam olur deyip, o diziye iki portelik bir temrin içinde terennüm etmekle musiki öğrenilemiyor ve öğretilmiyor. Böyle olunca mekanik bir musiki öğretimi verilmiş olur ki, onda da ruh yoktur, ruhsuz da musiki olmaz. "

Olağanüstü bir ses ve hançere güzelliğine sahip olan, kendisine yetecek kadar tanbur çalan Bekir Sıtkı Sezgin'in dini ve din dışı olmak üzere birçok ilahi, durak, beste, ağır semai, yürük semai, şarkıları vardır. Üstadın eserlerinde günümüzün zevk anlayışına cevap verme endişesinden çok sanatkar bir ruhun titizliği hissedilir. Dokuz yaşından bu yana ömrü hayatında musikimizin içinde yoğrulan sanatkar;"Bütün bunlar hayatımı doldurmaya kafi geldi ve başka bir işle iştigal etmeme esasen fırsat vermedi. Yani kısaca söylemek gerekirse hayatımı yalnız musikiye vakfettim. Şu gerçeği de önemle belirtmek isterim ki, küçük yaşında başlayıp hayatımı yalnız musikiye vakfetmiş olan ben, henüz hiçbir şey öğrenmediğimin farkındayım. "demiştir. Ömrü boyunca bildiklerini yetiştirdiği öğrencilerine öğretmeye çalışmıştır ve sayısız sanatkar yetiştirmiştir.

Ankaravî Dede'den hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî erkânı İlmin Yüceliği Taklîdîn Kötülüğü

Tercüme: “Ey Ebû-d-Derdâ! Kıyamet gününde sana âlîm mi yoksa câhil mi oldun? Denildiğinde, ne diyeceksin. Şayet âlîm oldum dersen, sana âlîmi olduğun şeylerde amel işledin mi? diye sorulur. Şayet sen cahil oldum dersen, öğrenmeyip de cahil olmana özrün var mıdır? denilir.”¹

Şerh: Cahil kalmak bir özür değildir. İlim tahsil etmeyi terk edenler kurtuluşa eremezler. “Önce ilim sonra amel” buyurdıkları üzere öncelikle âlîm olan bir üstattan ilim tahsil etmek, sonrasında ise bu ilim ile amel etmek gerektir. Hz. Mevlâna (k.s.) bizler için yüce bir kitap ve latif bir kelim nazm edip, onun hakkında, “Dostlarımız için bir nur, yolumuzdan gidenler için de bir hazinedir”

deyip, daha sonra göçüp gitmiştir. Mesnevî-i Şerif’in bir çok yerinde Mesnevî’nin okunmasına, yazılmasına ve dinlenilmesine dair bir çok tembihler vardır. Nitekim Hazret-i Sultan Veled (k.s) kendi Mesnevî’leri hakkında İbtidânâme’lerinin sonunda bu konuya uygun mezkur anlamları destekleyen bir çok beyit söylemişlerdir. Beyitler;

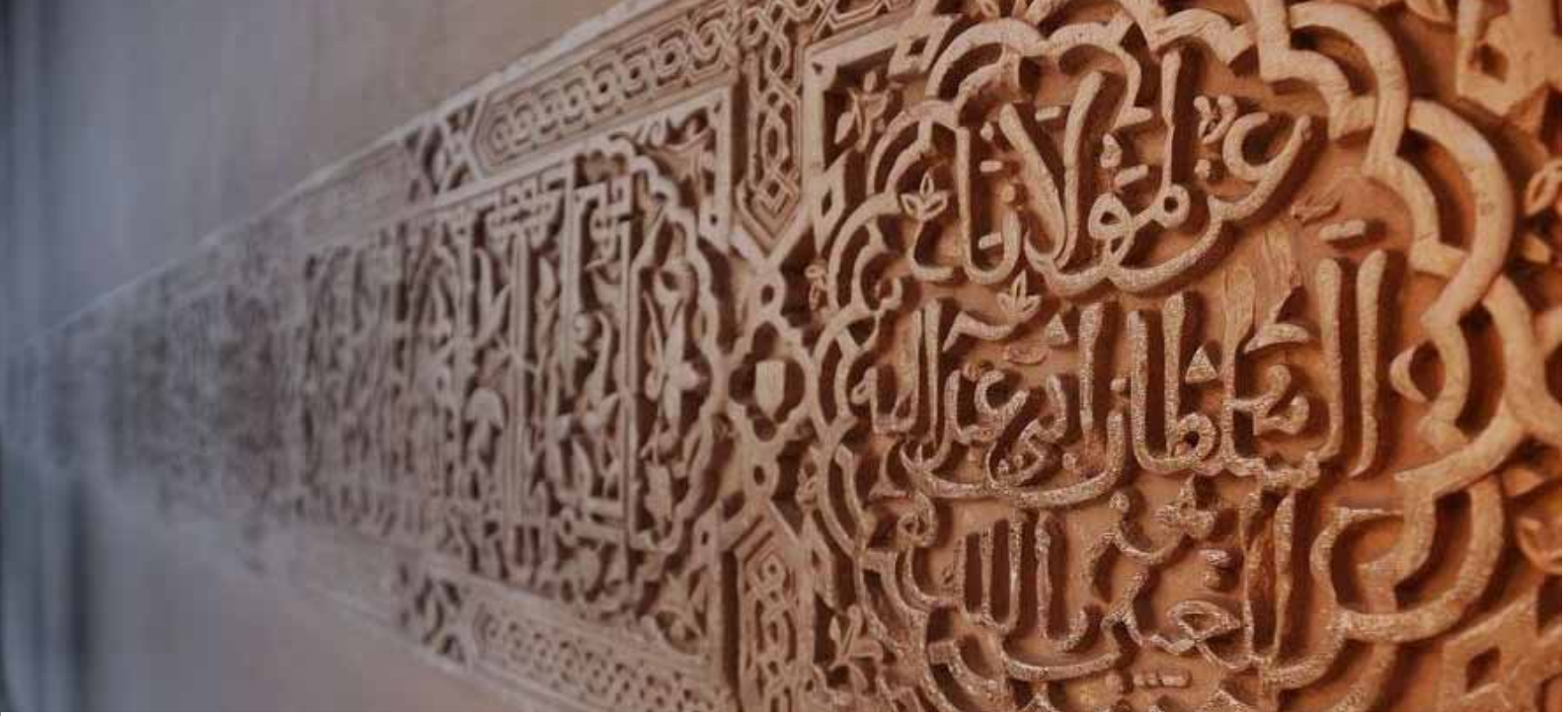
Kimin bu kitapla ünsiyeti yoksa, bil ki o, iki alemle de havyandır.

Eşekliğinden bana heves etmez de, bu anlamlardan uzak kalır, mahrum olur.

Bir hayvandır ki, ota düşkündür; sonunda da ot gibi telef, gider.

¹ Hâris b. Ebû Üsâme, Müsnedü'l- Hâris, II, 1004; Deylemî, el-Firdevs, III, 293.

*Pislik gibi nefret edilir ondan; temiz kişiler katında
tiksinilen bir kişidir o.
Sonunda köpekcesine ölür; eşek gibi balçığa kakılır-
kalır.*

*İsterse kardeş olsun, oğul olsun, değil mi ki bu aşka
düşmemiş.*

*Bence şeytan gibidir onlar, gazelle ugramışlardır; ayıplı
eşek gibi hordur, sürülmüşlerdir onlar.*

*Benden nasipleri lânettir; ölümleri en iyi nimettir
bence.*

*Benim yakınım, benim gibi olandır; nimetler, keremler
sahibine kavuşmak isteyendir.*

*Onun ünsiyeti, kendisiyle değil, Tanrıyladır; onun gözü
kendinde değil, Tanrı'ya kavuşmaktadır.*²

Gerçek şudur ki Mesnevî-i Şerif kitabını iyi bir şekilde bilen cehalet ve gafletten kurtulur. Mesnevî'nin muhtevasıyla amel eden kimse, Rabbanî âlimler ve Hak müşidler mertebesine erer. Ancak Mesnevî'yi şuurlu bir biçimde bilmek, sâdece şerhler vasıtasıyla mümkün değildir. Müşidi olmayan bir kimsenin de Mesnevî'den bildiğiyle amel etmesi bir netice vermez. Mesnevî'nin kâmil bir üstattan öğrenilmesi ve bir müşidin Mesnevî hakkında buyurdıkları üzere amel edilmesi gerekir. O zaman kişi, Mesnevî'den bir ilim sahibi olur; peygamberler ve velilerin ulaştıkları mertebe ve menzillere erer. Bu tarikatte süluk edenlerin, Mesnevî'deki ilmî ya şerhlerle, ya bir kimseden okumakla ya da okuma-yazma bilmiyor iseler yani ümmî iseler, Beyt:

*Akıl sahiplerinin aklının yetmeyeceği ilmi,
Allah erlerinin ağızlarından kalbinizle alınız,*

sözünün gereğince, rical mertebesinde olan azizlerin ağızlarından dinlemekle almaları gerekir. Böylece cahil ve gafil kalmasınlar. Tarikattaki sülukları onun bunun sözüne binaen olmasın. Zira tarikatta engeller pek çoktur. Ayrıca taklîd ve kendilerine şeyh ve müşid kabul ettirip, evliya sözleri söyleyen bir çok düzme kişi vardır.

Beyit:

*Muhakkikle mukallit arasında çok fark vardır. Bu Davut
gibidir, öbürü ses gibi!*³

*Onlar körlüklerinden aralarında uçsuz bucaksız bir fark
olduğunu bilmediler.*⁴

Taklit, bir kimsenin başka bir kimseye tabi olmasından ibarettir. Mukallid olan kimse, tabi olduğu kimsenin söylediğinin ve işlediğinin hakikatine dair bir delile bakmaksızın ve düşünüp taşınmaksızın inanır. Sanki mukallid, başkasının söz ve fiilini, hakikatlerini bilmeksizin can boğazına kolye gibi takmıştır. Öyleyse bir kimsenin söz ve davranışlarının gerçekten ne olduğunu bilmesi için ilim tahsil etmesi gerekir. Eğer mukallid bir dalalet ehline tabi olsa, kıyamet gününde onun dalalet ve fesadı ortaya çıktığında, ben onun dalalet ve fesadını bilmiyordum, yoksa ona uymazdım, diye özür beyan etse, bu özür kabul olunmaz. Aksine ona Hakkı batıldan, hidayet ehlini dalalet ehlinde, hayrı şerden ayırmak için, niçin ilim tahsil etmedin ve Hakk'ı arayanı bilmedin, diye serzenişte bulunulur. Dünyada ilimsiz ve yakînî bilgiye sahip olmayanlar karanlığa, gam ve kadere ve acılara müptela olurlar. Cehâletten ve şüpheden Allah'a sığınırız.

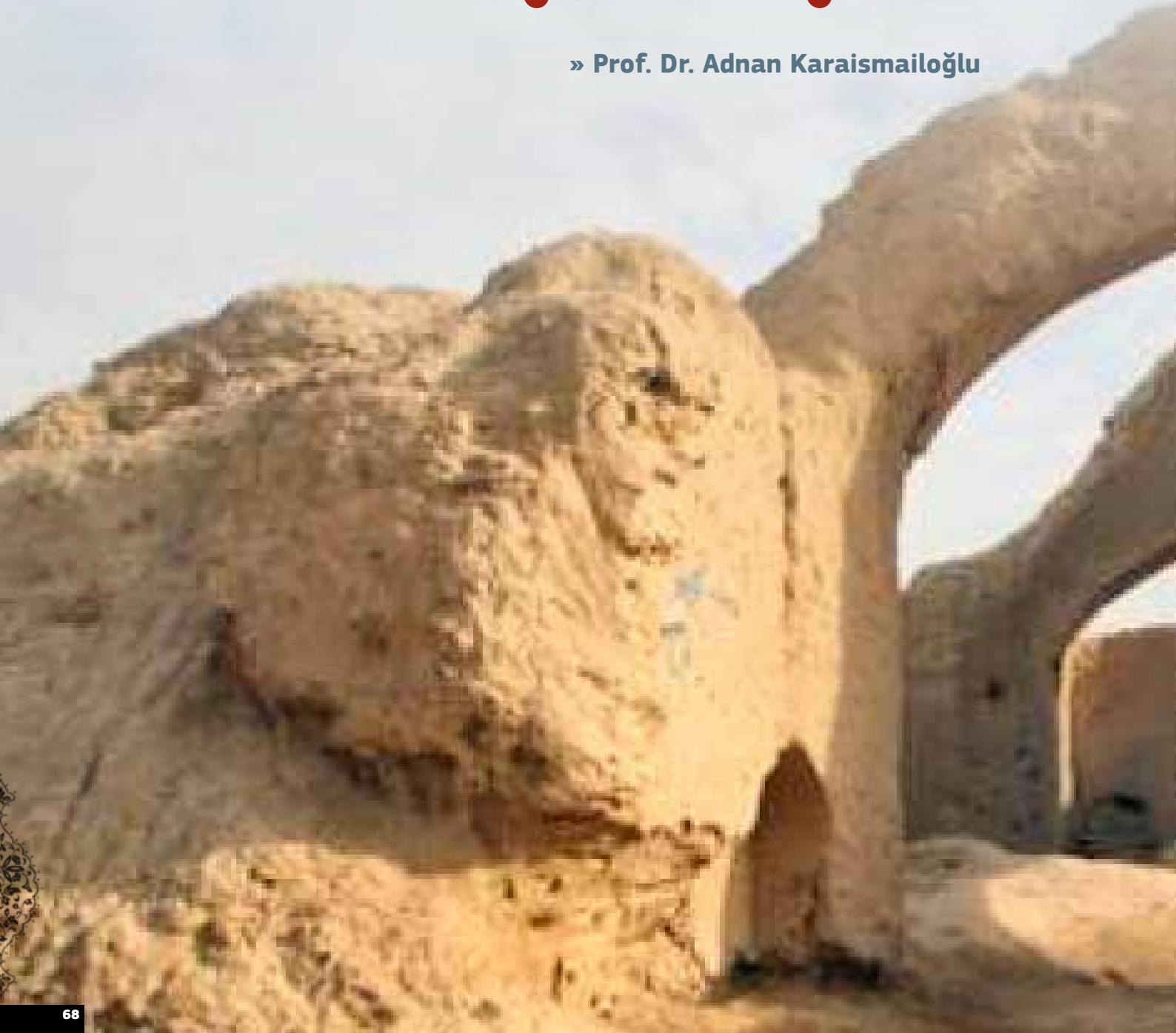
² Sultan Veled, İbtidâ-Nâme, 493

³ Mevlâna, Mesnevî, II, 38.

⁴ Mevlâna, , Mesnevî, I, 22.

Beth'den Konya'ya

» Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Bugünkü sınırlara göre önemli merkezlerini Türkmenistan'daki Merv, İran'daki Nişabur ve Afganistan'daki Herat ve Belh şehirlerinin oluşturduğu Horasan bölgesini Anadolu'ya bağlayan güçlü halkalardan biri, Mevlânâ ailesi olmuştur. Bu halkalar sayesinde Horasan Anadolu'ya, Anadolu da dünyaya açılma talihine erişmiştir. Anadolu'nun bu sayede gerçekleşen yeni kimlik kazanma dönemine hâkim olan ve Mevlânâ ile özdeşleşen düşünceyi vuslat, muhabbet ve merhamet kavramları temsil etmektedir, diyebiliriz.

Mevlânâ'nın ataları, XIII. asrın başlarında bugün Afganistan'ın kuzeyinde ve Özbekistan sınırına yakın bir bölgede bulunan Belh şehrinde ikamet etmekteydi. Bu şehir, İslâm öncesine yakın asırlardan itibaren Türklerin hâkimiyetinde bulunmuş, Gaznelilerin ve Selçukluların idaresinde önemli ilim merkezlerinden birisi hâline gelmişti. Şehir, Mevlânâ'nın doğduğu yıllarda Hârezmşâhların hâkimiyetinde idi.

Mevlânâ ve çevresiyle ilgili, kendi eserleri dışındaki

ilk başvuru kaynakları, oğlu Sultan Veled'in 1291 yılında kaleme aldığı İbtidânâme adını da taşıyan Veled-nâme,¹ kırk yıl kadar Mevlânâ'ya hizmet etmiş olan Sipehsâlâr Ferîdûn b. Ahmed'in 1300'lü yılların başında yazdığı Risâle² ve Ahmed Eflâkî'nin 1353'te tamamladığı Menâkibu'l-ârifîn'dir.³ Sultan Veled'in eseri, her iki eser için de kaynak olurken; ayrıca Eflâkî, Sipehsâlâr'ın Risâle'sinin önemli bölümünü kendi eserine aktarmıştır. Bunlardan İbtidânâme'deki bilgiler, sağlıklı olmakla birlikte bütün hususları aydınlatmaya kâfi gelmemektedir. Sipehsâlâr'ın ve Eflâkî'nin eserlerinde menkıbelerin arasına serpiştirilen bilgiler ise, eksik veya yanlış değerlendirmelere yol açabilmektedir.

¹ Veled-nâme, nşr. Celâleddîn-i Hümâî, Tahran, 1315 hş.; Aynı eserin diğer adıyla çevirisi: İbtidâ-nâme, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara, 1976.

² "Zindegî-nâme-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî" adıyla nşr. Sa'îd-i Nefîsî, Tahran, 1325 hş.; Türkçeye çevirisi: Mevlânâ ve Etrafındakiler, trc. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977.

³ el-Eflâkî, Şemseddin Ahmed, Menâkibu'l-ârifîn, nşr. Tahsin Yazıcı, I-II, Ankara, 1976-1980; Türkçeye çevirisi: Ariflerin Menkıbeleri, I-II, trc. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1986-1987.

Mevlânâ'nın Ailesi

Hız. Mevlânâ'nın babası, Hüseyin oğlu Sultânü'l-ülemâ Bahâeddin Muhammed, Belh şehrinde âlim ve arifleriyle meşhur bir ailedendi ve büyük bir üne sahipti. Mevlânâ'nın soyca anneannesi tarafından ünlü Hanefî fakîhlerinden Şemsü'l-eimme Muhammed-i Serahsî'ye (ö.1097) bağlı bulunduğu, ⁴ babaannesiyle Hârezmşahlardan olduğu ve baba tarafından Hız. Ebû Bekir'e ulaştığı yönündeki bilgiler, birçok eserde yer almasına rağmen, kendilerinin ve Sultan Veled'in eserlerinde bulunmamaktadır. ⁵ Ancak bu bilgiler, hiç olmazsa, aileye sahip olduğu değerler nedeniyle duyulan hürmet ve sevginin büyüklüğüne delil olarak görülmelidir.

Mevlânâ'nın babası Mevlânâ-yi Buzurg (Büyük Mevlânâ) Bahâeddin Veled'in, hanımı Mümine Hatun'dan, iki oğlu ve bir kızı dünyaya geldi. Büyük oğlu'nun adı Alâaddin Muhammed'di. Kızı Fatıma Hatun, Belh'ten ayrıldıklarında evli olduğu için burada kaldı.

Dünyaya ün salan oğlu Mevlânâ Celâledin Muhammed'in ise üç oğlu ve bir kızı oldu. Büyük oğlu Bahâeddin Muhammed'in (Sultan Veled) ve ondan bir veya iki yaş küçük oğlu Alâaddin Muhammed'in anneleri, Semerkantlı Şerefeddin'in kızı olan Gevher Hatun'dur. Diğer oğlu Muzafferüddin Emîr Âlim ve kızı Melike Hatun'un anneleri ise, Gevher Hatun'un vefatından sonra evlendiği Konyalı Kira Hatun'dur.

Mevlânâ'nın büyük oğlu ve sadık halefi Sultan Veled'in, Şeyh Selahaddin-i Zerkûb'un kızı olan Fatıma Hatun'dan bir oğlu ve iki kızı vardı: Celâleddin Emîr Ârif Çelebi ile Mutahhara Hatun (Âbide) ve Şeref Hatun (Ârife). Ayrıca iki hanımlığından Nusret Hatun'dan Çelebi Şemseddin Emîr Âbid, Sümbüle Hatun'dan Çelebi Selâhaddin Emîr Zâhid ve Çelebi Hüsâmeddin Emîr Vâcid isimli oğulları dünyaya geldi. ⁶

⁴ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 50-51 (Önsöz), 126, 243. Sultânü'l-ülemâ, Şemsü'l-eimme'nin torunuyla, belki de daha doğru olarak torununun kızıyla evli olabilir. Bkz. Gölpinarlı, Abdülbâki, Mevlânâ Celâleddin, İstanbul, 1985, s. 38.

⁵ Mevlânâ'nın Hız. Ebû Bekir'in soyundan geldiğini göstermek amacıyla adına eklenen "el-Bekrî (Bekr'e mensup)" mensubiyet sıfatı, başta Sipehsâlâr'ın Risâle'si ve Menâkibu'l-ârifin olmak üzere kaynaklarda ısrarla kaydedilmektedir. Ancak bu mensubiyetten Mevlânâ'nın ve babasının eserlerinde bahsedilmemesi, en güvenilir Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr yazmalarında ve nihayet türbelerinin kitâbelerinde de bu duruma işaret eden bir kayıt bulunmaması dikkat çekicidir. Sultan Veled'in, Veled-nâme'sinin, Celâleddin Hü mâî tarafından yayınlanan Farsça metninde bu mensubiyeti ifade eden beytin, eski ve itibar edilmesi gereken yazmalarda bulunmadığını ise Gölpinarlı ortaya koymuştur. Bkz. Gölpinarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 35-38.

⁶ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, II, 250-251; krş. C. Humâî, Veled-nâme

Mevlânâ'nın Doğumu, Adı ve Lâkapları

Mevlânâ, Belh'te 30 Eylül 1207 (6 Rebiülevvel 604) tarihinde dünyaya gelmiştir. ⁷ Mevlânâ'nın adı Muhammed'dir. Bütün kayıtlara göre babası da aynı adı taşımıştır. Başta kendisi Mesnevî'nin mukaddimesinde kaydettiği üzere adı, ihtilafsız olarak bu şekildedir. Meselâ Ankaralı İsmail Efendi (ö.1631) "Hazret-i Mevlânâ'nın ism-i şerîfleri Muhammed ve lâkapları Celâleddin'dir. Babalarının isimleri dahi Muhammed ve lâkapları Bahâeddin'dir" demektedir. ⁸ Dedesi Hüseyin'in lâkabı da Celâleddin'dir. ⁹

İslâm dünyasında hürmet belirtmek için önemli kişilerin isimlerinin önünde kullanılan "efendimiz" anlamındaki Mevlânâ lâkabı, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed'le birlikte özel bir isme dönüştü. ¹⁰ Hüdâvendigâr, Hünkâr, Hazret-i Mevlânâ, Mevlevî, Şeyh, Mollâ-yı Rûmî, Rûmî ve Hazret-i Pîr lâkap ve unvanları da Mevlânâ için kullanılmıştır. "Hazret-i Mevlânâ" ve "Hazret-i Pîr" saygı hitapları, Mevlevî çevrelerinde ve Anadolu'da daha çok tercih edilmiştir. Bugün İran ve Pakistan'da "Mevlevî", Batı'da "Rûmî" lakapları, onu anmak için öncelikle kullanılmaktadır. Doğduğu şehre nispetle Belhî (Belhli) sıfatı, bilhassa ilk kaynaklarda babası ve kendisinin adlarının yanında yer almaktadır. Mevlânâ çocukluk döneminin dışındaki yıllarının hemen tamamını, önceki asırlardaki isimlendirmeye "Diyâr-ı Rûm'da geçirdiği ve bu bölgedeki Konya'yı vatan edindiği için "Rûmî" (Rum ülkesinden; Anadolulu) sıfatıyla anılmıştır. Bunların yanı sıra vatan edindiği şehre işaret etmek üzere XIII. asırdan itibaren Konevî (Konyalı) sıfatı da adıyla birlikte birçok eserde yer almıştır.

Önsözü, s. 4-6.

⁷ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 125; Sadece yıl olarak, Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafındakiler, s. 33. Bu tarihten beş on sene daha önce doğmuş olması gerektiği şeklindeki Gölpinarlı'nın görüşü pek uygun görülmemiştir. Bu görüşü için bkz. Mevlânâ Celâleddin, s. 44; Mevlânâ Şems-i Tebrîzî ile altmış iki yaşında buluştu, Şarkiyât Mecmuası, Sayı III, 1959, s.156-161.

⁸ İsmâil-i Ankaravî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, I-VI, İstanbul, 1289/ 1841, II, 12.

⁹ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 91.

¹⁰ Kadî Necmeddîn-i Taştî'nin dilinden aktarılan şu bilgiler, bunun en eski kaydı olsa gerektir: "Bütün dünyada üç şey geneldi. Hazret-i Mevlânâ'ya mensup olunca özelleşti ve önde gelen kişiler, bunu güzel karşıladılar. Birincisi, Mesnevî kitabıdır. Her iki mısraa, mesnevî denilirdi. Şimdi mesnevî adı söylenince akıl, düşünmeksizin Mevlânâ'nın Mesnevî'si olduğuna karar veriyor. İkincisi, bütün âlimlere mevlânâ denilir. Şimdi mevlânâ adı söylenince Hazret-i Mevlânâ anlaşıyor. Üçüncüsü, her kabre türbe denilirdi. Artık türbe denilince, türbe söylenince türbe olan Mevlânâ'nın istirahatgahı anlaşıyor" Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, II, 50.

Ailenin Belh'ten Ayrılışı

Mevlânâ çocukluk veya ilk gençlik yıllarında iken; babası Bahâeddin Veled Belh şehrinden ayrılmayı gerekli gördü. Bu yıllarda Belh'de siyasî istikrar bozulmuştu. Şehir 1198'de Gûrlular'ın, 1206'da Hârezmşahlar'ın eline geçmiş ve Moğol tehlikesi de baş göstermişti. Her hâlükârda Moğolların istilasından önce ailesini buradan uzaklaştıran Bahâeddin Veled'in gerekçeleri açık olarak kaynaklara yansımamıştır. Ancak onun bu coğrafyadaki siyasî gelişmelerle birlikte, fikirlerini Ma'ârif isimli eserinde tenkit ettiği ünlü bilgin Fahreddîn-i Râzî'nin (ö.1209) ve onun görüşlerine itibar eden Hârezmşâh Muhammed'in (ö.1220) manen ve madden mevcut etkinliğinden rahatsızlık duymuş olması mümkündür.¹¹

Belh şehrinden ayrılırken Mevlânâ'nın 5, kardeşi Muhammed Alâaddin'nin 7 yaşında olduğu belirtilmektedir.¹² Bu bilgiden hareketle bazı eserlerde ailenin Belh'ten ayrılış tarihi olarak 1212 veya 1213 (609 veya 610) yılı gösterilmektedir.¹³

Belh'ten 1219 (616) yılı hududunda ayrılmış olmaları daha makul görülmektedir. Çünkü Sultan Veled,

kafilenin göç yolu üzerinde bulunan Bağdat'tan ayrılmak üzereyken; Belh şehrinin Moğollar tarafından istila edildiği haberinin buraya ulaştığını, söylemektedir.¹⁴ Bu istila tarihi de 1220 (617) yılıdır.

Hacc etmek niyetiyle hareket eden kabile, Nişâbûr ve Bağdat'a uğrayarak Hicaz'da Hac vazifelerini yerine getirerek Şam üzerinden Anadolu'ya intikal etti. Ahmed-i Eflâkî'ye göre Şam'dan Malatya'ya, sonra Erzincan'a, buradan dört yıl kaldıkları yakındaki Erzincan Akşehir'ine ve daha sonra yedi yıl veya daha fazla ikamet ettikleri Lârende'ye (Karaman) vardı.¹⁵ Sipehsâlâr'a göre Hicaz'dan Şam'a, buradan Erzincan'a ve hemen Erzincan'a bağlı Akşehir'e vardı, kışı burada geçirdi ve daha sonra Konya'ya ulaştı.¹⁶ Sipehsâlâr ise, ailenin Malatya'ya uğradığından söz etmediği gibi, ailenin Erzincan Akşehir'indeki dört yıllık ikametini de bir yıl göstermekte ve Lârende'deki yıllara değinmeden Konya'ya vardıklarını anlatmaktadır.

Bahâeddin Veled, on yedi yaşındaki¹⁷ Mevlânâ'yı Karaman'da 1225 yılında kafilenin üyelerinden Semerkantlı Lala Şerefeddîn'in kerimesi Gevher Hatun'la evlendirdi. Bu evliliğin akabinde 1226 (623)'da Sultan

¹¹ Bahâeddin Veled'in, Belh'ten ayrılmak üzereyken verdiği vaazda, Sultan Alâaddin Hârezmşâh'la birlikte Fahreddîn-i Râzî'nin bulunduğu hakkındaki rivayeti (Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 34) doğrulayan bir belge yoktur. Çünkü Fahreddîn-i Râzî'nin ölüm tarihi (606/1209), bu hadiseden önceye rastlar.

¹² Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 95.

¹³ Ayrıca bu göç için 618 (1221) yılı da zikredilmektedir. Bkz. Gölpinarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 42.

¹⁴ Sultan Veled, Velednâme, s. 40 (Önsöz), Metin, 191; krş. Çeviri İbtidâ-nâme, s. 251/ beyit 4186-4187; Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 98. Değerlendirme için bkz. Helmuth Ritter, Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Etrafındakiler, Türkiye Mecmuası, C. VII-VIII, s. 268-281, İstanbul, 1942, s. 270.

¹⁵ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 99-101.

¹⁶ Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafındakiler, s. 22-23.

¹⁷ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 112.

İnsanda iki büyük nişan vardır: Birincisi bilgi, ikincisi fedakârlıktır. Bazısında bilgi var, fedakârlık yok. Bazısında fedakârlık vardır, bilgi yoktur. Her ikisine de sahip olana ne mutlu

Veled ve daha sonra Alâeddîn Çelebi dünyaya geldi. Karaman'da yedi yıl kadar süren ikamet esnasında Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun ile ağabeyi Alâeddîn Muhammed vefat ettiler ve bugün Mâder-i Mevlânâ Türbesi olarak bilinen yerde toprağa verildiler.

Konya'da Daimî İkamet

Büyük Mevlânâ Bahâeddin Veled ailesiyle birlikte, İbtidânâme'nin dışındaki rivayetlere göre Sultan Alâeddîn'in ısrarlı davetleri üzerine, Karaman'dan Selçuklu devletinin başkenti Konya'ya intikal etti. Ailenin reisi, Konya'da 23 Şubat 1231 (18 Rebiulahir 628) tarihinde vefat etti.¹⁸ Eflâkî'ye göre vefat ettiğinde seksen beş yaşındaydı ve bu sırada oğlu Mevlânâ 24 yaşına ulaşmıştı.¹⁹ A. Gölpınarlı, Bahâeddin Veled'in Ma'ârif isimli eserindeki bir ifadesine dayanarak, hicrî 546 (1151-1152) yılında doğmuş olması gerektiğini dile getirmektedir.²⁰

Sultan Veled'in ifadesine göre, Bahâeddin Veled Konya'ya varıştan iki yıl sonra vefat etmiştir.²¹

"İki yıl sonra Tanrı takdiriyle Bahâeddin hastalandı, başını yastığa koydu...

... ansızın âhiret âlemine göçtü."

Bu duruma göre aile, hicrî 626 yılında Konya'ya varmıştır. Belh'ten yolculuğa çıkış yılı 616 yılı kabul edilirse, Konya'ya varış yılı olarak da 626 yılı uygun görüldüğüne göre bu arada on yıl kadar bir zaman geçmiştir. Bu zaman dilimi güzergâhta ve ikamet yerlerinde geçen yıllarla yaklaşık olarak uygun düşmektedir.

Babasının vefatı üzerine, Mevlânâ onun yerini adı.

"Padişah Celâleddin, babasının yerine geçti, oturdu; yeryüzü halkı ona yüz tuttu.

Babası gibi zahitti, bilgindi; bütün bilginlerin başı-başbuğuydu, padişahıydı."²²

Mevlânâ bir yıl sonra babasının müritlerinden Seyyid-i Sırdân lakaplı Şeyh Burhâneddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî'nin Konya'ya gelişiyle ona bağlandı ve bu bağlılık 9 yıl sürdü.

"Mevlânâ, Seyyid'in hizmetinde dokuz yıl kaldı; böylece hem sözde, hem özde onun eşi oldu."²³

Eflâkî'ye göre "Bazıları, Mevlânâ'nın o anda, bazıları da Belh'te babasının zamanında Seyyid'e mürit olduğunu söylerler. Seyyid lâla ve atabek gibi daima Hüdâvendigâr'ı omuzunda taşır ve dolaştırırdı."²⁴ Ancak bu bağlılığın her durumda olgun yaşlarda gerçek bir anlam kazandığı aşikârdır.

Mevlânâ, mürşit kabul ettiği ve mürit olarak bağlandığı Burhâneddîn-i Muhakkık'ın tavsiyesiyle bir müddet tahsil için Şam ve Hâlep'te bulundu. Dönüşte Kayseri'de hocasını ziyaret ederek onun nezaretinde çile çıkardı. Seyyid, Kayseri'de hicrî 638 (1240-41)'de vefat edince de kabrini ziyarete gitti.²⁵

Mevlânâ'nın Tahsili

Mevlânâ'nın ciddî bir tahsil gördüğü ve tasavvufî bir terbiyeden geçtiği kaynaklardaki bilgilerden ve eserlerindeki açık delillerden anlaşılmaktadır. Babası vefat ettiğinde 24 yaşında iken medresede onun yerini

¹⁸ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 103, 116.

¹⁹ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 108, 112.

²⁰ Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 34.

²¹ Sultan Veled, Veled-nâme, s. 41 (önsöz), 192-193; krş. İbtidânâme, 242-243/ beyit 4221, 4240.

²² Sultan Veled, İbtidânâme, s. 244/ beyit 4256-57.

²³ Sultan Veled, İbtidânâme, s. 248/ beyit 4318.

²⁴ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 117, 128; krş. Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafındakiler, s. 19, 34.

²⁵ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 131

alabilecek ilmî özellikler taşıdığı belirtilen Mevlânâ, buna rağmen tahsiline devam etti. Mevlânâ'nın, babası hayatıyken 1221-1228 yılları arasında tahsilini ikmal için Hâlep ve Şam'a gitmiş olduğu belirtilmektedir.²⁶ Ancak 1225 yılında Karaman'da evlendiği ve sonrasında art arda iki çocuğunun dünyaya geldiği gözden uzak tutulmamalıdır.

Eflâkî'nin ifadesiyle "Bahâ Veled hazretleri yokluk âleminde varlık âlemine göçtüğünün ikinci yılında, Mevlânâ hazretleri, zâhir ilimlerinde derinleşmek ve olgunluğunu eksiksiz duruma getirmek için Şam'a hareket etti. Derler ki, bu, onun ilk seferi idi."²⁷ Bu dönemin ne kadar sürdüğü kesin değildir. Yine Eflâkî "Onun yedi yıla yakın Şam'da kaldığını söylerler; fakat dört sene oturdu diyenler de vardır" demektedir.²⁸

Mevlânâ'nın Hâlep Hâlevîye medresesindeki hocası Kemâleddîn bin Adîm'dir (ö.1262). Sipehsâlâr, Mevlânâ'nın tahsili için şu bilgileri vermektedir: "... lûgat, arabiyât, fıkıh, tefsir, hadîs, ma'kûlât ve menkûlât gibi ilimlerde o çağda zamanın bütün ilimlerin başta gelenlerinden ve bütün fenlerde yüksek icazetler elde etmiş, gençliğinin ilk çağında Hâlep şehrinde türlü bilim ve sahâlarda dünyada eşi olmayan Mevlânâ Kemâleddîn b. Adîm'den faydalanmakla meşgul olmuştur,"²⁹

Mevlânâ'nın Çevresi

Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled, bulunduğu ve yolculuğu sırasında uğradığı şehirlerde daima devlet adamlarının ve ilim erbabının teveccühünü kazanmış bir zattı. Anadolu Selçuklularının en güçlü sultanlarından olan Alâeddin Keykubad I (slt.1220-1237), Konya'daki ikameti esnasında ona büyük hürmet göstermiş, hatta onun müridi olmuştu. Sultan Veled, Sipehsâlâr ve Eflâkî bu hususta birçok bilgi vermekte ve beraberliklerinden söz etmektedirler. Aileye yönelik bu ilgi ve hürmet, bu asra kadar devam etmiştir.³⁰

Mevlânâ, babasının vefatının akabinde bir müddet daha Şam ve Hâlep'te tahsil görüp muhtemelen 1240 civarında her yönüyle babasının yerini aldı, Selçuklu devlet adamları tarafından büyük saygı gördü ve varlığından istifade edildi. Sultan İzzeddin II (slt.

müstakil ve müşterek olarak 1246-1249, 1249-1254, 1257-1259, 1259-1262) ve Sultan Rükneddîn Kılıç Arslan IV (slt. müşterek ve müstakil olarak 1254-1257, 1259-1262, 1262-1266) Mevlânâ'yı ziyaret eder ve sohbetlerine iştirak ederlerdi. Rükneddin Kılıç Arslan Mevlânâ'nın müridi ve "oğul" diye hitap ettiği kişilerdendi.³¹ Eflâkî, eserinde birçok yerde sultan ve devlet adamlarının katıldığı sohbet ve semâ gösterilerinden söz etmektedir.

On beş yıl devletin hâkimiyetini elinde tutan Muîneddîn Pervâne (ö.1277), Mevlânâ'ya son derece hürmet gösterir ve onun için ziyafetler ve sohbetler düzenlerdi. Mevlânâ, Fîhi Mâ Fîh'indeki sohbetlerin ekserisini onun evinde ve ona hitaben söylemiştir. Pervâne'nin hanımı Gürcü Hatun da büyük bağlılık içerisindeydi. Müstevfîlik (maliye bakanlığı), vezirlik ve atabeklik görevlerinde bulunmuş olan Pervâne'nin damadı Mecdeddîn Atabek (ö.676/1277), ünlü vezir Sahib Ata Fahreddin Ali'nin (ö.687/1285) yanı sıra Sahib Şemseddin, Alameddîn Kayser, Taceddîn Mu'tez, Celâleddin Karatay, Hatîroğlu Şerefeddin Mes'ûd ve Emîneddîn Mikâil gibi bir çok devlet adamı, Mevlânâ'yı sık sık ziyaret eder, kimi zaman mektuplarla ulaştırdığı ricalarını yerine getirirlerdi.³²

Görüştüğü Bilgin ve Şeyhler

Mevlânâ, ailesinin ve kendisinin taşıdığı özellikler nedeniyle bir arada bulundukları dışında elbette birçok bilgin ve arifle görüşmüştür. Bunların hepsini belirlemek mümkün değildir. Kaynaklara göre, Mevlânâ Şam'da bulunduklarında Şeyh Muhyiddîn-i Arabî, Sa'deddîn-i Hamevî, Şeyh Osmân-ı Rûmî, Evhadüddin-i Kirmânî, Sadreddîn-i Konevî ile sohbet etmiştir.³³

Konya'da onun zamanında bulunmuş olan ve görüştüğü önemli zevat arasından isimleri öne çıkanlar, şunlardır: Konyalı Sadreddin (ö.1274), Şırazlı Kutbeddin (ö.1310), Fahreddin-i Irâkî (ö.1289), Şeyh Necmeddin-i Râzî (ö.1256), Urmiyeli Kadî Sirâceddin (ö.1283), Hintli Safiyyeddin (ö.1315).

Tarikat Silsilesi ve Yolu

Sipehsâlâr, Sultânü'l-ülemâ Bahâeddin Veled'in zikir telkini ve hırka silsilesini şöyle vermektedir: Babası Ahmed el-Hatîbî, Ahmed-i Gazzâlî, Ebû Bekr-i Nessâc,

²⁶ Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 46; Sadeddin Nüzhet- Mehmed Ferid, Konya Vilayeti ve Harsiyâtı, Konya, 1926, s. 116 (Sadece Şam'da üç sene kadar kaldığı belirtilmektedir).

²⁷ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 127.

²⁸ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 129.

²⁹ Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafindakiler, s. 40.

³⁰ Veled Çelebi (İzbudak) şöyle demektedir: "Hazret-i Pîr Efendimizin sâye-i senîyelerinde bizler bile hemîşe selâtîn ve vüzerâ ve eşrâf ve a'yândan bînihâye i'zâz ve ikrâm ve ihsânâ mazhar olagelmekteyiz." Konya Sâlnâmesi 1332 h., İstanbul, 1332, s. 749.

³¹ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 87; Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1993, s. 531-532.

³² Meselâ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 30, 39, 48, 52,57, 60, 149, 155, II, 108; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 514, 524-525, 543, 561.

³³ Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafindakiler, s. 35; Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, II, 92-93.

Muhammed-i Zeccâc, Ebû Bekr-i Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî, Seriyî-i Sakatî, Ma'rûf-i Kerhî, Dâvûd-i Tâî, Habîb-i Acemî, Hasan-i Basrî, Hz. Ali ve Hz. Peygamber.³⁴

Mevlânâ'nın zikir silsilesi ise, Menâkibu'l-ârifîn'de şu şekilde sıralanmaktadır., Seyyid Burhâneddin-i Muhakkik-i Tirmizî, Bahâeddin Veled, Şemsü'l-eimme Abdullah-i Serahsî, Hatîb-i Belhî, Ahmed-i Gazzâlî, Ebû Bekr-i Nessâc, Muhammed-i Zeccâc, Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî, Seriyî-i Sakatî, Ma'rûf-i Kerhî, Dâvûd-i Tâî, Habîb-i Acemî, Hasan-i Basrî, Hz. Ali ve Hz. Peygamber.³⁵

Bahâeddin Veled'in, Necmeddîn-i Kübrâ'nın (ö.1221) hâlifesi olduğu da kaydedilmektedir.³⁶ Buna göre de silsile şöyledir: Ammâr-i Yâsir, Ebu'n-Necîb-i Suhreverdi, Vecîhüddin el-Kâzî, Muhammed-i Bekrî, Ahmed-i Dîneverî, Mimşâd-i Dîneverî, Cüneyd-i Bağdâdî.³⁷ Ayrıca tarikat terbiyesinin dışında sohbet cihetiyle Ahmed-i Gazzâlî, Ebu Bekr-i Nessâc, Ebû Alî-i Fârmedî ile devam eden başka bir silsileye sahip oldukları nakledilmektedir.³⁸

Oğlu Sultan Veled, Mevlânâ'nın buyruğuyla sırasıyla Şems'e, Şeyh Selâhaddin'e, Çelebi Hüsâmeddin'e uymuştur. Tebrizli Şemseddin, Şeyh Selâhaddin ve Çelebi Hüsâmeddin, Mevlânâ'nın nâib ve halifeleri durumundaydı.³⁹

Mevlânâ'nın eserlerini kaplayan aşk ve vecd'in daha önceki örneklerini, Ahmed-i Gazzâlî (ö.517/1123-24) ile ünlü şairler Senâî (ö.1131) ve Şeyh Attâr (ö.1220?) dile getirmiştir. Sultan Veled'in İbtidânâme'sindeki şu ifadeler bu fikrî ve manevî beraberliği anlatmaktadır:

"Ama Senâî ve Attâr'ın divanlarınına, Allah bizi aziz sırrıyla kutlasın, Mevlânâ'nın, özünde özü, içinde iç olan Senâî ile Attâr'ın sözlerinin özü-özeti bulunan faydalı sözlerine meyletmek, meyleden kişinin, gönül ehlinde ve velîler bölüğünden olduğuna delildir."⁴⁰

Mevlânâ'nın tasavvufî silsilesinde ve anlayışında bu ortak özellik gözlerden uzak tutulmamalıdır. Farklı bir ilâhî hikmet anlayışına ve yorumuna sahip olan Muhyiddin ibn-i Arabî (ö.1240) ile Mevlânâ arasında doğrudan bir benzerlik ve yakınlık o yıllarda

görülmemekteydi. Sonraki asırlarda birlik ve yakınlığı usul edinen sevenlerinin yorum ve gayretleriyle kimi eserlerde böylece uyum teessüs edilmiştir.

İlim öğrenme mekânları olan medreselerin, Mevlânâ'nın ve babasının hayatında büyük yeri vardır. Tahsil dönemlerinde ve sonrasında hayatları bu mekânlarda geçmiştir. Rivayete göre, Sultan Alâaddin ikametleri için sarayına davet ettiğinde Sultânü'l-ulemâ' "İmamlara medrese, şeyhlere hânkah, emîrlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zaviyeler, gariplere kervansaraylar uygundur" cevabını vermiştir ve Mevlânâ da aynı şekilde davranmıştır.⁴¹ Mevlânâ'nın ailesinin yanında ve ayrıca Şam'da ve Halep'te geçirdiği tahsil yılları, ailenin bu yöndeki hassasiyetini göstermektedir. Mevlânâ, ilmî faaliyetleri nedeniyle önemli Hanefî fakîhleri arasında yer almaktadır.⁴²

Âlim ve müftülerin özelliklerine sahip Mevlânâ "Fetva ayığının bize helal olması için hangi hâlde olursam, olayım, fetva getirirlerse, engel olmayın ve bana getirin" derdi. İstiğrak ve semâ hâlinde de fetva yazardı.⁴³

İlmî birikimi, binlerce âyet-i kerime ve hadis-i şerifle donattığı Farsça ve Arapça şiirlerinde ve mensur eserlerinde görünmektedir. Yaşadığı yıllarda toplumda yaygın olan şiir sevgisinin, Mevlânâ'da da bulunduğu ve bu nedenle onun Arapça ve Farsça birçok divan okuduğu aşikârdır. Taşındığı duyuş, aşk ve vecd hâlini terennüm etmekte kendisine örnek aldığı meşhur mutasavvıf şairler Senâî ile Şeyh Attâr'ın şiirde açtığı yolun en büyük temsilcisidir.

Böylece Mevlânâ ilmin, irfanın ve şairce duyuşun buluştuğu bir bilge kişi olarak, toplumun gündelik hayatıyla yakından ilgilenmiş ve insan ruhunun problemlerine ikna edici çözümler sunmuştur. Taşındığı aşk ve istiğrak hâli, onu çevresinden ve gündelik hayattan uzaklaştırmamıştır.

Mevlânâ'dan nakledildiğine göre:

İnsanda iki büyük nişan vardır: Birincisi bilgi, ikincisi fedakârlıktır. Bazısında bilgi var, fedakârlık yok. Bazısında fedakârlık vardır, bilgi yoktur. Her ikisine de sahip olana ne mutlu.⁴⁴

³⁴ Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafındakiler, s. 18.

³⁵ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, II, 252

³⁶ Câmî, Abdurrahmân, Nefehâtü'l-üns, nşr. Mahmûd-i Âbidî, Tahrân, 1375 hş., s. 459; Gölpinarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 39-40.

³⁷ Sarı Abdullah Efendi, Cevâhir-i bevâhir-i Mesnevî, İstanbul, 1287, cilt 1, s. 26.

³⁸ Sarı Abdullah Efendi, Cevâhir-i bevâhir-i Mesnevî, s. 26.

³⁹ Sultan Veled, İbtidâ-nâme, s. 137, 199.

⁴⁰ Sultan Veled, İbtidâ-nâme, s. 266.

⁴¹ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 101, 129.

⁴² Meselâ el-Kureşî, Muhyuddin Ebû Muhammed (Yaşadığı yıllar 1297-1374), el-Cevâhirü'l-muziyye fî tabakâtî'l-Hanefiye, I-V, nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Halevî, 1993, s. III, 343-346.

⁴³ Sipehsâlâr, Mevlânâ ve Etrafındakiler, s. 98; Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 306.

⁴⁴ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I, 331.

Altın zerresisin sen, sevin;
altın madeninin aslının aslındansın sen, neşelen!
Neyi arıyorsan, neyin peşinde koşuyorsan,
bil ki onun aynısısın sen!
Güneş, bütün ihtişamıyla yüzünü gösteriyor,
zerreden oynamasını istiyor.
Ey zerre!
Senin de, onun ışığında aşkla oynaman gerekiyor.
Ey zerre!
birgün güneşi kucaklarsın elbet;
yeter ki, kanadını onun kanadının üzerine koy, kendini yok et!
güneş, zerrenin önüne bir şarap getirir;
'ey zerre, bunu iç!' der.
Zerre o şarabı içince, kendinden geçer,
güneşte yok olur gider!
Ey Allah'ım!
Bizler de zerreler gibi ham meyveleriz.
Sen'in nurunda oynar; Sen'in ateşinde pişeriz.

(Divân-ı Kebîr, Gazel, II, 2960)

Külâh (Sikke, Tâc, Fâhir)

» Yrd. Doç. Dr. Necip Fazıl Duru

Keçeden, deve tüyü renginde yahut daha açık, nadiren de beyaz ve şeker renk olan; sivri, düz tepeli uzun başlığa, külâh (küleh) veya sikke adı verilir⁶⁰. A. Vefik Paşa, derviş külâhının nişanlığı, tanımını yapar⁶¹. Dervişler sikkeyi binbir günlük matbah hizmetinden sonra giyme şerefine kavuşurlar. Şiirde tâc-ı nemed, külâh-ı nemed biçiminde kullanılarak keçeden yapıldığı hatırlatılır⁶². Sikke'nin lugat manası; dövülmüş, tazyik edilmiş olduğundan; keçenin de bu işlemlerden geçtikten sonra, başa giyilecek hale geldiği düşünüldüğünde, sikke adını almış olması muhtemeldir⁶³. Mütercim Âsım'a göre, kelimenin kisvet ve libas manası da mevcuttur. Mevlevî kisvetine sikke tabiri de bundan alınmıştır⁶⁴. Keçenin işlenişinde, hamuruna izzet nûru karıştırıldığı söylenerek, kıymeti vurgulanır:

*Çekmede gülbangini subh u mesâ merdân-ı râh
Nûr-ı 'izzetle muhammedür külâh-ı Mevlevî
Sâkıb, D, 121*

Mevlevîler kendi aralarında bu serpuşa, fâhir de derler⁶⁵. Daha ziyade Bursa ve Konya'da imal edilen sikkeler⁶⁶, önceleri yalınkat iken, sonraları iki kat olarak yapılmış, çekip uzatılınca 45-50 cm. uzunluğunda, 150-250 gr. ağırlığında, iki tarafı kapalı bir boru veya bir top mermisinin şeklini almıştır. Külâhı taşıyan için ağır bir yük sananlar yanılmaktadırlar, o saflığa, yüceliğe ve iki dünyada rahatlığa sebeptir:

*Bâis-i 'izz ü safâ vü râhat-ı dâreyndir
Münkirân öyle kıyâs eyler ki sıklettir külâh
Âkif, D, 67a67*

Külâhın içi zahirde boş gibi görünse de, hakikat sırlarının hazinesi ile dopdoludur:

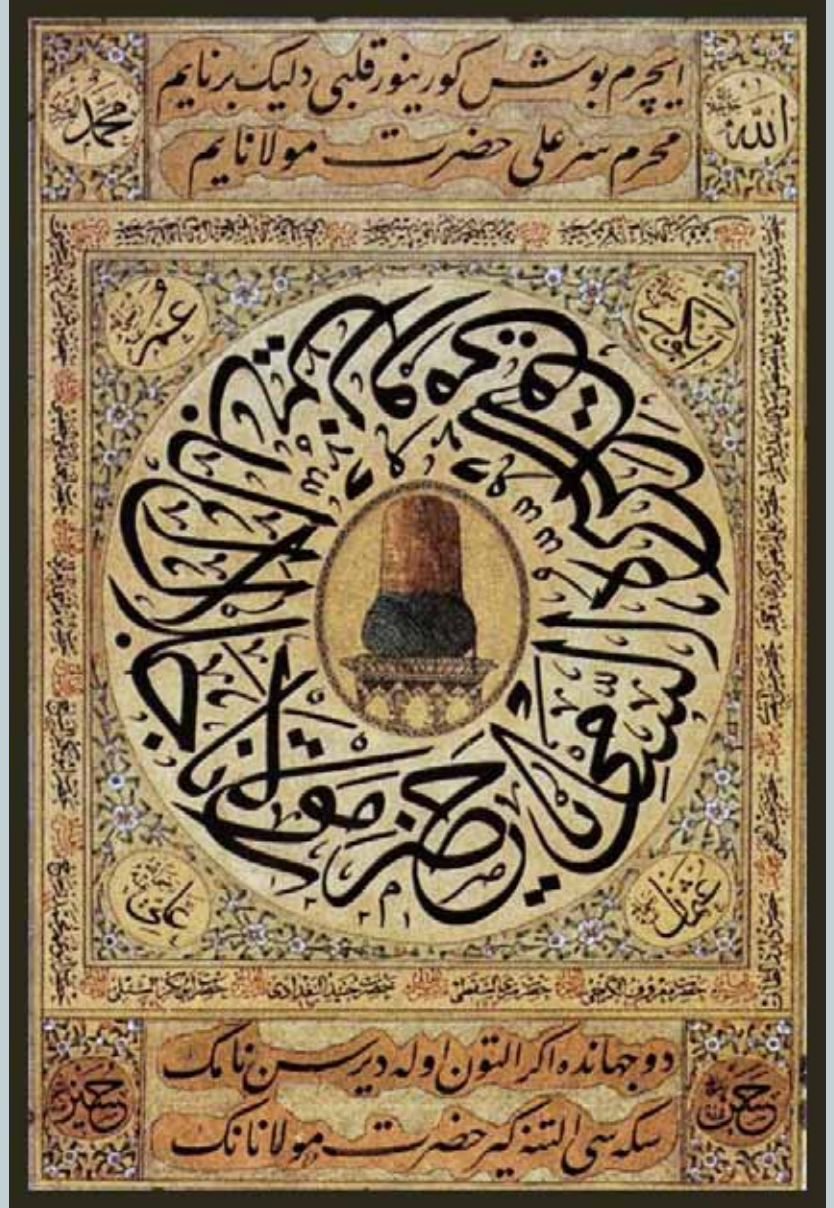
*Bâtının sanma tehî sırr ile mâl-â-mâldir
Kenzü'l-esrâr-ı hakikatdir külâh-ı Mevlevî
Râmiz, MM: II, 9*

Hattat: Mehmet Aziz er-Rifaî

Tarih: 1912

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Yaygın olmamakla beraber, başka tarîkat ehli tarafından tercih edilen tâc tabiriyle de karşılaşırız. Başında Mevlânâ'nın tâcını taşıyan, şüphesiz âlemin de baş tâcıdır:

Serinde tâc-ı Mevlânâ olan ser-tâc-ı 'âlemdür

Kaçan şâyân ola ol devlete fark-ı firû-mâyê
Sâkib, D, 513

Mevlevî ile özdeş tutulan sikke, yazı-resimde de yoğun şekilde kullanılmış, daha ziyade Mevlânâ'nın ismini muhtevî, Yâ Hazret-i Muhammed Celâleddîn Rûmî türünden yazılan şâheser levhalar, evlerin duvarlarını süslemiştir⁶⁸. Mevlevî sanatkarlar (oymacılar, nakkaşlar, hattatlar...), yaptıkları eserlere imzaları ile birlikte ekseriyetle, tarîkatlarının simgesi sikkeyi de koymayı ihmal etmemişlerdir⁶⁹.

Dirhem ve dinarlara mühür vurmada kullanılan demir, akçe, güzel ve değerli her şey manasına gelen sikke ile başa giyilen sikke bazen de her iki anlamı çağrıştıracak şekilde de kullanılır:

Külehdür sikkesi hâlis-'ayâr-ı hidmet-i Pîre
Mehekk-i imtihân-ı dest ü pâdur Mevlevî-hâne
Sâkib, D, 138

Mevlevîye şâhlara nâz etme cesaretini veren başındaki külâhdır. Gönül o fakirlik külâhı ile hoştur. Külâh, fakrın, terk-i dünyanın bir simgesi; gurur hastalığının da bir ilacıdır⁷⁰. Tasavvufî eserlerde tâc giymenin âdâbı ve keyfiyeti; tâcın simgesel manası ile ilgili teferruatlı olarak malumatlar vardır⁷¹. Her zümrenin kendilerini belirleyen bir simgesinin olması tabîi olduğu gibi, İslam ümmetinin en hayırlılarının simgesi de, Mevlânâ'nın sikkesidir:

Nola her zümrede bir dürlü alâmet var ise
'Alem-i hayr-ı ümem sikke-i Mevlânâdur
Nazîf, D, 52

Başının üzerinde tutsa dahi, kötü yaratılıştaki olanlara külâh hem-dem olamaz. Bu durumda başta sikke olması da çok şey ifade etmeyebilir. Aşk gamının derdine düşmeyen, yani iç değişimi yaşamayan bir dervişin yalnızca dış değişimi tamamlaması yeterli görülmez. Sikke yalnız başına bir iftihar sebebi olamaz; kişide aşk-ı Mevlânâ'dan eser olmalıdır⁷². Bu durumda o, (sikke) riya alâmetinden başka bir şey değildir⁷³. Kadrini bildiği takdirde bir Mevlevî dervişine en büyük saâdet kaynağı külâhtır⁷⁴:

Derviş ola da düşmiye derd-i gam-ı 'ışka
Billâh anın sikkesi âlât-ı riyâdur
Esrâr, D, 384

Hattat: Rakım

Tarih: 1839

Bulunduğu Yer: Galata Mevlevihânesi

Külâh Üzerine Benzetmeler Mikyâs, Dürbün, Elif harfi

Uzunluk ölçüsü olan mikyasa, külâh arasında uzunluk bağlantısıyla ilgi kurulur. Hidayet mikyası olarak tavsif edilen külâhın gölgesinin şöhreti bile âlemi kaplamaya yetmiştir;

*Şöhre-i zillî nola kılsa ihâtâ 'âlemi
Serde mikyâs-ı hidâyetdür külâh-ı Mevlevî*
Ârif, MM: II, 15

Yine şekil benzerliğinden, sikke ve dürbün arasında benzerlik ilişkisi kurulur. Külâh, ibret veya irfan gözünün dürbünü biçiminde tavsif edilir⁷⁵:

*Kûşe-gîr-i hücre-i seyrân olan âriflere
Dûrbîn-i çeşm-i 'ibretdür külâh-ı Mevlevî*
Gâlib, D, 877

Elif'e benzeyen şekliyle külâh, Allah'ın birliğini ve tevhid sırrını gösteren şahâdet parmağı gibidir.⁷⁶ Aynı zamanda Mevlevî, külâhı ile gönlündeki derdi dışarı vurmaktadır. Boyu elif, kenarları da hâ harfine benzeyen külâh, gönüldeki âha işaretir⁷⁷:

Kâmeti elf u kenârı halka-i hâ resmidür
Dildeki âha işâretdür külâh-ı Mevlevî
Râmiz, MM: II, 10

Hâle, Akûs-ı Mehtab, Şems

Hâle-i bedr-i hüviyyet⁷⁸, hâle-i şems-i hüviyyet, 'akûs-ı mâhtâb, pertev-i şems-i mehâbet kullanımlarında, külâh ile ay veya güneş etrafında peyda olan nuranî daire (ay ağılı) nin ismi olan hâle arasında, benzerlik ilişkisi kurulur. Etrafa yansıyan ışık anlamıyla, şems-i pertev'i de bu grupta değerlendirmek mümkündür. Külâhtan yayılan nuranî ışık, ay ışığının denizde yaptığı ışıktan yol manasına gelen, serv-i sîmîn terkihiyle anlatılır. Veya külâhın şulesi, dokuzuncu gökle, yeryüzünün arasını kaplayacak güç ve heybettedir⁷⁹:

*Çerh urup döndükce şevk-âver semâ'-ı tîz ile
Hâle-i şems-i hüviyyetdür külâh-ı Mevlevî*
Râmiz, MM: II, 10

*Safha-i deryâda 'akûs-ı mâhtâb
Serv-i sîmîn-i zarâfetdür külâh-ı Mevlevî*
Şûhî, MM: II, 3

Hattat: Derviş Hasan
Bulunduğu Yer: Galata Mevlevîhânesi

maksadıyla, 'arşdan inmiş bir efser ifadesi kullanılır ki, 'arş; Tanrı'nın dokuzuncu tabaka gökte varsayılan kudret ve ululuğunun tecellî yeri manasına gelir. Bu ifade ile Mirac gecesi Cebrail (as)'ın Peygamberimize Allah'ın emri ile tâc, hülle, kemer, asâ, nâleyn ve Burak getirip giydirmesi de hatırlatılmaktadır⁸⁴:

Tâc, Efser, Zîver, Zînet, Kenz

Külâhın, manen bir tâc olmasının yanı sıra, aynı zamanda başında bulunduğu kişiye maddî saltanatı da sağladığına dair vakalar rivayet edilir⁸⁰. Hem dünya saltanatının ve hem de tecrit mülkünün tahtı üzerinde oturma hakkı, başında külâh olana aittir⁸¹. Bazıları külâhın kıymetini bilmesene bile o, kudret ve güç veren bir saâdet tâcidir⁸²:

*Tâc-ı devletdür serinde sâye-i tarf-ı külâh
Şimdilik oldur serîr-i mülk-i tecrîd üzre şâh*
Sâkıb, D, 626

*Her denî bilmez libâs-ı evliyânın kadrini
Nûrdan bir tâc-ı 'izzetdür külâh-ı Mevlevî*
Gavsî, MM. II, 12

Mevlevî, yücelik veren tâci giymekle Hz Peygamber'in sünnetini ihya ettiği gibi, Mevlânâ'dan yadigar kalan zîneti de baş üstünde tutmaktadır⁸³. Külâhın yüce bir makamdan yeryüzüne gönderildiğini vurgulamak

*Kisve-i fahr-i risâletdür külâh-ı Mevlevî
Ârifâna tâc-ı rifâtdür külâh-ı Mevlevî*
Şûhî, MM: II, 3

*Sâyesinde bî-ser ü pâ ser-firâz-ı dehr olur
'Arşdan inmiş bir efserdür külâh-ı Mevlevî*
Sâkıb, D, 121

Mevlevî, ârifler kervanının önünde, başında da kendisini diğerlerinden ayıran tâci olduğu halde giden bir kervancı gibi düşünülür. Bu külâh, sultanların ve güneşin tâcından yüzlerce defa daha yüksektir⁸⁵:

*Mevlevî ser-hayl-i saff-ı 'ârifân-ı hâldür
Serde tâc-ı ibtihâc-ı imtiyâzdur külâh*
Sâkıb, D, 121

Mevlevî Mektupları - IX

25 Mayıs 1966 Tarihli Mektup

» Ali Işık

a:

Bismihî
Esselamü Aleyküm
Vesselametü İleyküm

Erenköy
6/ Seferülhayr/ 1386
26/ Mayıs/ 1966

Ya Hazret-i Sultan;

Cevapsız kalan evvelki iki arizama, yine cevapsız kalacağını bilerek bir üçüncüsünü takdimden men-i nefis edemedim. Ne yapalım aramızda büyük fark var. Fakir saff-ı niyazda, siz makam-ı naz ve istiğnada olunca elbet böyle tecelli eder.

Başta ev borcu olmak üzere çeşitli gavail-i dünyeviyeye ilaveten Derviş Ceylan'ın da Hakk'a yürümesi fakiri bir hayli sarstı. Sıtkı Dede Efendi Hazretlerinin terbiye-gerdelerinden olan o âşık-ı ilahi ve müstağrak-ı Monla-yı Rumi Hazret-i Ceylan vuslat-ı tama dair birçok kerametler saçarak şeb-i arusunu idrak edeli tam on gün oldu. Bu asırda bir misline daha tesadüf edemeyeceğimiz o vefa hazinesi olan zat-ı mübarek fakirin yâr-i sadığı idi. Ahmet Avni Beyefendi'nin fakirde mahfuz bir mektubunda ona selam yazarken şöyle buyurmuştu:

"O âşık-ı ilahi Hazret-i Ceylan'ın ayaklarından öperim." Avni Bey'in bu ifadesi, merhum için bir ciltlik sözdür. Allah şefaatine nail eylesin. Hamdolsun esna-yı gaslda evrad-ı şerif tilaveti ve İsm-i Celâl Tezkârı bu fakire nasip oldu. Tam âdet-i Mevlevîye üzere defni icra edildi. Kabir başında iki hatim indirildi. Ayrıca aksam evde de bir hatim ile bir de Mevlüd-i şerif ve İsm-i Celâl okuduk. Şimdi Haziran'ın yirmi altısında tam Mevlevî adabınca naylar ve kudümler ile bir Mevlüd-i şerif daha okuyacağız.

Geçenlerde muhibbandan Muhsin bendeniz iştıyak-ı fakiri Huzur-ı Cenab-ı Pir'e ulaştırdı. Bu meyanda zat-ı âlilerine olan muhabbet ve hasretlerimizi de iblağ eylemiş. Mumaileyhe, fakire mektup yazdığınızı ifade eylemişsiniz fakat buradan avdetinden beri senden hiç mektup aldığımı hatırlamıyorum.

Defteri istinsaha devam etmekteyim. Şeyhü'l-Ekber Hazretlerinin evrad-ı üsbüiyyesinin vird-i selâsını yazmaktayım. İnşaallah Şeb-i Arus'a kadar hitamı müyesser olur ve emanetinizi iade ederim. Bir yandan da Huzur'a takdimini nezreylediğim Mevlevî Musikisi ve Ayin-i Şerifleri'ni yazmağa gayret etmekteyim. Yirmi birinci ayin-i şerifi ikmal etmek üzereyim. Geride daha otuz dört tane var.

Hazretim: Bu ayin-i şeriflerin istinsah ve tafsilatı için Ahmet Avni Bey'in şerhine olan ihtiyacım artık son haddini buldu. Elan mikrofilm isi tahakkuk etmedi. Hiç olmazsa vaat eylediğin "Adil Bey" nüshasını bir an evvel lütfet de maksûdumuz husul bulsun. Bu hususta tebsiratına muntazırım. Yarın Mithat Bahari Beyefendi, Seniha Hanım ile birlikte Ankara üzerinden Huzur'a müteveccihen hareket edecekler.

b:

Kıraati takarrür eden Künhi Abdurrahim Dede Efendi Hazretlerinin Hicaz Ayin-i şerifinin meşkine ibtidar kılındı. Sabık senelere kıyasen Turizm Cemiyeti tarafından neşri yapılacak "Güldeste" için Hicaz Ayin-i şerifi ve bestekârı hakkında birkaç satır yazı yazmak niyetindeyim. Bilmem cemiyet-i mezburca talep edilecek mi?

Bir Paris yolculuğu birçok kişilerin muzmirini meydana çıkarmağa vesile oldu. Saye-i Pir'de biz bundan kurtulduk elhamdülillah. İşin dedikodusu zaten fakiri alakadar etmez. Cenab-ı Pir Azzemallahu Zikrahu ve Kuddise Sirruhu Efendi'miz Hazretleri Mesnevi şeriflerinde:

این جهان کوهست فعل ما ندا
سوی ما آرد ندا هارا صدا

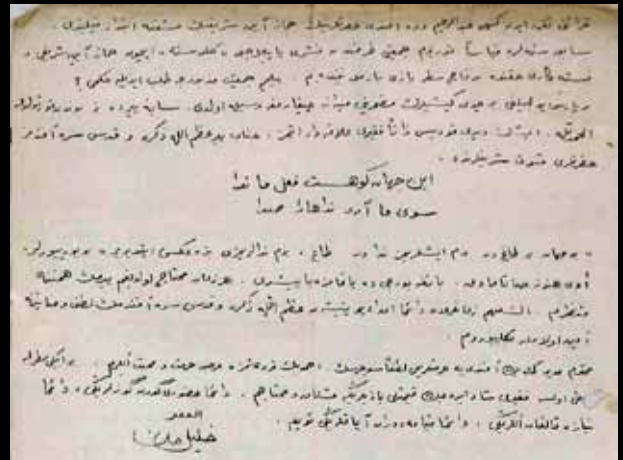
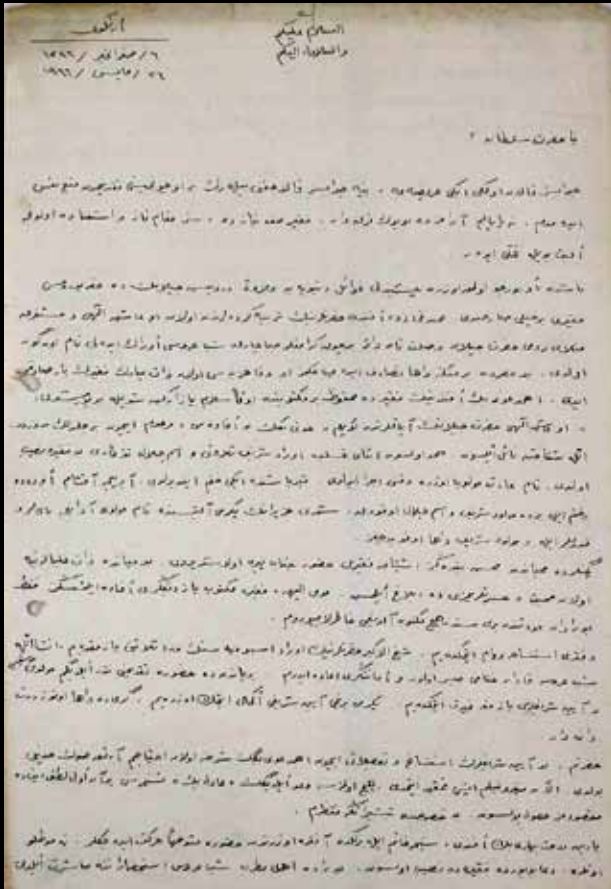
"Bu cihan bir dağdır bizim işlerimiz nidadır. Dağ, bizim nidalarımızı bize aksettirir." buyuyorlar.

Evi henüz satamadık. Banka borcu da yakamıza yapıştı. Her zaman muhtaç olduğum Pir'imın himmetine muntazırım. En mühim zamanlarımda daima imdadıma yetişen Azzemallahu Zikrahu ve kuddise sirruhu Efendi'min lütuf ve inayetine emin olarak bekliyorum.

Muhterem Müdür Kemal Beyefendi'ye hürmetlerimi lütfen söylersin. Ahmet Bey kardeşimize arz-ı hürmet ve muhabbet eylerim. Bir iki satırla dahi olsa fakiri sad edecek kıymetli yazılarına müştak ve muhtacım. Daima Huzur'u gören gözlerini, daima niyaza kalkan ellerini, daima kıyama duran ayaklarını öperim.

el-Fakir

Halil Can

4 Eylül 1888 İzmir Mevlevîhanesi'nin kurucu şeyhi Hacı Hafız Akif Dede Hakk'a yürümüşür.

4 Eylül 1913 Yenikapı Mevlevîhanesi tekrar küçük bir yangın geçirmiş ve tamirâtı hemen yapılmıştır.

7 Eylül 1910 / Ramazan 1328 Niğde Mevlevîhanesi veya daha sonraki ismiyle Kemal Ümmî Mevlevî Dergâhı şeyhlerinden Mehmet Nûri Dede'nin vefatıyla Hüsâmeddin Dede tekkenişinliğe tayin olmuşlardır.

9 Eylül 1902 Rumi / 23 Zilhicce 1303 Aydın Güzelhisar Mevlevîhanesi Şeyhi Süleyman Şemsi Dede Hakk'a yürüdü. Dergâhın haziresindeki türbede medfûndurlar.

9 Eylül 1961'de Yenikapı Mevlevîhanesi Semâhane hünkar mahfilinin altında çıkan bir yangın sonucu Semâhane, şerbethane ve türbesi tamamıyla yanmıştır. Geriye Mevlevîhane'nin (Semâhanenin) temelleri, çevresindeki hamuşan, kütüphane, iki giriş kapısı, muvakkithane ve bahçe duvarları kalmıştır.

10 Eylül 1996 Muhayyersünbûle Mevlevî Âyin-i Şerîf bestekârı mûsikîşinas üstad Hafız Bekir Sıdkı Sezgin Hakk'a yürümüşür. Kadıköy, Sahrayı Cedit Mezarlığında medfûndurlar.

11 Eylül 1851 / 15 Zilkaade 1267 Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhlerinden Ermenek şeyhi-zâde Eş-şeyh Es-Seyyîd Mehmed Kadrî Dede Efendi Hakk'a yürümüşür.

11 Eylül 1869 / 4 Cemâziyelâhîr 1286 Mevlâna dergâhında aşçıbaşı Emir Hasan Dede'nin oğlu , aşçıbaşı ve tarikatçı Nesib Dede Hakk'a yürümüşür. Hadikat-al-Arvah'ta medfûndurlar.

11 Eylül 1926 tarihinde Dergâhın "Âsâr-ı Âtîka Müzesi" ne dönüştürülmesine karar verilmiş, bu tarihte de Maarif Müfettişlerinden Hamit Zübeyr Bey ile Maarif , Evkaf ve Polis Müdüriyetleri tarafından tayin edilen zevat ve müze müdürü ile muhafaza müdürü huzurunda kapılar açılarak Dergâh eşyası teslim alınmıştır.

12 Eylül 1871 / 26 Cemâziyelâhîr 1288 Tarîkat-ı Mevlevîyye'ye müntesib muhibbândan şair Mehmed Şefik Efendi Hanya'da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

12 Eylül 1907 (1323) Şeyh Abdülvahid Çelebi Efendi Meram'daki köşkte rahatsızlanmış, Perşembe sabahı techiz ve tekfin edilip sabahleyin üçte büyük bir cemaatla Meram'dan kaldırılmıştır. Öğle namazından sonra cenaze namazı kılınıp Huzur-u Pîr'e sırlanmıştır.

13 Eylül 1877 / 5 Ramazan 1294 Mehmet Tahir Olgun (Tahir'ül Mevlevî Hazretleri) Perşembe günü İstanbul Aksaray Molla Gürani Mahallesinde tevellüd etmişlerdir.

14 Eylül 1322 Edirne Mevlevîhanesi dervişlerinden Mesnevîhân Şumnulu Halid Efendi Hakk'a yürümüşür.

14 Eylül 1885 Zekâi Dede Efendi'nin Suznâk Âyin-i şerifleri Yenikapı Mevlevîhanesi'nde ilk kez icrâ edilmiştir.

14 Eylül 2003 Hafız, mûsikîşinas, yazar Dr. Ali Kemal Belviranlı Hakk'ın rahmetine kavuştu. Konya Hacıfettah kabristanındaki istirahatgahında medfûndurlar.

15 Eylül 1911 / 21 Ramazan 1329 Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhlerinden Eş-Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede Efendi Hakk'a yürüdü.

17 Eylül 2005- Gelibolu Mevlevîhanesi 1994'te Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından satın alınmış, onarıma başlanılmış ve bu tarihte resmen ziyarete açılmıştır.

21.Eylül 1973 Neyzen Burhanettin Ökte Hakk'ın rahmetine kavuştu.

22 Eylül 1931 Şeyh Fevzi Dede'nin torunu Kıbrıslı Şeyh Celaleddin Efendi Hakk'a yürümüşür. Lefkoşe Mevlevî tekkesi türbesinde sırlanmıştır.

25 Eylül 1918 Şeyh Celâlettin Çelebi Hakk'a yürümüş ve Afyon Mevlevîhânesine sırlanmıştır.

27 Eylül 1867 tarihindeki fermanla Cemalettin Efendi Samsun Mevlevîhanesine şeyh olarak atanmıştır.

27 Eylül 1974 Hazreti Mevlâna evladından, Tıp tarihi, Selçuklu ve Hz. Mevlâna araştırmaları ile tanınmış emektâr Prof Dr. Nâfız Uzluk Hakk'a yürümüşür. Üçler Mezarlığına sırlanmıştır.

30 Eylül 1207 / 6 Rebiülevvel 604 Hazreti Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmî bu cihana teşrif ettiler.

Eylül 1909 / 1327 Edirne Mevlevîhane'nin Semâhâne kısmı tamir edilerek yenilenmiştir.

Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri

Mesnevî klasik edebiyatımızda, her biri kendi arasında کافیeli ikişer mısradan oluşan uzun şiirlere verilen addır. Bununla birlikte zaman içinde anlam daralmasına uğrayarak Mevlânâ'nın mesnevî biçiminde yazdığı eserin adı haline gelmiş ve mesnevî denildiğinde akla, binlerce mesnevî arasından sadece Mevlânâ'nın Mesnevî'si gelmektedir.

Mevlânâ, bütün tecrübelerini ve birikimini kendisini sevenlerine aktarma ihtiyacı duymuş, özelde Hüsameddin Çelebi'ye, genelde bu yola girmek isteyen herkese, yolun tehlikelerinden haberdar etmek, yolculuklarını sağ ve salim tamamlamak için gerekli uyarılarda bulunmak üzere Mesnevî'sini telif etmiştir.

Mevlânâ'nın Mesnevî'si, edebiyatımızda, üzerinde çok konuşulan, kendisinden sıkça bahsedilen ve çok okunan eserlerin başında gelir. Bulunmaması her ciddi kütüphanede bir eksiklik sayılan bu eserin, okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması için yazıldığı tarihten bu yana defalarca tercüme ve şerh edilmiştir.

Mevlânâ'nın Mesnevî'si yazıldığından itibaren, Hint alt kıtasından Ortaasya içlerine, Kafkaslardan Arap yarımadasına, Anadolu'dan Doğu Avrupa'ya kadar çok geniş bir coğrafyada asırlardan beri tercüme ve şerh edilmektedir.

Başlangıçta, birkaç beyit ve hikaye ile başlayan tercüme ve şerhler artarak ve yaygınlaşarak devam etmiş ve bugün koskoca bir literatür oluşturacak hâle gelmiştir.

Mesnevî'den bahseden ve onun bir bölümünü şerh eden çok sayıda eser olmasına rağmen, Mesnevî'nin tamamı Türkçe olarak, günümüze kadar sadece yedi kişi tarafından şerh edilmiştir. Bunlar; Şemî Dede (ö. 1596'dan sonra), Ankaravî İsmail Rusûhî Dede (ö. 1631), Şifâî Mehmed Dede (ö. 1671), Şeyh Murad-ı Buhârî (ö. 1848), Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951) ve Abdülbaki Gölpınarlı'dır (ö. 1982).

Bu çalışmada Mesnevî'nin yalnızca Türkçe yapılmış tercüme ve şerhleri ele alınmıştır.

Pan Yayınları

286 Sayfa - Ciltsiz - 16x24

İstanbul - 2008

Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri

İsmail Güleç

Mevlevî Sema'ı - Selamlar

Ney taksiminin bitiminde, âyinhân deneni mutrıbdaki okuyucular, yine saz refakatinde, âyini okumaya başlarlar. Şeyh, postunun üzerinde, semâi idare edecek olan semâzenbaşı hariç, semâzenler omuzlarındaki hırkaları çıkarıp oturdukları yere bırakırlar ve hemen niyaz vaziyeti alırlar.

Şeyh, postun önüne doğru üç adım atarak ileri çıkar ve baş keser, herkes de baş keser. Şeyh, sağ eli üstte olarak ellerini kavuşturmuş durumda dururken, semâzenbaşı şeyhe doğru ilerler ve şeyhin açıkta duran elini, şeyh de eğilerek onun sikkelerini öper. Semâzenbaşının sağ ayağını geriye çekerek veya ileri atarak verdiği işarete göre semâzen, ya ortaya veya kenara doğru üç adımda yürüyüp semâa başlar. Omuzları tutmakta olan eller yavaşça aşağıya indirilip, elin dışı vücuda ve sikkeye temas ettirilip omuz hizasından yukarı kadar kaldırılır ve 'sağ el yukarıya, sol el aşağıya' bakacak şekilde semâ edilir. Semâzenin başı hafifçe sağa eğik, yüze biraz sola dönük, gözleri sol elin başparmağına kısık bir şekilde bakar durumdadır. Bu şekilde son semâzen, de semâa girdikten sonra, semâzenbaşı şeyhe baş kesip, semâi idare etmek üzere sema hanede dolaşmaya başlar. Şeyhde postun gerisine çekilip, ayakta durarak semâi izler.

Semâzenin sol ayağına "direk", sağ ayağına "çark" denir. Direk, yerden hiç kesilmez ve diz bükülmez. Çark, direğin etrafında sola (kalbe) doğru döndürülerek atılır, direk yerden sürünerek geriye doğru hareket ettirilir. Böylece vücudun bir tam kendi etrafında dönüşüne de çark adı verilir. Direği, yerden sürümeden sabit durarak çark atmaya da "direk tutma" denir. Semâzen her tam çarkta bir defa olmak üzere sessizce içinden İsm-i Celâl okur. Semâ böylece devam eder...

Âyin bestesinin birinci selâmı bitip, ikinci Selâmın başladığı, beste usûlünün değiştiğinden anlaşılır. Selâm başında, herkes bulunduğu yerde yüzleri "Kutuphane" deneni semahanenin merkezine gelecek şekilde durup, niyaz vaziyetinde baş keser ve ikili üçlü gruplar halinde omuz omuza yaslanır. Şeyh, postun önüne doğru ilerleyip baş kestiğinde, yine herkes baş keser. Şeyh, sessizce selâm duasını yapıp yine postun gerisine geçtiğinde tekrar beraberce baş kesilir. Semâzenbaşı ve semâzenler

yine birinci selâmdaki gibi semâa girerler. Yalnız, el ve sikkeler öpmezler. İkinci selâm deneni bölüm böylece devam eder ve yine bestedeki usul değişikliği ile Üçüncü Selâma girilir.

Dördüncü Selâma giriş de aynı şekilde yapılır.

Dördüncü Selâmda semâzenler, semahanenin ortasına girmezler ve etrafa sıralanarak sema ederler; orta yer boş bırakılır. Son semâzenin de semâa girmesinden sonra, hepsi yerlerinden kıpırdamadan direk tutarak semâ ederler. Semâzenbaşı şeyhe niyaz edip semâzleri de yerleştirdikten sonra Şeyhin solundaki yerine geçer ve artık yürümez. Şeyh ise postundan öne ilerleyip niyaz eder ve o da semâa girer. Şeyh, sol eli ile hırkasının sağ tarafını bel hizasından, sağ yakasından tutarak hırkanın göğüs kısmını sağ tarafa doğru hafifçe açarak semâ eder. Baş, semâzenler gibi, hafifçe sağa eğik ve sola dönüktür. Hatt-ı istiva üzerinden adım atarak semâ etmek suretiyle semahanenin merkezine kadar gelir. O da orada direk tutar. Bu tarz yaka tutarak ve ağır tempo ile olan semâa "post semâ" denir. Semâzen başı da bulunduğu yerde post semâi yapar.

Âyin bestesinin dördüncü selâmın sözlü kısmı bittiğinde sazlar hemen saz semaisine ve takiben son peşreve girerler. Eğer Niyaz İlahisi deneni Segah makamındaki eser icra edilecekse, Semâi yerine sazlardan biri Segâh'a geçiş taksimi yapar ve ilâhiye girilir. Saz semaisi veya Niyaz'ın bitmesi ile son taksim başlar. Son taksimin, post taksimi ile mutlaka ney ile yapılması gerekmez; başka saz ile de yapılabilir. Taksimin başlaması ile kutuphânedeki direk tutmakta olan Şeyh yavaş yavaş postuna doğru gitmeye başlar. Şeyh posta vardığında taksim bitirilir ve hemen tiz perdeden olmak üzere mutrıbtaki görevli biri tarafından Kur'an okunmaya başlanır. Bu anda herkes olduğu yerde baş kesip, yer öperek bulunduğu yere oturur. Eller omuzlarda ve baş öne eğiktir. Görevli dervişler, sırtlarına hırkalarını koyduklarında normal oturma hali alınarak, Kur'an dinlenir.

Kur'an okunması bittikten sonra Şeyhin sol tarafında uygun bir yerde "Duâgü Dede" (Duacı Dede) özel okuyuş tarzı ile, özel duayı tekbîri ve salâvatı okuduktan sonra, Şeyh, "Fatiha" der. Herkes sessizce Fâtiha'yı okur. Sonra Şeyhle beraber herkes yer öpüp ayağa kalkar. Şeyh, postunun üzerinde "Hû diyelim" sözü ile biten 'gülbank'î (özel tertip ve tespit edilmiş duâ) okur. Mutrıbhân ve semâzenler baş keserek bir nefes boyu ve yüksek sesle "Hû" derler. Şeyh, postun üzerinden ayrılp baş keserek yüksek sesle selâm verdiğinde, semâzenbaşı yüksek sesle ve son Hû hecesini nefesince uzatarak selâma alır, semâzenler de baş keser. Şeyh bu sırada postun tam karşısındaki kapıya doğru yürümektedir. Tam orta yere geldiğinde yine selâm verir. Bu selâmı neyzenbaşı alır, mutrıbdakiler baş kesen Şeyh semahanenin çıkışına vardığında posta doğru dönerek baş kestiğinde, herkes beraberce baş keser. Şeyh semahaneden ayrıldıktan sonra, herkes posta selâm vererek teker teker semahaneyi terk ederler.

Semâdaki selâmlar *zât, sıfat, fiil, vahdet* gibi tasavvuf anlamlarını taşırlar. Dört selâm, *şeriat, tarikat, hakikat* ve *marifet* kademelerini anlatmaktadır. Dördüncü selâmda; Allah'ın tek ve gerçek varlığı ile var oluş olan, vahdet durağından kıpırdamadan, ayak direyerek duruş, anlatılmaktadır. Ve sonunda:

“bütün mânâ mertebelerini bilsen de, ulaşsan da, asla kulluktan vazgeçme, en yüce makam ve mertebe kulluktur, fakat, bilenle bilmeyen bir değildir.” denilir.

I. Selâm, insanın kendi kulluğunu idrâk etmesidir.

II. Selâm, Allah'ın büyüklüğü ve kudreti karşısında hayranlık duymayı ifâde eder.

III. Selâm bu hayranlık duygusunun aşka dönüşmesidir.

IV. Selâm ise insanın yaratılıştaki vazîfesine yani kulluğa dönüşüdür. Çünkü İslâm' da en yüce makam, kulluktur.

I. Selâmın başında, *“Gerçek varlığınızın çevresinde dönün; istidanıza, yaratılışınıza uyun, itaat edip amelde bulunun.”* mealindeki, dua okunur.

II. Selâmın başında, *“Allah'tan esenlik size; Allah, duyularınızı da niyetlerinizi de sağ-esen etsin ve sizi; esenlikle, gerçek olan başlangıç noktasına ulaştırsın.”* mealindeki, dua okunur.

III. Selâmın başında *“Allah, tam esenlik versin size ey sevgi ve aşk yollarında yürüyenler, can gözlerinizden perdeyi kaldırsın da, devrin ve gerçek merkezin sırlarını görün.”* mealindeki, dua okunur.

IV. Selâm ın başında ise *“Ey aşıklar ve gerçekler, Allah'tan esenlik size; devirleriniz tamamlandı, ruhlarınız arındı; Allah size yakıyne, yakıynın gerçek makamına ulaştırdı.”* mealindeki, dua okunur.

